

Katalóg

ARCHEOLOGICKÝCH PAMIATOK SPIŠA

GÁNOVCE

PODTATRANSKÉ MÚZEUM POPRAD

2

BOHUSLAV NOVOTNÝ - RICHARD M. KOVALČÍK

**KATALÓG
ARCHEOLOGICKÝCH
PAMIATOK SPIŠA**

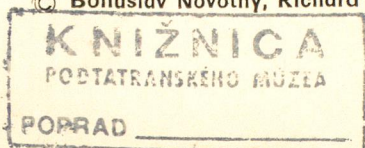
2.

GÁNOVCE

Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach
pre Podtatranské múzeum Poprad

1977

© Bohuslav Novotný, Richard M. Kovalčík, 1977

Pri návšteve okresu Poprad má návštevník možnosť obdivovať nielen prírodné krásy, čo priam očarujú človeka, ale i množstvo umeleckých a historických pamiatok, na ktoré je severný Spiš bohatý.

V okrese Poprad sa v poslednom období venuje veľká pozornosť aj poznaniu dávnovekej histórie prostredníctvom archeologických výskumov. Každý rok územie severného Spiša i oblasť Vysokých Tatier vydáva svedectvo o živote a kultúre našich predkov. Najpozoruhodnejším objavom, ktorý na seba upriamil pozornosť odborníkov, bol nález neandertálskeho človeka v Gánovciach. Ním sa táto lokalita, ale i oblasť severného Spiša dostala do odbornej literatúry celého sveta. Gánovce sú známe hlavne nálezom vyliatku mozgovne neandertálskeho človeka, ale aj pracovnými nástrojmi, ktoré sa zachovali v travertíne v niekoľkých nad sebou ležiacich kultúrnych vrstvách. Zachovali sa zvyšky ohnísk, ohorených kmeňov stromov, v travertíne zaliate sídliskové vrstvy a pracovné nástroje z jaspisu a kremeňa.

Časť archeologických zbierok z tejto lokality je inštalovaná a sprístupnená širokej verejnosti v samostatnej expozícii „Gánovce“ v Podtatranskom múzeu v Poprade, no podstatná časť nálezov je uložená v depozitároch múzea. V snahe sprístupniť naše archeologické nálezy z tejto lokality uložené v zbierkach múzea, rozhodlo sa Podtatranské múzeum vydať Katalóg Gánovce, ktorý je pokračovaním edície archeologických pamiatok Spiša. Katalóg Gánovce je už dávnejšie požadovanou publikáciou pre podrobnejší prehľad nálezového materiálu z obdobia pravekého človeka, najmä zo staršej doby bronzovej.

Vydaním Katalógu si Podtatranské múzeum v Poprade plní jednu zo základných povinností - nielen materiál zhromažďovať, ale ho aj využívať pre nové vedecké poznatky, k výchove socialisticky mysliaceho a konajúceho človeka.

Katalóg sa do rúk verejnosti dostáva v období päťdesiateho výročia nálezu neandertálskeho človeka v Gánovciach a vhodne zapadá aj do rámca stého výročia Podtatranského múzea v Poprade, ktoré sme si práve v júli 1976 pripomínali. Vydavatelia tohto katalógu veria, že splní svoje poslanie a pomôže k obohateniu poznatkov o človeku žijúcom v minulosti na tomto území.

PETER ŠVORC
riaditeľ múzea

Náš súpis obsahuje všetky praveké a ranodejinné pamiatky z dnes už prevažne zničenej lokality Hrádok v Gánovciach pri Poprade, ktoré sú uložené v Podtatranskom múzeu v Poprade. Pokiaľ to charakter nálezov umožnil, udávame aj kultúrne určenie. Zbierka Podtatranského múzea v Poprade vznikla po druhej svetovej vojne zlúčením bývalého Tatranského múzea vo Veľkej a bývalého Karpatského múzea v Poprade. Pretože sa inventár fondu Tatranského múzea vo Veľkej vo vojnových udalostiach stratil, pristúpilo sa začiatkom päťdesiatych rokov k vypracovaniu nového inventára zbierok Podtatranského múzea. Inventarizáciu robil jeho vtedajší riaditeľ Ivan Bohuš, a to prvo- aj druhostupňovú (s kresbami Boženy Mrhovej). Všetky archeologické nálezy sa priebežne inventovali, ale pre nedostatok údajov už nebolo možné skompletizovať nálezové celky, ba v niektorých prípadoch nie je celkom istá ani lokalita. Z tohto dôvodu aj nálezy z Gánoviec nezachovávajú vždy bezprostredný sled inventárnych čísiel. Číslovanie jednotlivých pamiatok v predložennom súpise zodpovedá poradovým číslam prírastkového inventára.

Uvedené nálezy z Gánoviec stratili zväčša spomínanými udalosťami a sčasti i premiestnením zbierok svoju preukaznú hodnotu a možno teda s nimi pracovať len ako s pamiatkami bez bližších nálezových okolností a bližšie nestratifikovanými. Mnohé z nich pochádzajú ešte z minulého storočia a to zo zberov ako aj z amatérskych výskumov A. Münnicha. Aj keď v minulosti objavom a nálezom na gánovskom Hrádku venovali pozornosť v miestnej tlači a v správach o činnosti múzea, nedajú sa dnes, žiaľ, pamiatky zväčša bližšie identifikovať. Na základe uvedených správ vieme, že sa na vytvorení kolekcie archeologických nálezov z Gánoviec podieľalo viacero miestnych darcov. Boli to predovšetkým B. Haitz, A. Münnich, veľký lekárnik A. W. Scherfel, E. a K. Krompecher, spišskobeliansky lekár M. Greisinger, plk. O. Klein, kustód Karpatského múzea v Poprade K. Wünschendorfer, majiteľ kameňolomu v Gánovciach J. Miglerini a Kaponay. Len malá časť nálezov uložených v múzeu pochádza z novších systematických výskumov, robených pod vedením E. Vlčka a F. Proška Archeologickým ústavom ČsAV v Prahe, Archeologickým ústavom SAV v Nitre a Ústredným ústavom geologickým v Prahe. Aj tieto nálezy sú v inventári múzea bez bližších údajov. Niektoré pamiatky z tejto lokality sa dostali do radu iných múzejných zbierok, z kto-

rých možno menovať najmä Národné múzeum v Prahe, Magyar Nemzeti múzeum v Budapešti a Museum für Völkerkunde v Lipsku,¹⁾ prevaha nových nálezov je v Archeologických ústavoch ČsAV v Prahe a SAV v Nitre.

Lokalita „Hrádok“ pri Gánovciach leží v zóne geologického zlomu s termálnymi prameňmi, ktoré podmienili aj vznik travertínovej kopy približného priemeru 170 m a výšky 20 m. Pôvodný vzhľad, ktorý ešte v minulom storočí narušila ťažba travertínu, poznáme dnes už len z olejomaľby I. Spöttla, viedenského akademického maliara, spíšskeho rodáka. Travertínová kopa v Gánovciach je klasickým príkladom sedimentácie mladého pleistocénu a predstavuje jednu z najúplnejších stratigrafií pleistocénu v strednej Európe. Vyvieranie termálneho prameňa v strede kopy bolo akiste dôležitým činiteľom pri osídľovaní už od stredného paleolitu. Kosterné zvyšky a vyliatok mozgovne neandertálskeho človeka sú toho výrazným dokladom. Vtedajšu flóru a faunu dokumentujú početné odtlačky a zachované zvyšky v travertíne. Travertínový lom postupne stále narušoval uvedený objekt a skončil v tridsiatych rokoch úplným vyčistením kameňa, a tým zničil významnú archeologickú lokalitu, z ktorej zostalo len malé torzo zhlineného kráteru v strede. Napriek tomu aj neskorší archeologický výskum priniesol ešte rad významných nálezov, a to nielen paleolitických, ale aj z iných období praveku, najmä z konca staršej a počiatku strednej doby bronzovej.

O pôvodnom vzhľade pravekého sídliska sa najviac dozvedáme z popisu A. Münnicha, ktorý v strede kopy uvádza údajne ohňom vypálený 4 m hlboký kotol obkolesený valom. Ohniská a archeologické nálezy sa sústreďovali aj okolo valu a pozostávali z keramiky, mazanice, kostených, kamenných a bronzových nástrojov, sčasti silne prepálených ohňom. Vo východnej časti uvádza dokonca nález žiarového hrobu obloženého kameňmi, v ktorom našiel popolnicu a ďalšie nádoby, plochú kamennú sekerku, kostené dláto a zlomok bronzovej ozdoby. Medzi nálezmi sa spomína aj bronzová kanvica, zvyšky bieleho a červeného farbiva a železná troska²⁾. Ďalšie hroby vykopali údajne tiež I. Spöttl a Delhaes. Práca A. Münnicha nesie znaky amatérskeho prístupu, jeho pozorovania dnes už nie sú v teréne overiteľné a aj výklad pamiatok nesie subjektívne črty. Napriek tomu sa zdá, že azda ním uvádzaný „kotol“ v strede kopy možno stotožniť s neskorším objavom drevom rúbenej studne otomanskej kultúry, ktorú roku 1956 vykopali E. Vlček a F. Prošek a publikovali E. Vlček a L. Hájek³⁾. Novo-

¹⁾ Magyar Nemzeti múzeum Budapešť, príř. č. 98. IX/8 - 1885.

²⁾ A. Münnich, *Eine prähistorische Begräbnisstätte in Gánocz*, Zipser Bote 38, 1900, Nr. 2.

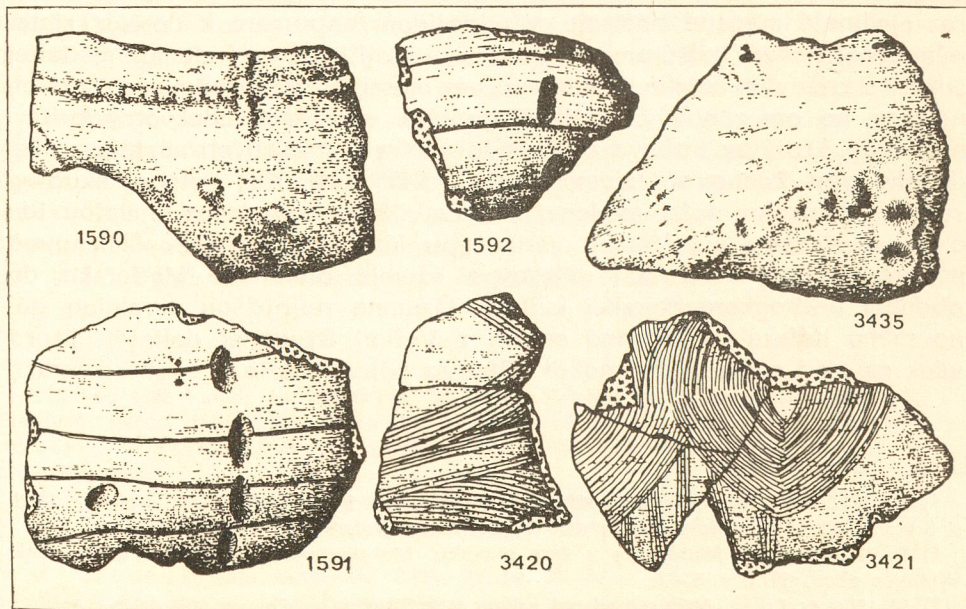
³⁾ E. Vlček, L. Hájek, *A Ritual Well and the Find of Early Bronze Age Iron Dagger at Gánovce near Poprad (Czechoslovakia)*, A Pedro Bosch-Gimpera en el septuagésimo aniversario de su nacimiento, México 1963, s. 427 n.

dobý výskum ukázal teda v plnom svetle význam a dôležitosť tejto lokality, ktorej však dodnes chýba súborné spracovanie a zhodnotenie vývoja pravekého osídlenia Hrádku. Je zrejmé, že ide o jednu z najvýznamnejších pravekých lokalít na Spiši, ktorá si zaslúži pozornosť a zhrnutie celého nálezového fondu. Príspevkom k tomu je aj tento súpis nálezov uložených v Podtatranskom múzeu v Poprade.

Paleolitické nálezy z gánovského Hrádku sa obmedzujú iba na menší počet artefaktov, ktoré spracoval E. Vlček⁴⁾, a preto sme ich do súpisu nezahrnuli.

*

Doklady najstaršieho poľnohospodárskeho osídlenia gánovského Hrádku nie sú veľmi početné. Nálezový fond zbierky je však aj v súlade s najnovšími výsledkami výskumov, ktoré neolitické osídlenie pod Tatrami síce zistili, no zároveň poukázali na relatívnu chudobu pamiatok. Vysokohorské, pomerne drsné podnebie a nedostatok pôdy vhodnej bonity zrejme ovplyvňovali nielen hustotu sídiel, ale aj obsah a množstvo prejavov materiálnej kultúry. V pamiatkach z Gánoviec sa odzrkadľuje situácia, známa dnes už z viacerých lokalít na Spiši: prví roľníci osadníci prenikali do horného Spiša zo severu, z juhopoľskej oblasti, pričom povodiu Dunajca pripadla úloha spájajúcej komunikácie. Prichádzali až v období mladej pásikovej keramiky, v období železovského typu. Na kontakty s východom poukazuje výskyt bukovohorskej kultúry (inv. č. 3420, 3421, obr. 1). Zrejme teda šlo v Gánovciach o rovnakú situáciu,

Obr. 1. Gánovce

akú poznáme z náhodných nálezov K. Andela v Levoči na pol. Fitrift, v jaskynnom sídlisku v Poráči a predovšetkým zo systematického výskumu v Matejovciach.⁴⁾ Že nešlo len o krátkodobé, príležitostné osídlenie, dokladá odkrytá časť osady v Matejovciach s dlhými veľkorodinnými domami, no s relatívne chudobným obsahom hmotných pamiatok.

Úžitková keramika z Gánoviec predstavuje vo fragmentoch zachované väčšie, hrubšie modelované bombovité tvary s plastickou výzdobou (inv. č. 1590, 3435; obr. 1), jemnejšiu keramiku zastupujú črepy zdobené tzv. notovými hlavičkami (inv. č. 1591, 1592; obr. 1). Na čreпоч keramiky bukovohorskej sa zachovali stopy bielej inkrustácie (inv. č. 3420, 3421; obr. 1). Zrejme tomuto osídleniu treba pripísať aj časť hladenej a štiepanej kamennej industrie. Vzhľadom na obľubu obsidiánu u ľudu s keramikou bukovohorskou možno azda aj jeho nálezy v Gánovciach spájať s uvedenou dobou (inv. č. 1578 až 1585). Jednoznačne však pripísať túto surovinu iba neolitickému osídleniu nie je možné, pretože na Spiši obsidiánová industria nevyšla z obľuby ani v neskoršom období. To isté platí aj o štiepanej industrii z rádiolaritu. Z hladených kamených nástrojov sa za neolitický pôvod prihovára najmä úzky vysoký kopytovitý klin (inv. č. 1379; tab. VII) a azda aj kopytovitá sekerka (inv. č. 1632; tab. VII).

Po uvedenom období nastal nielen na gánovskom Hrádku, ale ako sa zdá, na celom Spiši hiát v osídlení. Jeho príčiny si zatiaľ nevieme vysvetliť, no nemožno vylúčiť, že súvisí len s našimi doterajšími poznatkami, nakoľko výskum podtatranskej oblasti nie je ani zďaleka ukončený. Jedinými skromnými dokladmi staršieho eneolitu zostávajú nateraz ojedinelé medené nástroje. V nápadnom nepomere k doteraz zisteným eneolitickým kultúram v Gánovciach stojí ojedinelý zlomok medenej sekery s krížovým ostrím. V keramickom materiáli nepoznáme zo starších nálezov, no ani z novších archeologických výskumov adekvátny kultúrny prejav, ktorý by dobovo zodpovedal výskytu medených nástrojov uvedeného typu. Zachovaný zlomok (inv. č. 3455; tab. XV) patrí do skupiny veľkých nástrojov doby medenej I. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o polovicu sekery s krížovým ostrím typu Jászladány, datovaného najmä prostredníctvom viacerých nálezov z územia dnešného Maďarska do obdobia bodrogkeresztúrskej kultúry. Územne najbližšou paralelou gánovského nálezu je medená sekera z Veľkej Studenej doliny⁶⁾, ktorá však má rad osobitných znakov. Obidva nálezy nútia k úvahe o využí-

⁴⁾ E. Vlček, *Nález neandertálskeho človeka na Slovensku*, Slov. arch. I, 1953, s. 5 n.; E. Vlček, *Neandertaler der Tschechoslowakei*, Praha 1969.

⁵⁾ B. Novotný, *Matejovce v šere pravku*. Matejovce. In: Zborník k dejinám a výstavbe obce. 1971, s. 5 - 7.

⁶⁾ M. Novotná, *Nález medenej sekery s krížovým ostrím vo Vysokých Tatrách*, *Musaica* XIII, 1973, s. 23 - 26.

vaní miestnych zdrojov medi v oblasti Vysokých Tatier.⁷⁾ Iným, dobovo približne súčasným nálezom medeného nástroja z tejto oblasti je sekermat typu Kežmarok z eponymného náleziska.⁸⁾ Do neskorkej doby kamennej patria ďalšie medené nástroje z územia Spiša, a to ploché široké sekerky altheimského typu (z bližšie neurčených nálezísk) a mladšie sekery s otvorom v tyle (Veľký Slavkov, Poprad-okolie), pri ktorých vzhľadom na ich tvar nemožno predpokladať miestnu provenienciu, a treba ich považovať za dovoz.⁹⁾ Uvedené nálezy zastupujú tvary napospol nášmu územiu z hľadiska pôvodu cudzie a na rozdiel od predchádzajúcich v nich treba vidieť produkt cudzích dielní. Zaujímavé je však v priebehu eneolitu križovanie zložiek západných (typ Altheim s ústredím v oblasti východných Álp) a východných (sekerky s otvorom v tyle, rozšírené najmä v Sedmohradsku a na Kaukaze). Typ Jászladány zastúpený v Gánovciach naproti tomu predstavuje domáci tvar Karpatskej kotliny.

Zásadný obrat v osídlení nastáva vo vrcholnom období neskorkej doby kamennej, keď do vysokopoložených horských oblastí prenikajú rody s keramikou kanelovanou (badenskou) a vtláčajú na pomerne dlhý čas jednotný charakter osídleniu, formám hospodárskeho života a jeho odrazu v pamiatkach materiálnej kultúry. Tlaku týchto rodov, ktoré osídľovali Spiš, sa nevyhla ani výšina gánovského Hrádku. Poloha úplne zodpovedala ekonomickým a spoločenským požiadavkám tohto ľudu. Prírodné prostredie neposkytovalo vhodné podmienky na rozvoj poľnohospodárstva, no nepochybne vyhovovalo pastiersko-chovateľskej forme hospodárstva. Výšinné sídliská pomerne malých rozmerov, chránené aj umelo budovaným opevnením (napríklad Veľká Lomnica), sa stali v oblasti Vysokých Tatier charakteristickým typom osád tejto doby. V nich sa sústreďovala výroba, v ktorej podľa nálezov popredné miesto zaujímalo spracovávanie vlny. Život osady bol závislý od veľkosti stáda, produkcie vlny, mlieka a pod. Prirodzene, táto spätosť sa nutne odzrkadlila v kultových predstavách. Chované zvieratá (ovce, hovädzí dobytok, ošípané) stávajú sa hlavným predmetom zobrazovania v podobe malých hlinených plastiek. Kult tu teda nadobudol značne osobitné črty, ktoré ho odlišujú od rovinných oblastí s poľnohospodárskou výrobou. Množstvo praslénov (tab. VI) z Gánoviec poukazuje, že život tejto osady sa v ničom neodli-

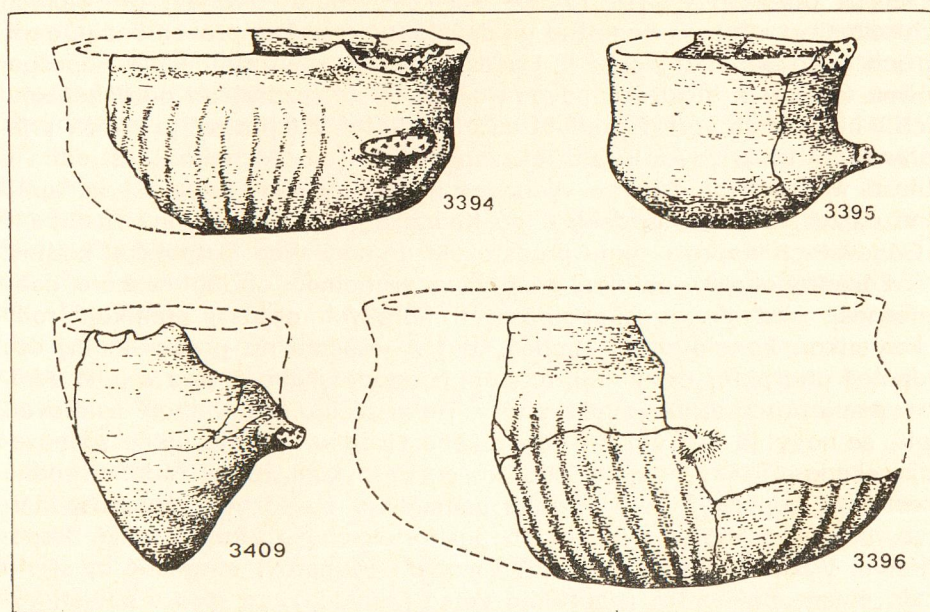
⁷⁾ Otázkou ťažby medi vo Vysokých Tatrách v dobách historických sa zapodieval I. Bohuš (*Náčrt dejín tatranských baní a hút*, Nové obzory č. 5, 1963, s. 72 - 94), ktorý uvádza miestne názvy súvisiace s ťažbou, ako aj opustené štôlne. Tu je uvedená aj staršia literatúra.

⁸⁾ M. Novotná, *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, München 1970; M. Novotná, *Medené nástroje a problém najstaršej ťažby medi na Slovensku*, Slov. arch. III, 1955, s. 70 n.

⁹⁾ M. Novotná, *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, München 1970; M. Novotná, *Nálezy medených sekier s jedným ostrím zo Slovenska*, Slov. arch. V. 1957, s. 309 n.

šoval od ostatných. Pretože sú z nestratifikovaných nálezov, ťažko rozhodnúť, či všetky patrili len ľudu badenskej kultúry. Príslušnosť aspoň časti z nich k mladším kultúram nie je vylúčená.

Predstavu o tvarovej náplni keramiky si možno urobiť iba podľa niektorých, v torzách zachovaných nádob – prevažná väčšina nálezov má

Obr. 2. Gánovce

totíž charakter črepového materiálu. Prevládajúcim tvarom sú nízke, ale široké šálky s pásikovým uchom prevyšujúcim okraj (inv. č. 3394, 3396; obr. 2). Najčastejšie ich zdobia len zvislé kanelúry, ktoré niekedy hore ohraničuje rad vrypov či jamôk, prípadne z nich kanelúry priamo vychádzajú (inv. č. 3440, 3494; tab. IV; 3500, 3553 na tab. V). Iným druhom šálky sú nezdobené tvary (inv. č. 3395; obr. 2), ktoré azda prežívajú bez podstatnejších zmien až do počiatkov doby bronzovej. Pre veľké zásobníkové či hrncovité nádoby sú typické formy s rovným zosilneným okrajom, niekedy zvýrazneným lizénou alebo vpichmi (inv. č. 3422; tab. IV). Nechýbajú však ani tvary amforovité, ktorým možno pripísať črepy zdobené kombináciou kanelúr, jamiek a vrypov (inv. č. 3428 na tab. IV; inv. č. 3431, 3451 na tab. V). Plastická výzdoba je v črepovom materiáli doložená prstami pretláčanými či prerývanými pásikmi (inv. č. 3429, 3437; tab. V), no aj plastickými pupíkmi (inv. č. 3424; tab. IV). K výnimoch patrí fragment zvislými ryhami zdobeného rohatého ucha (inv. č. 3446; tab. V), no ojedinelý je aj výskyt subkutánných ušík (inv. č. 3443; tab. IV). Na úžitkovej, hrubo modelovanej nádobke lemuje ucho

aj plastická oblúkovitá lišta, svojimi koncami mierne prevyšujúca okraj (inv. č. 3426; tab. IV). Hrotitý črpáčik s pásikovým uchom (inv. č. 3409; obr. 2) je dosiaľ na Spiši ojedinelý a skôr výnimočný.

Celkový charakter tvarovej a výzdobovej náplne badenskej keramiky z Gánoviec možno najlepšie porovnať s nálezmi z vyšinného sídliska vo Veľkej Lomnici. Spája ich aj rovnaký technologický postup, vyznačujúci sa výberom nie práve najkvalitnejšieho druhu hliny, ktorý v konečnom dôsledku ovplyvnil aj vonkajší výzor keramiky a stojí tak v ostrom protiklade k prevažne jemnejšej a leštenej keramike z Dreveníka. Podobnosť so sídliskom vo Veľkej Lomnici zvyšujú aj nálezy praslenu, niektoré z nich aj zhodne zdobené (inv. č. 1620, 1622, 3581 a i.; tab. VI). Zhodu v náplni pamiatok materiálnej kultúry z obidvoch lokalít vidno aj vo výskyte hlinených koliesok (inv. č. 3490, 3492, 3493; tab. VI) z modelov vozíkov. V Karpatskej kotline sa po prvý raz s týmito modelmi stretávame v období badenskej kultúry - nasvedčujú tomu niektoré nálezy celých štvorkolesových vozíkov z územia dnešného Maďarska, ako doklad vzťahov s vyspelými civilizáciami juhovýchodu. Výskyt voza aj v našom prostredí mal nepochybne význam pre život spoločnosti neskorej doby kamennej, a preto nečudo, že voz zaujal dôležité miesto tiež v nadsťahových, kultových javoch. Je to prejav uplatňujúci sa na širokom území, no zvlášť výrazné črty nadobudol vo východnom Stredomorí a v Anatólii, kde zaznamenali aj početné nálezy kovových modelov so zvieracím záprahom.¹⁰⁾ Voz prenikal do strednej Európy zároveň s inými civilizačnými výtvarnými, akými bolo prvé pluhové poľnohospodárstvo, prípadne aj dokonalejšia technológia metalurgie medi a bronzu. V tejto súvislosti možno upozorniť aj na nálezy hlinených nákončí mechov (inv. č. 3582, 3583; tab. VI), ktoré možno spájať s miestnym spracovávaním medi. Žiaľ, obidva exempláre nemajú presnú lokalitu (Gánovce alebo Veľká Lomnica). Pri posudzovaní ich časovej či kultúrnej príslušnosti sa aj tu možno odvolať na zhodné nálezy z výskumu vo Veľkej Lomnici, kde sú nesporne doložené z objektu neskorej badenskej kultúry a kde na miestnu kovovú výrobu azda nasvedčujú aj niektoré ojedinelé nálezy, ale aj depot medených výrobkov. V Karpatskej kotline a v strednej Európe došlo v období badenskej kultúry z hľadiska rozsahu k prechodnému poklesu kovovej výroby. Výnimkou je zatiaľ územie Slovenska, kde sme svedkami neprerušenej produkcie veľkých nástrojov (typ Handlová z obdobia boľaráskej skupiny), ale aj šperkov. Nepriamymi dokladmi tejto činnosti sú aj uvedené nákončia a nemožno vylúčiť, že vo vzťahu s kovovou výrobou je aj hlinený lievik lyžicovitého tvaru (inv. č. 3448; tab. XIII). Blízky charakter sídlisk v Gánovciach a vo Veľkej Lomnici dovoľuje

¹⁰⁾ M. A. Littauer, J. H. Crouwel, *Early Metal Models of Wagons from the Levant*, Journal of the British School of Archaeology in Jerusalem 5, 1973, s. 102 n.

predpokladať aj ich súčasnú existenciu. Najmä podľa situácie vo Veľkej Lomnici (poloha Burchbrich) k najväčšej intenzite osídlenia dochádza v záverečnej fáze badenskej kultúry, vyznačujúcej sa na Spiši prežívaním zrejme až do začiatku doby bronzovej. Osobitne sa vyníma vzťah ku keramike hatvanskej a naznačuje - práve tak ako na niektorých maďarských a rumunských lokalitách - že badenská keramika mala aspoň podiel aj na formovaní kultúr doby bronzovej. Stredná klasická fáza badenskej kultúry sa zdá byť podľa nálezov zastúpená oveľa skromnejšie (inv. č. 3436, 3450; tab. V). Zberový charakter materiálu môže však skutočnú situáciu skresľovať.

Záver neskorej doby kamennej je v nálezovom fonde z Gánoviec výrazne zastúpený niekoľkými nálezmi. Pokiaľ ide o keramiku, je to fragment misy na lalokovite členenej a ryhami zdobenej nôžke (inv. č. 3452) a črep s vodorovne rozšíreným okrajom z misovitej nádoby (inv. č. 3453). Z celých nádob sem možno aspoň zaradiť amforku (inv. č. 3412, tab. XIII), ktorá je blízka kultúrnemu okruhu Zátin-Nyírség.

Oveľa zložitejšie je určenie kultúrnej príslušnosti početných a pre túto lokalitu príznačných parohových a kostených výrobkov. V parohovej industrii možno rozlíšiť dve, prípadne až tri skupiny. Prvú z nich charakterizujú tvary kombinované s kamennými nástrojmi. V dvoch prípadoch sa zachovali v pôvodnom stave, a to s upevnenou kamennou plochou sekerkou (inv. č. 3418; tab. VIII) a s úzkym klinkom (inv. č. 1375; tab. IX). Ďalšiu skupinu tvoria z parohu vyrobené nástroje so štvorhranným alebo kruhovým otvorom pre násadu (inv. č. 1362, 1392, 1570, 1724; tab. VIII). Ich praktický účel sa nedá celkom jednoznačne určiť, nemožno však vylúčiť, že mnohé z nich mali aj kultové poslanie. Niektoré nástroje sú na celom povrchu opracované (vyhladené), je odstránená tiež ružica. Otvorenou otázkou zostáva, či to súvisí len so starostlivejším vyhotovením, alebo či možno v nich vidieť aj časovo odlišné tvary. Pre druhú možnosť hovorí výskyt opracovaného parohového nástroja v obsahu otomanskej výplne studne z výskumu AÚ ČsAV a SAV r. 1956. Poslednou skupinou sú výsady jeleních parohov, čiastočne opracované. Niektoré z nich sú polotovarmi (inv. č. 1728; tab. IX), iné sú možno jednoduchými hotovými výrobkami (inv. č. 1571; tab. IX), prípadne sú odpadom. Parohová industria z Gánoviec predstavuje pozoruhodný kultúrny prejav. Nespájajú sa s ňou len otázky jej kultúrnej príslušnosti, ale pravdepodobne ju možno dávať do oveľa širších súvislostí. Zdá sa totiž, že výskyt početných parohových výrobkov v Gánovciach - a podobne aj na Dreveníku - nemožno výlučne vysvetľovať len prírodnými úložnými pomermi. Travertínové podlažie a suché prostredie na oboch lokalitách nesporne vplývali na ich uchovanie, no považujeme ich viac za dobový prejav, ktorý v mnohom naznačuje širší súvis a vzťahy veľkého kultúrneho okruhu. Spoločným menovateľom je nielen použitá surovina, ale predovšetkým rovnaké typy kombinovaných a samostatných nástrojov a výrobkov. V neposlednom rade je tu i nápadná podobnosť vo voľbe krajinného

prostredia. Nie je istotne bez zaujímavosti, že sa objavujú predovšetkým v hornatých, vyššie položených oblastiach, prípadne v podhorských podmienkach Álp a Karpatského oblúka. Nie je zanedbateľný ani ich výskyt v nákoliach, rašeliniskách a na brehoch jazier. Z časového hľadiska ide o pomerne dlhý úsek, ktorý možno sledovať od neskorej doby kamennej až do konca staršej doby bronzovej. Územne sa dá ohraničiť severným Talianskom na juhu, zaberá celú oblasť Álp vrátane východného Poalpia, smerom severovýchodným zasahuje až na Spiš, pričom nie je vylúčené, že okruh bude územne ešte oveľa väčší. Z chronologicky dôležitých nálezov možno uviesť výskyt parohovej industrie z prostredia kultúry horgensekej, Auvernier a šnúrovej vo Švajčiarsku¹¹⁾, z Ľublanských blát¹²⁾ a z rakúskeho Mondsee.¹³⁾ Azda k najmladším prejavom možno zaradiť výskyt tejto industrie v kultúre Polada v severnom Taliansku, i keď ťažko v nestratifikovanom materiáli jednoznačne rozhodnúť, či všetky tieto nálezy patria až druhej fáze, prípadne či časť patrí už do fázy prvej.¹⁴⁾ Výskyt podobných alebo rovnakých nástrojov v celej tejto oblasti nemožno považovať iba za dobový jav bez ďalších súvislostí, naopak, núka sa tu výklad užších vzájomných kontaktov. Aj napriek tomu, že sa v keramike odzrkadľuje miestne prostredie, je v nej množstvo prvkov, ktoré sú spoločné pre celú spomínanú oblasť (napríklad niektoré typy malých šálok). Bohatý výskyt praslenov rovnakého typu v celej tejto oblasti – často so zhodnou výzdobou – ukazuje, že obyvateľstvo spracovávalo vlnu z domáceho chovu oviec a zamestnávalo sa predovšetkým pastierstvom. Práve tento ekonomický moment bol rozhodujúcim pri voľbe životného prostredia a bol príčinou zvýšenej pohyblivosti.

Rovnako ako parohová, tak aj kostená industria nedovoľuje bližšie kultúrne, ale ani časové určenie. Aj tu sa uplatnili dobré úložné pomery, vďaka ktorým sa pamiatky z kostí zachovali vo väčšom počte a v dobrom stave. Prevládajú pracovné nástroje, najmä jednoduché šidlá (inv. č. 1568, 3543, 3462, 3464; tab. X). Zastúpené sú medzi nimi dva druhy – tenké a hrubé; ich tvar, hrúbka a dĺžka sú zrejme dané účelom. S nimi úzko súvisia kostené ihly (inv. č. 346, 1394, 1569; tab. X) s kruhovým alebo oválnym otvorom, ktoré sú rovnako ako šidlá rozdielne v hrúbke a dĺžke. K pracovným nástrojom patria aj kostené hladidlá, vyrobené zo zvieracích rebier alebo lopatiek (inv. č. 3488, 3489, 3544, 4182; tab. X). Najdokonalejšie z nich s rovným ostrím (inv. č. 4182; tab. X) možno

¹¹⁾ *Ur- und frühgeschichtliche Archäologie der Schweiz II*, Basel 1969, s. 83 n.

¹²⁾ P. Korošec, J. Korošec, *Najdbe s koliščarskih naselbin pri Igu na Ljubljanskem Barju*. Ljubljana 1969, tab. 82 – 101.

¹³⁾ R. Pittioni, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Wien, 1954, s. 223, obr. 151.

¹⁴⁾ L. H. Barfield, L. Fasani, *Bemerkungen zum späten Neolithikum und zum Beginn der Bronzezeit in Norditalien*, *Musaica XII*, 1972, Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, s. 47 n.

azda stotožniť s nálezom spomínaným A. Münnichom¹⁵⁾ (údajne z hrobu). Praktické použitie ťažko jednoznačne určiť, mohli rovnako slúžiť pri výrobe keramiky, spracovávaní koží a pod. Opracovaný zlomok kosteneho prstenca (inv. č. 1572; tab. IX) nedovoľuje už dnes posúdiť jeho pôvodný účel. Prevŕtané zvieracie zuby (inv. č. 3458 až 3460; tab. X) sa nosili ako amulety; kultúrne ich nemožno zaradiť.¹⁶⁾

Rámčovo do neskej doby kamennej možno zaradiť väčšinu hladenej kamennej industrie. Ide o ploché sekerky zväčša lichobežníkového tvaru (inv. č. 1359, 1380, 1643; tab. VII) so súmerne zbrúseným, mierne oblúkovitým ostrím. Zvláštne miesto medzi nimi zaujíma sekerka vyrobená z pruhošaného pazúrika (inv. č. 1359; tab. VII), ktorá poukazuje na vzťah k oblasti severne od Karpát.¹⁷⁾ V nálezovom fonde Podtatranského múzea v Poprade chýbajú teda z Gánoviec prevŕtané kamenné nástroje. Zdá sa však, že nejde o náhodu, ale o zjav vlastný aj iným lokalitám s neskorou badenskou keramikou na Spiši. Rovnako to platí o výšinnom sídlisku vo Veľkej Lomnici, ako o Dreveníku, kde prevŕtané nástroje vystupujú len zriedkavo. Stoja tak v protiklade s hlinenými modelmi - amuletmi - sekeriek, ktoré napodobňujú iba prevŕtané tvary. Zmienené formy kamenných sekeriek sa udržali ešte v ranej dobe bronzovej, a preto ich nemožno na gánovskom Hrádku jednoznačne pripísať iba osídleniu ľudu s badenskou kultúrou.

Plynulosť vývoja z neskej doby kamennej do doby bronzovej, na Spiši známu dnes už z viacerých lokalít, dokladá aj menší súbor gánoveckých pamiatok. Ide predovšetkým o črepový materiál s výraznými širokými uchami a povrchom zdobeným voštinami. Ich spolupatričnosť s hatvanskou kultúrou je zrejme nepochybná. Spolu s niektorými - tiež nie zvlášť hojnými - nálezmi z Barce a najmä z Veľkej Lomnice nasvedčujú na prítomnosť tohto ľudu na východnom Slovensku a na Spiši ako súčasť podkladu neskoršieho vývoja. Obmedzený materiál dovoľuje prisúdiť ho najskôr staršej vývojovej fáze hatvanskej kultúry (inv. č. 3473, 3484, 3486; tab. XI). Patria azda spoločnému časovému horizontu, v ktorom sa na gánovskom Hrádku objavujú ojedinelé, tomuto prostrediu cudzie keramické tvary. Takým je aj džbán (inv. č. 3410; tab. XIII), ktorý sa tvarom radí najskôr k pamiatkam nagyrévskej kultúry, kvitnúcej v ranej dobe bronzovej v maďarskom Potisí. S najväčšou pravdepodobnosťou v rovnakom kultúrnom prostredí treba hľadať pôvod vysokých, výrazne profilovaných, no iba torzovite zachovaných mís (inv.

¹⁵⁾ A. Münnich, c. d.

¹⁶⁾ Porov. napr. B. Novotný, R. M. Kovalčík, **Katalóg archeologických pamiatok Spiša 1**. Vlastivedná miestnosť Spišské Podhradie. Bratislava 1969, tab. XV.

¹⁷⁾ Na Slovensku sa objavuje najmä v sprievode keramiky badenskej, ako to vyplýva okrem iného aj z nálezu rovnakej sekerky z jaskyne Čertova džura v Spišských Tomášovciach. (J. Bárta, **Praveké osídlenie jaskyne Čertova džura v Slovenskom raji**, AR X, 1958, 475) a i.

č. 3404, 3405; tab. λVI). Z nagyrévskej kultúry vyrastá aj tvar džbánů zastúpený v Gánovciach (inv. č. 1404; tab. XIII). Nasadenie ucha, drobnejšie zmeny v tektonike nádoby naznačujú, že už ide o formu vývojovo pokročilejšiu, ktorá aj vzhľadom na podobnosť s niektorými nálezmi z okruhu kultúry Vatyá - hoci územne vzdialených - patrí do mladšieho úseku staršej doby bronzovej. Z nagyrévskych džbánků možno tiež vyviesť krčičážtek inv. č. 1613 (tab. XIII), kým džbány inv. č. 3408 a 3411 (tab. XIII) sú blízke nálezom známym z klasickej fázy maďarovskej kultúry na juhozápadnom Slovensku, prípadne tvarom zadunajskej skupiny Vatyá, no nechýbajú ani v prostredí otomanskej kultúry (Streda nad Bodrogom). Ťažko rozhodnúť, či tvarová podobnosť súvisí len s dobovým prejavom, alebo či v nich možno vidieť priamy zásah zmienených kultúr.

Vrchol osídlenia gánovského Hrádku predstavujú pamiatky otomanskej kultúry. Najdôležitejšie poznatky z tejto doby priniesol výskum v roku 1956¹⁸⁾ s prekvapujúcimi nálezmi. Vo výplni pôvodne 8 - 9 m hlbkej studne, zapustenej do minerálneho žriedla na vrchole kopy, sa dali zreteľne rozlíšiť dva horizonty, oddelené vrstvou zuhoľnateného obilia. Vo vrchnej časti sa objavili nevšedné nálezy, okrem iného kosti ľudskej ruky s navlečenými bronzovými náramkami a rôzne sklenené a kovové predmety. Spodná, ešte bohatšia vrstva skrývala desiatky nádobiek z brezovej kôry, bronzové, zlaté a tiež z brezovej kôry urobené ozdoby, sklenené perly, početnú keramiku, kostené a parohové výrobky, kadlub na odlievanie dýk, zvieracie opracované falangy, hlinené a jeden kamenný terčik a vápencový idol (falus?). Vo výplni studne sa našlo veľa rozštiepaných a čiastočne ohorených zvieracích a ľudských kostí, zvyšky ovocia, semien, hmyzu, ako aj ovčie a kozie trus. Z kultúrnohistorického hľadiska je však nepochybne najviac prekvapujúci nález železnej rukoväte dýky,¹⁹⁾ vyrobenej z metalurgického železa bohatého na kobalt. Čepel' sa nezachovala, zostali len nity obložené bronzovým plechom. Rukoväť bola pôvodne vyložená dnes už neznámym materiálom, ako to vidno z lištovito zosilneného okraja a nitu so zvyškami bronzovej objímky. Kultúrne určenie objektu je dané keramikou otomanskej kultúry, v ktorej popri bežných tvaroch sa objavujú aj niektoré menej časté či osobitné formy, akými sú najmä prenosné hlinené piecky (pyraunos), cedidlá a vykurovadlá. Pokročilosť keramiky ju umožňuje klásť do klasickej fázy otomanskej kultúry. V relatívnom datovaní ide teda o prechodné obdobie od staršej k strednej dobe bronzovej, ktoré na Spiši dokladajú okrem iného aj nálezy z výšinného sídliska v Spišskom Štvrtku. V kovovom inventári sa objavujú tvary zaraditeľné už do staršej fázy

¹⁸⁾ E. Vlček, L. Hájek, c. d.

¹⁹⁾ J. Vladár, (*Die Dolche in der Slowakei*, München 1974, 41) mylne ju považuje za čepel' a nie rukoväť dýky.

bronzov kosziderského typu. Nachádzame sa teda v období, keď došlo k vyvrcholeniu juhovýchodných vplyvov, vychádzajúcich z egejskej oblasti, z prostredia mykénskej kultúry. Nález železnej rukoväte dýky presvedčuje, že tu treba rátať aj s vplyvmi z oblasti východného Stredomoria, kde železo bolo síce známe, ale ešte vzácné. Dôležitým prínosom k absolútnemu datovaniu uvedeného objektu ako aj otomanskej kultúry na Spiši sú výsledky rádiokarbónových skúšok (C 14) dreva z rúbenia studne, urobené laboratóriom v Groningene: 1465 ± 35 B. C., ktoré sú v súlade s archeologickým datovaním. Objav rúbenej studne z obdobia otomanskej kultúry v Gánovciach je však pozoruhodný aj z hľadiska jej poslania: už mimoriadny obsah naznačuje, že mala kultové poslanie a jej význam ďaleko presahoval miestne pomery. Nepochybne k tomu prispelo termálne žriedlo s liečivými účinkami.

O paleobotanických pozorovaniach zo studne podala Vlasta Vodičková tento posudok:

Výsledky paleobotanického výskumu studne v gánovských travertínoch

Vo svojej spodnej časti bola studňa, objavená v kráteri travertínovej kopy, rúbená drevom; z deviatich dlhých kmeňov, dnes uložených v Podtatranskom múzeu v Poprade, sa robil anatomický rozbor. Anatomickú štruktúru niekde porušil tlak, ale napriek tomu sa zistilo, že 7 kmeňov sú smrek, 2 kmene duby. Kmene sme označili veľkými písmenami s číselnými indexami. Výsledky analýzy ukázali:

Picea: kmeň A₁, B₁, C₁, B₂ - D₂, D₁, C₁ a C₂.

Quercus: kmeň A - B₃.

Medzi pozoruhodné nálezy i z hľadiska botanického patria dobre zachované nádoby z brezovej kôry.

V peľovom spektre vzorky odobranej na peľovú analýzu zo dna studne prevládali byliny nad drevinami (pozri peľový diagram). V drevinách je najčastejšia jedľa, dosť častá je tiež borovica a smrek. Z vlhkomilných druhov sa vyskytuje jelša, víbba a jaseň, dreviny QM (Quercetum mixtum) sú zastúpené najmä väčším výskytom dubu. Slabo sa vyskytuje lieska a breza, častejšie je zastúpený hrab a buk. Zaujímavé je tu najmä pomerne vysoké percento peľu buku, nakoľko v dnešnom poraste lesov v okolí Gánovciach už táto drevina takmer nejestvuje. Nález buku v studni z doby bronzovej však poukazuje na to, že Fagus patrí - takisto ako jedľa - do prirodzených porastov v tomto kraji.

Z bylín sú najhojnejšie typy čeľade Poaceae, z barinných druhov sa vyskytuje popri zástupcoch čeľade Cyperaceae tiež Bistorta, Filipendula. Pomerne početné sú antropogénne typy, najmä Plantago, no aj

Súčasnými nálezmi zo studne sú aj pamiatky otomanskej kultúry uložené v Podtatranskom múzeu v Poprade. Vyskytujú sa medzi nimi črepy azda džbánkov zdobené vypnulínami (inv. č. 3469, 3477, 3478, 3485; tab. XIV), zlomok prenosnej piecky (inv. č. 3472; tab. XIV) a torzovite zachované nádoby (inv. č. 3403, 3413; tab. XVI), medzi nimi aj vanička (inv. č. 3407; tab. XVI). K nie celkom bežným tvarom patrí zdobená šálka s masívnym uchom (inv. č. 3406; tab. XIII), ktorá má najbližšiu paralelu na pohrebisku v Strede nad Bodrogom (hrob 14).²⁰⁾ Kamenný (inv. č. 4183; tab. XII) a hlinený (inv. č. 4184) terčík nemožno presnejšie datovať. Plochý hlinený idol, pôvodne uložený tiež v zbierkach Podtatranského múzea v Poprade, poznáme dnes len z vyobrazenia a popisu, ktorý podal L. Hájek.²¹⁾ Je vcelku hrubo modelovaný a podľa L. Hájka je najbližší plastikám z II. (staršej) vrstvy otomanskej kultúry v Barci. Rovnako je dnes nezvestná kostená zápona, ktorú vyobrazil E. Vlček.²²⁾

Jedinou bronzovou pamiatkou, ktorú možno spoľahlivo spájať s mladším obdobím otomanskej kultúry, je sekeromlat s kotúčovitým tylom Nestorovho typu B1 (inv. č. 3454; tab. XV). Ide o sekeromlat s obojstrannou nízkou prstencovitou tuľajkou a kotúčovitým, mierne vyklenu-tým tylom (bez gombíka či výčnelku), menších rozmerov. Je klasickým predstaviteľom sekeromlatov horizontu kosziderských bronzov s paralelami na území Slovenska v depote vo Včelinciach a v rade ďalších depotov z územia Maďarska. Z hľadiska kultúrnej príslušnosti bronzov kosziderského typu na juhozápadnom Slovensku ich treba spájať s neskorým, záverečným stupňom maďarovskej kultúry, prípadne predchovným stupňom Dolný Peter, na juhovýchodnom a východnom Slovensku s kultúrou otomanskou.²³⁾ Doterajšie nálezy sekeromlatov s kotúčovitým tylom typu B1 na Slovensku ukazujú, že sa viažu len na oblasť rozšírenia kultúry otomanskej, z územia maďarovskej kultúry ich dosiaľ nepoznáme.

Len s výhradou možno k sekeromlatom s kotúčovitým tylom zaradiť zlomok ramena s ostrím a s úzkymi lištami (inv. č. 3456; tab. XV). Pravdepodobne patril však už k inému, vývinom mladšiemu tvaru.

Bez akejkolvek paralely, a tým aj presnejšieho datovania, zostáva nezvyčajný tvar plochej bronzovej sekerky (dláta) s krídelkami (inv. č. 3457; tab. XV). Výskyt krídeliek - v našom prostredí neobvyklý - pouka-

²⁰⁾ B. Chropovský, M. Dušek, B. Polla, *Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku*. Bratislava 1960, tab. X, 9.

²¹⁾ L. Hájek, *Hliněné lidské plastiky z doby bronzové v Barci u Košic*, Slov. arch. V, 1957, s. 333, obr. 10.

²²⁾ *Nález neandertálskeho človeka na Slovensku*, Slov. arch. I, 1953, tab. I.

²³⁾ M. Novotná, *Bemerkungen zu den Anfängen der mittleren Bronzezeit im mittleren Donaugebiet*, Festschrift für Richard Pittioni, Wien 1976, s. 462 n.

zuje na stredomorskú oblasť, najmä na medené cyperské a bronzové grécke sekerky, no ich celkový vzhľad vykazuje odlišnosti. H. J. Hundt²⁴⁾ v gánovskom náleze vidí však skôr podobnosť s úzkymi dlátami maloázijskej a kaukazskej oblasti, ktoré sa do strednej Európy dostávali v záverečnej fáze eneolitu, zodpovedajúcej vučedolskému okruhu. V danom prípade by šlo o súčasný prúd, ktorý do oblastí Spiša pri-nášal už zmienené sekery s otvorom v tyle.

Ďalší vývoj pravekého osídlenia lokality Hrádok dokladajú len sporadické nálezy. Do obdobia popolnicových polí mladšej a neskoršej doby bronzovej sa hlásia dve sekerky s tuľajkou a dva kosáky. Prvá zo sekeriek má odrazenú časť pri ústí (inv. č. 3505; tab. XV), je bez akejkoľvek výzdoby, a preto nie je možné bližšie ju datovať. Tým, že nemá vyhranené boky, ale oválny priečny prierez, ju azda možno porovnať so sekerkami z mladšej fázy popolnicových polí. Druhá sekerka svojimi značne malými rozmermi a výraznou profiláciou bočných stien sa radí už k mladším formám neskoršej doby bronzovej (inv. č. 3507; tab. XV).

Dva kosáky z Gánoviec sú rozličného typu. Bez ďalších sprievodných nálezov je ich bližšie datovanie neisté. Kosák s gombíkom inv. č. 3548 (tab. XV) má rovnú, rozšírenú bázu, aká je obvyklá pri starších typoch, pri kosáku s gombíkom inv. č. 3506 (tab. XV) je možné zase poukázať na typovú príbuznosť s niektorými kosákmi z hromadného nálezu z bližšie neznámeho náleziska na Spiši (Spišské múzeum v Levoči).²⁵⁾

Aj keramika z tohto obdobia je v Gánovciach málo početná a obmedzuje sa na šálky (inv. č. 3398, 3399; tab. XVI) a torzo misovitej nádoby vnútri zdobenej (inv. č. 3397; tab. XVI).

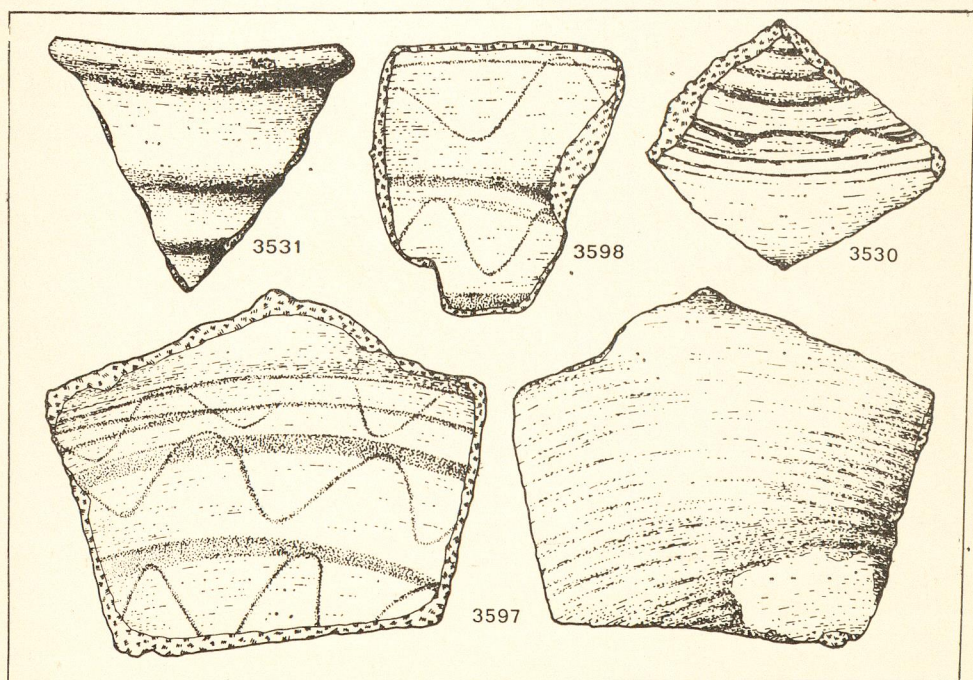
V záverečnom období praveku sa celá oblasť Spiša dožíva nebývalého rozmachu, ktorého základom sa stala pravdepodobne rozvinutá produkcia železa a obchod so surovinou a železnými výrobkami. V kultúrnom obsahu je táto doba charakterizovaná nálezmi keramiky ľudu s púchovskou kultúrou, ktorej stopy sú výrazne zastúpené aj v nálezoch z gánovského Hrádku. Ide o hrubú, v ruke vyrábanú keramiku zväčša súdkovitých a situovitých tvarov, často s ovaleným okrajom a hrubo zdobenú vrypmi a zárezmi (tab. XVII; XVIII). Pozoruhodný je zásah la-ténskej kultúry na Spiš, ktorý okrem hrobu v Batizovciach²⁶⁾ a neskorolaténskych maľovaných črepov z Machalovského hradiska dokladajú aj mladolaténske črepy s vleštovanou výzdobou z Gánoviec (inv. č. 3597, 3598; obr. 3).

²⁴⁾ H. J. Hundt, Recenzia práce M. Novotná, *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, Mainzer Zeitschrift 17, 1970, 338 - 344.

²⁵⁾ M. Novotná, *Hromadný nález bronzových kosákov zo Spiša*. In: Zborník FFUK - Musaica X, 1970, s. 13 n.

²⁶⁾ V. Budinský - Krička, *Archeologické nálezy z Batizoviec*, Študijné zvesti AŮ SAV 15, 1965, s. 167 n.

Z neskoršej doby sú v zbierkach múzea len skromné stopy slovan-
ského osídlenia (inv. č. 3530; obr. 3), ktorých význam tkvie nie v ich
počte, ale v skutočnosti, že táto oblasť nezostala ani v dobe slovenskej
ľudoprázdna a že niekdajšie hypotézy o osídlení Spiša až v kolonizač-
nom období sa nezakladali na historických skutočnostiach.

Obr. 3. Gánovce

K A T A L Ŏ G

Číslo katalógu zodpovedajú inventárnym číslam a zhodujú sa aj s očíslovaním predmetov na tabuľkách.

(D. - dĺžka, F. - farba, Š. - šírka, V. - výška, O. - priemer ústia, Z. - základňa)

Die Katalognummern entsprechen jenen des Inventars und sind auch mit den Nummern der Tafeln in Übereinstimmung.

(D. - Länge, F. - Farbe, Š. - Breite, V. - Höhe, O. - Mündung, Z. - Boden, Standfläche)

1359. Sekerka obdĺžnikového tvaru so súmerne zbrúseným, mierne oblúkovito vykľutým ostrím a obitým tylom. Vyrobili ju z vrstevnatého pazúrika. D. 71 mm. Tab. VII.
1362. Nástroj z kmeňa jelenieho parohu s odrezanou nadočnicou a obrúsenou ružicou. Má prevŕtaný kruhový otvor, je poškodený - má odlomený opracovaný koniec. Zachov. d. 150 mm. Lit.: J. Lipták, Urgeschichte und Besiedlung der Zips, Kežmarok, 1935, tab. V, uprostred. Tab. VIII.
1375. Nástroj kombinovaný z jelenieho parohu a kamenného klinku. Úzky tupý klin obdĺžnikového priečneho rezu nasadili do odrezanej nadočnice, kmeň parohu sa zachoval len fragmentárne a má vydlabanú dreň na nasadenie rúčky. D. 135 mm. Š. klinu 22 mm. Tab. IX.
1379. Klin kamenný, kopytovitého tvaru, vysoko kľutý, s takmer rovným ostrím a opracovaným tylom. Vyrobili ho z tmavohnej horniny. D. 100 mm. Lit.: J. Lipták, Urgeschichte und Besiedlung der Zips, Kežmarok 1935, tab. V. Tab. VII.
1380. Sekera kamenná, so zabrúsenými bokmi a zaoblenými hranami. Má zúžené zaoblené tylo a nesúmerné zbrúsené oblúkovité ostrie. D. 188 mm. Tab. VII.
1392. Nástroj z kmeňa jelenieho parohu. Bezprostredne nad ružicou s osekanou nadočnicou má vydlabaný otvor, ktorý je na jednej strane obdĺžnikový, na protiahlejšťvorcový. D. 124 mm. Tab. VIII.
1393. Šidlo kostené, d. 123 mm. Podľa inventára múzea. Gánovce?
1394. Ihla kostená s odlomeným hrotom. V sploštenej tylovej časti je oválny otvor. Povrch celej ihly je dokonale vyhladený. Zachov. d. 123 mm. Tab. X.
1404. Džbánok s vysokým, k okraju roztvoreným hrdlom a s nízkym stlačeným a odsadeným telom; za dne je konkávna jamka. Pásikové ucho sa klenie od okraja po spodnú časť hrdla. Po jednej strane ucha je malá kruhová plytká jamka(?). F. tma-vošedá. V. 66 mm. Tab. XIII.
1405. Nádobka miniatúrna, bez uška. Dar. E. Haits, Poprad-Veľká. Podľa inventára múzea.
1568. Šidlo kostené, vyhotovené z kĺbovej kosti, s odlomeným hrotom. D. 117 mm. Tab. X.
1569. Ihla parohová, oblúkovito prehnutá, pri hrote s kruhovým prierezom, kým prevažná časť tela je zoslabená a sploštená odštiepnutím. Pri opracovanom tyle je kruhový otvor. D. 110 mm. Tab. X.
1570. Nástroj z kmeňa jelenieho parohu s kruhovým otvorom, (bezprostredne nad ružicou s odrezanou nadočnicou). Odrezaný koniec kmeňa má vybratú dreň, je poškodený a má stopy po rezaní. D. 146 mm. Tab. VIII.
1571. Nástroj vyrobený z konca kmeňa jelenieho paroha. Má stopy po odrezaní a opracovaný hrot. D. 396 mm. Tab. IX.
1572. Predmet zhotovený z odrezanej dutej kosti - fragment. Zo zbierky A. Münnicha. D. 82 mm. Tab. IX.
1577. Čepieľka obsidiánová, drobná - fragment.
1578. Jadro obsidiánové, drobné - odštep.
1579. Čepieľka obsidiánová - bazálny fragment.
1580. Odštep obsidiánový.
1581. Čepieľka obsidiánová - fragment.
1582. Čepieľka obsidiánová, terminálne priečne retušovaná - fragment.
1583. Čepieľka obsidiánová - bazálny fragment.
1584. Škrabadlo drobné, úštepové, z kôry obsidiánového okruhliaka.
1585. Čepieľka obsidiánová pravolaterálne vrubovito retušovaná a ľavolaterálne pri hrote strmo retušovaná - terminálny zlomok.
1587. Čepieľka; kosákový kameň. D. 20 mm. (t. č. uloženie neznáme).
1588. Mazanica na jednej strane s odtlač-

kom dreveného kolu, na opačnej strane čiastočne lícovaná. Zo zbierky A. Münnicha.

1589. Hlina obsahovala početné organické zvyšky. Zo zbierky A. Münnicha.

1590. Črep z bombovitej nádoby - okrajový. Zdobí ho nízky plastický pásik rovnobežný s okrajom, ktorý na jednom mieste prerušuje zvislá krátka lišta a tri nepravidelné nízke výčnelky. Materiál je porézny, farby šedohnedej. Nálezisko: Gánovce alebo Poráč. Volútová ker. Obr. 1.

1591. Črep z bombovitej nádoby, zdobený štyrmi rovnobežnými a nerovnako od seba vzdialenými ryhami, prerušenými radom oválnych veľkých vrypov. Povrch je vyhladený a vyleštený, materiál premiešaný drobnými zrnkami sludy. F. šedohnedá. Volútová ker.

1592. Črep zdobený podobne ako predchádzajúci rovnobežnými ryhami a zvislými rovnobežnými vrypmi nechťom. F. šedohnedá. Volútová ker. Obr. 1.

1594. Črep okrajový z misovitej nádoby. Rovný, z vnútornej strany zoslabený okraj vnútri zdobí rad krátkych vrypov, na vonkajšej strane sú rovnobežne s okrajom vo vzdialenosti asi 20 mm vpichy, z ktorých vychádzajú krátke ryhy metopovite sa striedajúce s dlhými ryhami smerujúcimi ku dnu. Povrch bol vyhladený, f. škvrnitej, od svetlošedej až po čiernu. Kanelovaná ker. Tab. IV.

1597. Črep okrajový z bombovitej nádoby. Okraj je plochý, von rozšírený. Črep zdobia dve zvislé krátke plastické rebrá. Povrch je vyhladený, so stopami tuhy, f. čierna. Púchovská k. Tab. XVII.

1598. Črep okrajový z veľkej nádoby s dovnútra vťahnutým okrajom. Okraj je zaoblený a rovnobežne s ním beží široký žliabok, ktorý naznačuje nepravé okružie. Na spodnej strane ho lemujú rad vrypov nechťom. Povrch je nerovnako vyhladený a vyleštený. Materiál je premiešaný ostrohranným pieskom. F. tmavošedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

1601. Črep okrajový z veľkej hrubostennej nádoby s dovnútra vťahnutým ústím. Rovnobežne s okrajom, z vnútornej strany zoslabeným, beží široká ryha, vytvárajúca náznak okružia. Na spodnej strane ju lemujú rad hlbokých šikmých vrypov. Povrch je vyhladený, z časti tesne nad ru-

žicou. Jednu stranu nástroja šikmo zrezali a vyhladili. Vydĺabaný otvor má zhruba štvorcový tvar. D. 145 mm. Dar. Krompecher. Tab. VIII.

1725. Nástroj sekerovitý, vyrobený z kmeňajelenieho parohu, z časti tesne nad ružicou, poškodený. Je šikmo odrezaný, prítyle má kruhový otvor. D. 130 mm. Tab. IX.

1726. Nástroj(?) z výsady parožia s opracovaným hrotom, rozlomený. D. 95 mm. Tab. IX.

1727. Hrot parohu s opracovaným povrchom. D. 135 mm. Tab. IX.

1728. Predmet z výsady jelenieho parohu so stopami po šikmo odrezaní a s dvoma zárezmi. D. 238 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. IX.

1729. Nástroj z výsady jelenieho parohu, so zabrúseným hrotom. Zachov. d. 138 mm. Tab. IX.

1730. Paroh jelení - fragment. Zachov., d. 137 mm.

3107. Sekerka kamenná - s obitým opracovaným tylom, súmerne zbrúseným, oblúkovitým, ale poškodeným ostrím. Má obdĺžnikový priečny prierez. D. 65 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VII.

3393. Nádobka šálkovitého tvaru, nízka, so zúženým krátkym hrdlom a obitým ústím. Jej telo je dvojkoľnícké, najväčšia vydutina je bližšie ku dnu. Lom bol jemne zvislo ryhovaný a pod pásikovým uškom, z ktorého sa zachoval len koreň, sú na najväčšej vydutine dve vtlačené jamky. Nádobka je sčasti doplnená, jej povrch je vyhladený, f. tmavošedej. Zachov. v. 38 mm. Tab. XVI.

3394. Šálka mierne esovite profilovaná s nevýrazným dnom a odlomeným pásikovým uchom, ktoré pôvodne prečnievalo okraj. Zlepili ju z dvoch črepov a doplnili. Pod nerovným zaobleným okrajom začínajú vo vzdialenosti asi 12-14 mm husté zvislé plytké kanelúry, vedúce až ku dnu. F. tmavošedej. V. 50 mm. O. 105 mm. Kanelovaná ker. Obr. 2.

3395. Šálka malá, vakovitého tvaru, s odlomeným pásikovým uchom, ktoré pôvodne prečnievalo okraj. Má vyhladený a vyleštený povrch, f. tmavošedej, na lome tehlovočervenej. Materiál je premiešaný ostrohranným pieskom. Púchovská k. Tab. XVIII.

1612. Džbánoček miniatúrny so zúženým,

hrdlom a odsadeným telom. Okraj a ucho sú odbité. Povrch je vyhladený a vyleštený, f. šedá. Zachov. v. 50 mm. Tab. XIII.

1613. Džbánoček so zúženým hrdlom a lievikovito von vyklenutým okrajom. Najväčšia vydutina je v spodnej tretine výšky. Z pásikového ucha sa zachoval len koreň. Povrch je vyhladený a vyleštený, f. hnedo-šedá. Zo zbierky A. W. Scherfela. V. 65 mm. Tab. XIII.

1620. Praslen hlinený, nesúmerne dvojkónický, na obvode husto ryhovaný. Ø 49 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VI.

1621. Praslen hlinený, dvojkónický, so zaobleným lomom, nezdobený. F. hnedá. Ø 59 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VI.

1622. Praslen hlinený, nesúmerne dvojkónický. Na jednej strane ho zdobia od otvoru papršlekovito sa rozchádzajúce rady hlbokých kruhových vpichov. F. tmavošedá. Ø 52 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VI.

1623. Praslen hlinený, tvaru sploštenej gule, s pomerne veľkým otvorom. F. hnedá. Ø 40 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VI.

1632. Sekerka kamenná plochá, kopytovitého tvaru, s mierne oblúkovitým ostrím a čiastočne opracovaným (obitým?) tylom. D. 91 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VII.

1642. Sekerka kamenná - fragment. Zachovala sa časť s obitým, súmerne zbrúseným ostrím. Priečny prierez je obdĺžnikový. Zachov. d. 103 mm. Zo zbierky A. Münnicha. Tab. VII.

1643. Sekera kamenná, lichobežníkového tvaru, so súmerne zbrúseným, mierne oblúkovitým ostrím a zúženým opracovaným tylom. Priečny prierez je oválny. D. 114 mm. Tab. VII.

1644. Brúsik(?) kamenný - fragment. Zachov. d. 90 mm. Tab. VII.

1724. Nástroj sekerovitý z kmeňa jelenieho parohu, povrch so stopami po hladidle. Dno je zaoblené. Nádobku zlepili z črepov a doplnili. F. šedo hnedá. V. 50 mm. O. 61 mm. Kanelovaná ker. Obr. 2.

3396. Šálka veľká, misovitého tvaru, zlepená z troch črepov a značne doplnená. Ucho je nerekonštruovateľné, zachoval sa z neho len malý zvyšok pri koreni. Pod nezdobeným zúženým hrdlom sú zvislé široké kanelúry, smerujúce k nevýraznému dnu. V. 70 mm. Kanelovaná ker. Obr. 2.

3397. Nádobka rekonštruovaná z jedného črepu. Má nízke nezdobené hrdlo, ktoré prechádza v ostrom lome do kónickej spodnej časti. Najväčší lom vybieha do nízkeho lalôčika. Kým vonkajšia strana je nezdobená, na vnútornej strane je výzdoba z hustého pásiku krokvíc, ktorý lemuje rad jemných kruhových vrypov a ktorý sa hrotom dotýka koncentrických žliabkov umiestnených na hrane dna a rovnako lemovaných jemnými kruhovými vrypmi. Povrch bol dokonale vyhladený a vyleštený do vysokého lesku. F. čierna. V. 57 mm. Tab. XVI.

3398. Šálka lievikovito roztvorená s úzkym dnom a odlomeným uchom, z ktorého sa zachoval len koreň v hornej časti nádoby. Povrch nádoby (je z veľkej časti doplnená) bol dokonale vyhladený a vyleštený a zachovali sa na ňom stopy po vodorovne ťahanom hladidle. F. je hnedá až čierna, škvrnitá. V. 88 mm. O. asi 122 mm, z. 51 mm. Tab. XVI.

3399. Misa miniatúrna s nevýrazne dovnútra zalomeným ústím. Je hrubo modelovaná, má nerovný povrch aj okraj a je sčasti rekonštruovaná. V. 30 mm, o. 63 mm, z. 25 mm. Tab. XIII.

3400. Nádobka s lievikovito roztvorenými stenami a rovno zrezanými, mierne von rozšíreným okrajom vyťahnutým do malého lalokovitého výčnelku. Je nezdobená, má však vyhladený a vyleštený povrch, na ktorom sa zachovali stopy po vodorovne ťahanom hladidle. Je z veľkej časti doplnená. V. 73 mm, o. asi 124 mm, z. 80 mm. Tab. XVI.

3403. Nádobka - rekonštruovaná z črepu. Pod valcovitým hrdlom je jej baňaté telo v hornej časti šikmo torčované. F. hnedá. V. asi 58 mm. Z výskumu AÜ. Tab. XVI.

3404. Misa vysoká, lievikovito roztvorená, s nízkym zúženým hrdlom a von vyťahnutým okrajom. Má malé stlačené pásikové ucho, ktoré v hornej časti mierne vystupuje nad okraj. Nádobu rekonštruovali z jediného veľkého črepu, ktorého povrch je dokonale vyhladený a vyleštený, so stopami po vodorovne ťahanom hladidle. F. svetlohnedá. V. 123 mm. Tab. XVI.

3405. Misa - lievikovito roztvorená, s nízkym zúženým hrdlom, ostro odsadeným a šikmo von vyňutým okrajom. Rekonštruovali ju z jediného veľkého hrubostenného

črepu. Povrch je vyhladený a vyleštený. F. svetlohnedá. V. 65 mm. Tab. XVI.

3406. Džbánok s baňatým telom, zúženým hrdlom a von vyhnutým okrajom. Pásikové ucho mierne prečnieva okraj. Výzdoba: okraj a hrany ucha zdobí jemné ryžkovanie, na pleciach sú tri vodorovné rovno-bežné ryhy, pod najväčšou vydutinou dve nepravidelné ryté a plytšie ryhy a plochu v strede vyplňajú pásiky zvislých ryžiek a vpichy. Pri dne sú dve obežné ryhy. Zväzok rýh prechádza aj stredom ucha a pri koreni ho pretínajú dve vodorovné ryžky. Povrch je dokonale vyhladený a dobre vyleštený, f. svetlohnedá. V. 66 mm, o. 57 mm, z. 44 mm. Tab. XIII.

3407. Vanička oválneho tvaru, viac ako spoľovice doplnená, silnostenná. F. tmavošedá. V. 43 mm. Z výskumu AÚ. Tab. XVI.

3408. Džbánok s vysokým prehnutým hrdlom a s najväčšou vydutinou v spodnej tretine výšky. Pásikové ucho a časť okraja sú dodatočne rekonštruované. Na dne je malá konkávna jamka. Povrch je vyhladený a vyleštený, so stopami po hladidle. F. hnedá. V. 70 mm, o. 57 mm, z. 13 mm. Z výskumu AÚ. Tab. XIII.

3409. Črpáček hrotitý s odlomeným pásikovým uchom, z veľkej časti doplnený. F. hnedošedá. V. 70 mm. Z výskumu AÚ. Kanelovaná ker. Obr. 2.

3410. Džbánoček(?) dvojkónického tvaru s najväčšou vydutinou v spodnej časti, s odlomeným hrdlom a vysoko klenutým pásikovým uchom. Dno je mierne odsadené. Zlepili ho z niekoľkých črepov a čiastočne doplnili. Vyhladený a vyleštený povrch, miestami nerovný. F. svetlohnedá až tmavošedá, škvornitá. Zachov. v. 80 mm, z. 29 mm. Z výskumu AÚ 1955. Tab. XIII.

3411. Džbánok s guľovitým telom prechádzajúcim do zúženého hrdla a širokoroztvoreného okraja. Ucho a časť okraja sú doplnené. Povrch je vyhladený, so stopami po hladidle. F. svetlohnedá až čierna, škvornitá. V. 81 mm, z. 35 mm. Dar A. W. Scherfel, J. Lipták, Urgeschichte und Besiedlung der Zips, Kežmarok 1935, 31, tab. X. Tab. XIII.

3412. Amfora s baňatým telom a s odsadeným úzkym lievikovito roztvoreným hrdlom, čiastočne poškodeným. Z dvoch protiahlych pásikových ušík umiestnených pod najväčšou vydutinou sa zachovalo iba jedno. Spodnú časť nádoby pokrýva hru-

bá voštinová výzdoba, horná je vyhladená a vyleštená. Dno je mierne odsadené. F. svetlošedá. V. 140 mm, z. 62 mm. Tab. XIII.

3413. Džbán - torzo. Zachovala sa z neho len spodná baňatá časť, ktorú na najväčšej vydutine zdobia nízke prsovité vypnuliny ohraničené žliabkom a nad nimi obežná ryha, zospodu lemovaná jemnými vpichmi. Medzi vypnulínami je pásik krátkych, vyhladených zvislých rýh. Torzo nádoby z väčšej časti doplnili. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený. F. tmavošedá až čierna. Zachov. v. 55 mm, z. 50 mm. Z výskumu AÚ 1955. Tab. XVI.

3418. Nástroj kombinovaný z parohu a kamennej sekerky. Plochú kamennú sekerku so súmerne zbrúseným rovným ostrím lichobežníkového tvaru zasadili do hrubo odrezaného kmeňa jelenieho parohu. Rúčku tvorila výsada z parožia, ktorá je dnes odlomená. Zachov. d. 152 mm. E. Vlček, Slov. arch. I, 1953, 51, tab. I. Tab. VIII.

3419. Črep s hustými, jemnými ryhami, bielo inkrustovaný. Bukovohorská k. (t. č. uloženie neznáme).

3420. Črep zlepený z dvoch častí. Zdobia ho zväzky husto rytých jemných rýh. F. svetlohnedá. Ryhy boli azda pôvodne bielo inkrustované. Bukovohorská k. Obr. 1.

3421. Črep zlepený z troch častí. Zdobia ho hrotité oblúky z husto rytých jemných ryžiek, ku ktorým sa pripínajú šikmé zväzky rovnako jemných rýh. Výzdoba bola azda pôvodne bielo inkrustovaná. F. hnedošedá. Bukovohorská k. Obr. 1.

3422. Črep okrajový z veľkej hrubostennej nádoby, zdobený lízenou, ktorá dolu lemujú hlboké vtláčené jamky. F. tehlovhnedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.

3423. Črep z tela veľkej nádoby. Zdobil ju rad jamiek a zvislé široké kanelúry, na pravej strane ohraničené radom vrypov nechtom. F. šedá. Kanelovaná ker.

3424. Črep z rozhrania hrdla a tela veľkej hrubostennej nádoby. Zdobí ho rad hrubých, nerovnako veľkých hrotitých výčnelkov a zväzky šikmých širokých kanelúr. F. na povrchu tehlová, na lome šedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.

3425. Črep okrajový, zdobený zväzkami šikmých širokých, plytkých kanelúr. F. tehlovočervená. Kanelovaná ker. Tab. IV.

3426. Črep okrajový, s nepravým, zvislo prevínaným uchom, od ktorého oblúkovito

- vybiehajú rebrá smerom k okraju a prevyšujú ho. Medzi nimi je tretí, rovnako hore vytiahnutý výčnelok. Nádobka bola hrubo modelovaná, dobre vypálená, na povrchu má stopy po zvislo ťahanom hladidle. F. tehlovočervená. Kanelovaná ker. Tab. IV.
- 3427.** Črep s vysoko klenutým uchom, na ktorom je mierny žliabok. Od jeho koreňa sa šikmo tiahnu plastické pretláčané pásiky (fúzy). F. svetlošedá. Kanelovaná ker.
- 3428.** Črep z veľkej šálky s odlomeným širokým pásikovým uchom, ktoré prečnievalo okraj a azda bolo (podľa zvyškov zachovanej výzdoby) zdobené širokými plytkými žliabkami a ryhované na hranách. Telo šálky zdobili zvislé kanelúry vychádzajúce z ostrejších vpichov, ktoré prerušoval zvislý rad vrypov nechtom. F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.
- 3429.** Črep z hrubostennej nádoby, zdobený dvoma plytkými kanelúrami a štyrmi rovnobežnými plastickými pretláčanými lištami. F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3430.** Črep okrajový s hrotitým tunelovitým uchom, z ktorého vybiehajú smerom k okraju plastické rebrá, zakončené plochým gombíkovitým výčnelkom, prevyšujúcim okraj. Zachoval sa z nich však iba jeden. Pod okrajom bol rad zvislých ryžiek. Povrch je vyhladený, so stopami po hladidle. F. hnedá až šedá. Kanelovaná ker.
- 3431.** Črep zdobený zvislým plytkým žliabkovaním, prerušeným radmi vrypov nechtom. F. hnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3432.** Črep okrajový, zdobený radom trojuholníkových vtlačených jamiek, z ktorých vychádzajú zväzky plytkých zvislých kanelúr. Vodorovná plôška okraja je husto ryhovaná. F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3433.** Črep s tunelovitým uchom, na bokoch šikmo zrezaným. Povrch je dokonale vyhladený a má stopy po hladidle. F. čierna. Kanelovaná ker.
- 3434.** Črep z hrubostennej nádoby. Zdobí ho vodorovná nízka lišta a zväzok šikmých nízkych rebier, husto prerývaných hlbokými zárezmi. F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3435.** Črep z tela nádoby, ktorý zdobí vodorovný nízky presekávaný pásik a z neho vychádzajúca krátka, ale vysoko pretláča-
- ná lišta. Materiál obsahuje organickú prímes. F. svetlošedá. Neolit. Obr. 1.
- 3436.** Črep okrajový. Zdobia ho dva rady hlbokých kruhových jamiek a zvyšky šikmých, ostro rytých rýh. Okraj je presekávaný. F. hnedošedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3437.** Črep zo steny nádoby s koreňom ucha, od ktorého vychádzali dve presekávané lišty (fúzy). F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3438.** Črep, ktorý zdobia zväzky šikmých plytkých kanelúr, začínajúcich tesne pod nepravidelne šikmo ryhovaným okrajom. F. hnedošedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3439.** Črep nádoby so zoslabeným, mierne dovnútra vtiahnutým ústím. Pod zaobleným okrajom sú tri rady hustých šikmých vrypov, napodobňujúcich odtlačky šnúry. Povrch nádoby je nedokonale vypracovaný, materiál obsahuje veľké zrnká kameňa. F. hnedá až tmavošedá.
- 3440.** Črep okrajový zo šálky. Pod zaobleným okrajom je nerovný rad hlbokých vpichov, z ktorých vychádzajú zbiehajúce sa plytké kanelúry. Materiál je jemne sfudnatý. F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.
- 3441.** Črep okrajový z nádoby, s okrajom mierne dovnútra vtiahnutým a zdobený nezreteľnými šikmo ryhovanými trojuholníkmi. Okraj nádoby je z vnútornej strany šikmo presekávaný. F. šedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.
- 3442.** Črep okrajový, ktorý zdobia dva rady trojuholníkových vrypov a zvislé ryhy. F. svetlohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3443.** Črep s nízkym, zalomeným uškom, ktoré zdobia ryté kľukatky a vpichy. F. hnedošedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.
- 3444.** Ucho rohaté, pásikové - fragment. Kanelovaná ker.
- 3445.** Ucho pásikové so žliabkom, v hornej časti mesiačikovito rozšírené, nezdobené, značne široké. F. svetlohnedá až šedá. Kanelovaná ker.
- 3446.** Ucho pásikové, hore mesiačikovito rozšírené. Zdobia ho rovnobežné ryhy. F. tehlovočervená. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3447.** Črep zdobený zväzkami šikmých kanelúr. F. tehlovočervená. Kanelovaná ker. Podľa inventára múzea.
- 3448.** Lievik hlinený so šikmo nasadenou, postupne sa zužujúcou rúrkou. Je hrubo mo-

delovaný, f. tehlovočervenej. D. 95 mm. Tab. XIII.

3449. Črep okrajový, zdobený šikmými jemnými ryhami. Okraj z vnútornej strany zoslabený. F. tmavohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.

3450. Ucho pásikové, široké - fragment. Zdobia ho rady hlbokých štvorcových vpichov. F. tmavohnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.

3451. Črep z podhrdlia nádoby, zdobený zvislým plytkým kanelovaním, členeným nízkymi pretláčanými rebrami. F. hnedočervená. Kanelovaná ker.

3452. Misa na lalokovito členenej nôžke - fragment. Na plnej nôžke je ostro rytá kľukatka a rôzne zárezy, lalôčky nôžky sú zvislo ryhované, alebo ich zdobí kľukatka. Konkávne dno je rozštvrtené dvomi ryhami. Nádobka bola silnostenná, dobre vypálená, f. hnedavej. Vučedolská k.

3453. Črep okrajový z misovitej nádoby s tunelovitým, širokým horizontálnym úškom. Okraj je rozšírený do vodorovnej plošky, vytiahnutý von a nad uchom lalokovito členený. Zdobia ho zväzky rýh. F. šedá. Vučedolská k.

3454. Sekeromlat s kotúčovitým tylom, bronzový, má poškodenú tuľajku a odlomené, dodatočne upravené ostrie. Má plochý, len mierne strechovito zdvihnutý kotúč, nízku, obojstrannú, prstencovito zosilnenú tuľajku a úzke, takmer rovné rameno. D. 128 mm, Ø kotúča 45 mm. Typ B1. Stredná doba bronzová. Tab. XV.

3455. Sekera s krížovým ostrím medená - torzo. Je rozlomená v mieste nízkej obojstrannej, prstencovito zosilnenej tuľajky. Zachované rameno je ohnuté, pri oblúkovitom ostrí mierne rozšírené. Zachov. d. 120 mm. Eneolit. Tab. XV.

3456. Nástroj bronzový - torzo. Zachovala sa časť s vejárovito rozšíreným a mierne oblúkovitým ostrím. Hrany majú nevýrazné lišty. Zachov. d. 66 mm. Tab. XV.

3457. Sekerka bronzová, plochá, s obojstrannými krídelkami umiestnenými približne v strede výšky. Zúžené rameno je upravené do dlátka, rozšírené rameno ukončené tupým vejárovitým ostrím. D. 144 mm. Koniec staršej doby bronzovej. Tab. XV.

3458. Zub zvierač, prevŕtaný. D. 40 mm. Tab. X.

3459. Zub zvierač, prevŕtaný, v miestach

otvoru prelomený. D. 47 mm. Tab. X.

3460. Zub zvierač, prevŕtaný, v miestach otvoru prelomený. D. 47 mm. Tab. X.

3461. Ihla kostená - fragment. Zachovala sa jej tylová časť s oválnym otvorom. Zachov. d. 60 mm.

3462. Šidlo kostené, vyrobené z tenkej kosti. Zachov. d. 104 mm. Tab. X.

3463. Ihla kostená, prelomená v miestach otvoru. Vyrobili ju z odštetu dutej kosti. Zachov. d. 71 mm. Tab. X.

3464. Šidlo(?) kostené - fragment. Zachovala sa časť s hrotom kruhového prierezu. Zachov. d. 56 mm. Tab. X.

3465. Ihla kostená - fragment. Je zlomená v miestach otvoru a má aj odlomený hrot. Zachov. d. 47 mm. Podľa inventára múzea.

3466. Ihla(?) kostená - fragment. Zachov. d. 35 mm.

3467. Črep okrajový z džbánka, pod okrajom sú dve oblúkovité rovnobežné ryhy, pod nimi rad jemných malých rýh. Ostatnú časť črepu zobia plytké vodorovné kanelúry. Povrch je vyhladený a vyleštený. F. tmavošedá až čierna. Otomanská k.

3468. Črep z väčšej nádoby s povrchom čiastočne vyhladeným a vylešteným, so stopami po hladidle, na zvyšku je voštinová výzdoba. F. svetlohnedá. Otomanská k. Tab. XIV.

3469. Črep z tela nádoby, zdobený sústredenými nepravidelnými žliabkami, lemovanými jemnými ryhami. F. hnedá. Otomanská k. Tab. XIV.

3470. Črep misovitej nádoby s časťou zachovaného okraja a dna a s pásikovým uchom, na ktorom je mierny žliabok. Ucho nepatrne prevyšovalo okraj. Na pleciach nádoby sú vodorovné žliabky. Povrch je hladený a leštený, so stopami hladidla. F. hnedošedá. Otomanská k. Tab. XI.

3471. Črep okrajový z veľkej zásobnicovitej nádoby. Okraj je mierne vyhnutý von a pretláčaný. Na podhrdlí je nízky vodorovný jazykovitý výčnelok. Telo nádoby zdobilo zvislé slamovanie. F. tehlovohnedá. Tab. XII.

3472. Torzo veľkej piecky (pyraunos) - časť od lícovaného otvoru. Povrch je súčasťou zvislo slamovaný. F. tehlovočervená. Otomanská k. Tab. XIV.

3473. Ucho pásikové, široké, vysoko klebnuté, s časťou prilahlej steny nádoby, je zdobené voštinami. F. hnedá. Tab. XI.

- 3474.** Črep s dvoma hrotitými, veľkými výčnelkami. Povrch zdobia voštiny. F. hnedá, vnútri čierna. Tab. XII.
- 3475.** Črep veľkej misovitej nádoby s prehnutým hrdlom a von vyhnutým okrajom. Pásikové uško spája ústie s najväčšou vydutinou. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený, so stopami po hladidle. F. hnedá, vnútri šedá. Otomanská k. Tab. XI.
- 3476.** Črep so slamovaným povrchom z hrubostennej nádoby. Vnútri mala nádoba vysoký, hrubo modelovaný trňovitý výčnelok. F. hnedošedá. Tab. XIV.
- 3477.** Črep zdobený hrotitou vypnulínou, lemovanou dvojitou prerušovanou ryhou, ku ktorej sa pripájajú širšie kanelúry. Povrch je hladný a leštený, f. hnedošedej, na lome čiernej. Otomanská k. Tab. XIV.
- 3478.** Črep s veľkou hrotitou prsovitou vypnulínou, ohraničenou žliabkom. Povrch je hladný a leštený, f. svetlohnedej, vnútri šedej. Otomanská k. Tab. XIV.
- 3479.** Črep s prsovitou hrotitou vypnulínou. Povrch je hladný, f. hnedá. Otomanská k. Tab. XIV.
- 3480.** Črep okrajový s časťou zachovaného hrdla a tela azda amforovitej nádoby. Spodná časť tela je na rozdiel od vyhladeného hrdla a pliec nádoby vodorovne zdrsnená. F. svetlohnedá. Otomanská k. Tab. XI.
- 3481.** Črep okrajový s pásikovým, strechovito vyhraným a oblúkovito klenutým uchom. Ucho aj stenu nádoby zdobí ostré slamovanie. Tab. XI.
- 3482.** Črep okrajový z hrncovitej nádoby, s uškom oválneho prierezu, spájajúcim okraj s plecami nádoby. Hrdlo bolo bez výzdoby, telo šikmo jemne ryhované. F. svetlohnedá, vnútri šedá. Otomanská k.
- 3483.** Predmet hlinený (ucho?) oválneho priečneho prierezu, svetlohnedej farby. Povrch je vyhladený. Tab. XI.
- 3484.** Črep z masívnej nádoby s veľkým širokým pásikovým uchom vysoko klenutým. Ucho aj stenu nádoby zdobia voštiny. F. svetlohnedá až šedá. Tab. XI.
- 3485.** Črep zdobený dvojicou rovnobežných rýh, pod nimi je kruhová jamka s vyvýšeným stredom a dvojica zaoblených rýh. Má hladný povrch, f. tmavošedá. Otomanská k. Tab. XIV.
- 3486.** Ucho široké, pásikové, vysoko klenuté, zdobené slamovaním. F. svetlohnedá. Tab. XI.
- 3487.** Šidlo, alebo hladidlo(?) zo zvieracej kĺbovej kosti. D. 163 mm.
- 3488.** Hladidlo kostené - fragment. Zachov. d. 107 mm. Tab. X.
- 3489.** Hladidlo kostené z rebra. D. 144 mm. Tab. X.
- 3490.** Koliesko hlinené, hrubo modelované, pri otvore obojstranne zosilnené. Ø 50 mm. Tab. VI.
- 3491.** Praslen dvojkónický, nezdobený. F. tehlovočervená. Ø 60 mm. Tab. VI.
- 3492.** Koliesko hlinené, obité, pri otvore obojstranne zosilnené. Ø 72 mm. Tab. VI.
- 3493.** Koliesko hlinené, čiastočne poškodené, pri stredovom otvore obojstranne zosilnené. Ø 55 mm. Tab. VI.
- 3494.** Črep okrajový zo šálky, zdobenej na tele zvislými hustými a plytkými kanelúrami. F. hnedá, vnútri šedá. Kanelovaná ker. Tab. IV.
- 3495.** Črep okrajový. Zosilnený okraj je mierne von vyhnutý, hrdlo je od tela nádoby odsadené a zvýraznené plastickou lištou. Povrch je vyhladený a vyleštený, materiál piesčitý. F. hnedá. Doba rímska.
- 3496.** Črep zo šálkovitej nádoby s odsadeným hrdlom a podhrdlím zdobeným jemnými ryhami a žliabkami. Na vnútornej strane tvorí výzdobu zväzok šikmých rovnobežných rýh. Povrch nádoby je vyhladený a vyleštený, f. čierna. Neskorá doba bronzová. Tab. XII.
- 3497.** Črep zdobený plytkým vodorovným žliabkovaním a rytou dvojitou kľukatkou. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený. F. svetlohnedá. Otomanská k. Tab. XIV.
- 3498.** Šálka - fragment. Okrajová časť šálky s profilovaným hrdlom zosilneným rebami a ostro odsadeným od spodnej časti zdobenej vodorovnými ryhami. Pod najväčšou vydutinou leží malé uško so žliabkom a pod ním je skupinka zvislých vypov. Povrch je vyhladený a vyleštený do vysokého lesku. F. šedošedej. Tab. XII.
- 3499.** Črep okrajový z miskovitej nádoby. Pod hrdlom je strechovito vyhranená lišta, hore zdobená dvoma ryhami a na hrane zvislo ryhovaná. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený, f. šedočiernej. Tab. XII.
- 3500.** Črep šálky s odlomeným pásikovým uchom, ktoré vysoko prečnievalo okraj. Steň šálky zdobilo šikmé kanelovanie. F. hnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
- 3501.** Črep veľkej nádoby s dovnútra vťah-

nutým okrajom, pod ktorým ostrá ryha, na spodnej strane lemovaná šikmými zárezní, zvyrazňuje vzhľad nepravého okružia. F. šedohnedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

3502. Črep hrubostennej nádoby so širokým ovaleným okrajom. F. hnedá. Púchovská k.

3503. Črep z veľkej hrubostennej nádoby s rozšíreným, vodorovne vyhraneným masívnym okrajom. Hlina obsahuje veľké množstvo hrubozrnného piesku. F. hnedošedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

3504. Črep okrajový z hrubej veľkej nádoby, s dovnútra vtiahnutým okrajom. Rovnobežne s mierne zosilneným okrajom vedie žliabok, pod ním sú nerovnako od seba vzdialené zvislé kanelúry. F. hnedošedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

3505. Sekerka s tuľajkou, bronzová, s odloženým ústím tuľajky. Ostrie je nesúmerne rozšírené a nepatrne oblúkovité. Zachov. d. 115 mm. Neskorá doba bronzová. Tab. XV.

3506. Kosák s vysokým gombíkovitým výčnelkom. Chrbát zosilňuje dvojica paralelných rebier. Hrot kosáka chýba. Zachov. d. 95 mm. Neskorá doba bronzová. Tab. XV.

3507. Sekerka s tuľajkou, bronzová, miniatúrna - pri tuľajke značne poškodená. Tuľajku lemujú dvojica úzkych rebier. Ostrie je súmerne rozšírené, boky nevýrazne vyhranené. D. 47 mm. Neskorá doba bronzová. Tab. XV.

3508. Predmet bronzový, podľa inventára múzea „v tvare kvetu s vypuklým stredom Ø 50 mm“. V zbierkach múzea ho nemožno zistiť.

3509. Črep okrajový s radom hlbokých nepravidelných vrypov tesne pod ústím a so stopami oblúkovitej rytej výzdoby na tele. F. hnedá, vnútri šedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3510. Črep okrajový. Okraj je zaoblený, mierne zosilnený, dovnútra vtiahnutý a od tela odsadený nepravidelným žliabkom. F. hnedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3511. Črep okrajový s masívnym, von zosilneným okrajom. Materiál silno piesčitý, f. tmavošedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3512. Črep z veľkej hrubostennej nádoby, zdobený hrubými nepravidelnými ryhami. Materiál je premiešaný veľkými zrnkami piesku. F. hnedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

3513. Črep okrajový. Ústie je vtiahnuté do

vnútra a ryha ho oddeľuje od tela. Pod okrajom je rad lomených rýh. F. hnedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

3514. Črep okrajový z veľkej nádoby s dovnútra vtiahnutým ústím. Rovnobežne s okrajom vedie žliabok, ktorý na spodnej strane ohraničujú šikmé vrypy. Pod nimi je telo nádoby zvislo žliabkované. Púchovská k. Tab. XVIII.

3515. Črep okrajový z nádoby s mierne dovnútra vtiahnutým ústím. Je hrubo modelovaný, jeho okraj je nepravidelne rovno zrezaný a rovnobežne s ním vedú šikmé vrypy. F. tmavohnedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3516. Črep okrajový z hrubostennej nádoby s dovnútra vtiahnutým ústím. Pod zosilneným okrajom je umiestnený rad šikmých krátkych rýh. F. tmavohnedá. Púchovská k.

3517. Črep okrajový z veľkej hrubostennej nádoby s dovnútra vtiahnutým ústím. Rovnobežne s okrajom vedie hrubá nepravidelná ryha, ktorú smerom dolu lemujú hrubé zárezy. Materiál je premiešaný ostrohranným pieskom. F. hnedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3518. Črep okrajový z veľkej nádoby s dovnútra vtiahnutým ústím a okrajom modelovaným do rovnej plošky. Zoslabené ústie je odsadené od tela nádoby, ktoré zdobili šikmé ostré ryhy. Materiál piesčitý, f. hnedošedá, škvŕnitá. Púchovská k. Tab. XVII.

3519. Črep okrajový, zdobený jemnými žliabkami. Nádobu vyrobili z jemnej plavenej hlíny; na povrchu ju vyhladili a vyleštili. F. hnedá.

3520. Črep okrajový z nádoby s dovnútra vtiahnutým ústím. Okraj zvyrazňujú vtláčené polooblúky. Materiál je značne piesčitý, f. šedohnedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3521. Črep okrajový z veľkej hrubostennej nádoby, ktorý zdobia tesne pod okrajom nepravidelné hlboké vrypy a pod nimi strmá vlnovka. F. hnedá. Púchovská k. Tab. XVII.

3522. Črep z nádoby vyrobenej z jemne plavenej hlíny. Zdobia ho rovnobežné ryhy a nízka vlnovka. F. svetlošedá.

3523. Črep okrajový z hrubostennej nádoby. Zaoblený, zoslabený okraj oddeľuje ryha, pod ktorou sú dva hlboké zárezy. Materiál obsahuje prímes hrubozrnného piesku. F. šedá. Púchovská k. Tab. XVIII.

3524. Črep so zúženým hrdlom a von vy

- klenutým zaobleným okrajom, zdobený nezreteľnou vkolkovanou výzdobou. Materiál je silno piesčitý, f. hnedej, vnútri tmavošedej. Púchovská k.
3525. Črep okrajový z hrubostennej nádoby. Okraj je mierne zosilnený, odsadený od tela, na tele rad málo zreteľných lomených rýh. F. šedočierna. Púchovská k. Tab. XVIII.
3526. Črep jemne zdobený rytým vetvičkovitým ornamentom. Materiál je piesčitý a sľudnatý, povrch črepu vyhladený, f. hnedočiernej.
3527. Črep okrajový z nádoby s dovnútra vŕtiahnutým ústím, s odsadeným zosilneným okrajom a hrubo rytými, nepravidelne rozmiestnenými, zvislými kanelúrami. F. šedočierna, škvritá. Tab. XVII.
3528. Črep hrubostennej nádoby, čiastočne zdobený hrebeňovaním. Materiál je premiešaný hrubozrnným pieskom. F. hnedá. Tab. XVII.
3529. Črep z hrubostennej nádoby s dovnútra vŕtiahnutým ústím. Rovnobežne s okrajom vedie široká hlboká ryha a popri nej rad šikmých, ostrých vpichov. Materiál je piesčitý, f. hnedá. Púchovská k. Tab. XVII.
3530. Črep z podhrdlia nádoby, ktorý zdobia nepravidelne ryté ryhy a medzi nimi umiestnená nízka nepravidelná vlnovka. Materiál je jemný, piesčitý, na povrchu vyhladený a vyleštený. F. svetlošedá. Obr. 3.
3531. Črep okrajový. Zaoblený okraj je mierne von vyhnutý a pod ním sú umiestnené dve rovnobežné plastické rebrá. Vyrobiti ho z jemne plavenej hlíny, obsahujúcej zrnká sľudy. Povrch je vyhladený, f. šedá. Obr. 3.
3532. Črep okrajový z nádoby s dovnútra vŕtiahnutým ústím. Ústie oddeľuje od tela hlboký žliabok, pod ním sú zvislé široké ryhy. Materiál je piesčitý, f. hnedá. Púchovská k. Tab. XVIII.
3533. Črep zdobený nepravidelným hrebeňovaním. Materiál je piesčitý, f. hnedošedej. Púchovská k.
3534. Črep okrajový z nádoby s dovnútra vŕtiahnutým ústím. Ústie má tvar okružia, v žliabku pod ním je rad šikmých ostrých vrypov. Materiál je značne piesčitý, f. šedošedej. Púchovská k. Tab. XVII.
3542. Ihla(?) - kostený fragment. Zachov. d. 74 mm.
3543. Šidlo kostené, vyrobené z rozštiepenej kosti s odlomeným tylom. Zachov. d. 81 mm. Tab. X.
3544. Hladidlo kostené, urobené z rozštiepanej dutej kosti. D. 120 mm.
3545. Ihla kostená - fragment. Zachovala sa opracovaná tylová časť s prevŕtaným kruhovým otvorom. Zachov. d. 55 mm. Tab. X.
3546. Ihla z parohoviny, plochá, široká, s neopracovaným tylom a kruhovým prevŕtaným otvorom. D. 82 mm. Tab. X.
3547. Ihla kostená, zhotovená z rozštiepenej kosti - fragment. Pri neopracovanom tyly je prevŕtaný kruhový otvor. D. 105 mm. Tab. X.
3548. Kosák bronzový s tŕňovitým výčnelkom, od ktorého sa tiahne až k hrotu úzke rebro. Chrbát zosilňuje masívne rebro. Kosák je smerom k hrotu mierne esovito prehnutý. D. 165 mm. Tab. XV.
3549. Praslen hlinený, dvojkónický, nezdobený. F. hnedá. Ø 55 mm. Tab. VI.
3550. Praslen hlinený, dvojkónický, nezdobený. F. šedošedej. Ø 53 mm. Tab. VI.
3551. Praslen hlinený, dvojkónický, nezdobený. F. svetlošedej. Ø 54 mm. Tab. VI.
3552. Praslen hlinený, dvojkónický, nezdobený. F. hnedá. Ø 52 mm. Tab. VI.
3553. Šálka - fragment. Zachovala sa časť s odlomeným pásikovým uchom, ktoré pôvodne prečnievalo zaoblený okraj. Na tele je zvislé široké žliabkovanie. Dno nie je zvýraznené. F. hnedá. Kanelovaná ker. Tab. V.
3554. Ucho široké, pásikové - fragment. Okraje ucha sú zosilnené. Pri hornom korení je tupý gombíkovitý výčnelok. Nádobu vyrobili z hlíny premiešanej hrubozrnným pieskom a na vonkajšom povrchu bola tuhovaná. Púchovská k.(?).
3555. Črep z hrubostennej nádoby, ktorý zdobí trojica rovnobežných rýh krokvicovito rozmiestnených. Povrch je vyhladený a vyleštený, materiál piesčitý. F. čierna.
3556. Črep z veľkej masívnej zásobnice s jazykovitým držadlom na spodnej strane pretláčaným. Materiál je piesčitý a sľudnatý, f. šedošedej. Púchovská k.
3557. Črep s nízkym jazykovitým výčnelkom. Má vyhladený a vyleštený povrch. Materiál obsahuje zrnká bieleho piesku. F. šedošedej.
3558. Črep s nízkym širokým pásikovým uchom, zvislo žliabkovaným. Od ucha sme-

rujú na obe strany zväzky rovnobežných rýh, urobených hrebeňom(?). Vonkajšia strana je dokonale vyleštená, f. čiernej, rovnako starostlivo vypracovaná vnútorná strana má stopy hladidla. F. svetlohnedá. Pilinská k. Tab. XII.

3559. Črep od dna nádoby. Zdobia ho husté šikmé rebrá. F. šedá. Tab. XII.

3560. Črep z pliec hrubostennej nádoby, zdobený štyrmi vodorovnými ryhami a azda rytými krokvicami. Povrch črepu je vyhladený a vyleštený. Má f. čiernu, na lome a vnútri hnedú. Tab. XII.

3561. Črep z vydutiny nádoby, v hornej časti zdobený jemným nízkym žliabkovaním. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený, f. svetlo až tmavošedá. Tab. XI.

3562. Črep z veľkej masívnej nádoby s jazkovitým výčnelkom. Materiál je premiešaný bielymi kamienkami. Povrch je vyhladený, f. tmavohnedej, lom a vnútorná strana má f. tehlovú.

3563. Črep okrajový z masívnej veľkej nádoby. Na pleciach je malé, vysoko klenuté páskové ucho. Povrch nádoby je vyhladený, so stopami hladidla. F. svetlohnedá až tmavošedá, škvrnitá.

3564. Črep okrajový z veľkej hrubostennej nádoby. Okraj je von vyhnutý a zaoblený. Vyhladený povrch má stopy po hladidle. Materiál je zmiešaný s hrubozrnným pieskom. F. čierna.

3565. Črep okrajový. Ústie bolo mierne von vyhnuté a zosilnené. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený, so stopami hladidla. Materiál je premiešaný zrnkami piesku. F. čierna.

3566. Ucho s príľahlou časťou steny nádoby. Vysoko klenuté páskové ucho zosilňujú tri pozdĺžne rebrá. Po boku ucha je vodorovné široké žliabkovanie. Povrch je vyhladený a vysoko leštený, f. šedohnedej. Tab. XI.

3567. Črep z najväčšej vydutiny nádoby s časťou hrdla. Zdobia ho v hornej časti tri vodorovné ryhy a na pleciach dve skupinky hustých šikmých rýh. Povrch je vyhladený a vyleštený, f. čiernej. Tab. XII.

3568. Črep okrajový z veľkej masívnej zásobnice. Okraj je zosilnený a vyhnutý von. F. hnedošedá.

3581. Praslen hlinený, nesúmerne dvojkótnický. V hornej časti ho zdobí nepravidelná kľukatka a vrypy(?). Je čiastočne obitý, f. svetlohnedá. Ø 55 mm. Tab. VI.

3582. Praslen(?) klobúkovitého tvaru. Na plochej terčovitej základni sa zbiehajú k stredovému otvoru nepravidelne rozmiestnené ryhy. Vrchol je obitý, povrch hrubo modelovaný a čiastočne poškodený. F. tmavošedá. Ø 43 mm. Gánovce alebo Veľká Lomnica. Tab. VI.

3583. Nákončie mechu, hlinené. Pri obvode rovno odrezanej základne vedie rad zvislých hustých krátkych rýh. Asi v polovici výšky je rad šikmých a zvislých vrypov. Povrch je dokonale vyhladený a vyleštený, f. šedohnedej. Gánovce alebo Veľká Lomnica. Ø základne 34 mm. Tab. VI.

3597. Črep z tela nádoby, na vonkajšej strane nezdobený, len s výraznými znakmi po vodorovne ťahanom hladidle. Na matnej vnútornej strane sú vleštené vodorovné pásy nerovnakej hrúbky a tri strmé nepravidelné vlnovky, prekrývajúce matné pásy a miestami zasahujúce až do vyhladených plôch. Doba laténska. Obr. 3.

3598. Črep z tela nádoby, na vonkajšej strane bez výzdoby, kým na matnej vnútornej strane sú vodorovne vyhladené (tuhované?) pásy a dve jednoduché, strmé a nepravidelne vhladené vlnovky. Obr. 3.

4071. Kamenný odštep.

4075. Mazanica - dva veľké kusy s odtlačkom prútia a kolu. Zo zberu M. Greisigera, 1896.

4108. Odštep hnedého rádiolaritu.

4182. Dlátko kostené, široké, lichobežníkového tvaru, urobené z rozštípanej dutej kosti. Má súmerne zabraúsené rovné ostrie. D. 92 mm. Lit. J. Lipták, Urgeschichte und Besiedlung der Zips, Kežmarok 1935, tab. II. Tab. X.

4183. Kotúč kamenný, plochý, z pieskovca. Ø 54 mm. Zo zberu M. Greisigera, 1893. Tab. XII.

4134. Terčík hlinený z črepu nádoby zdobenej slamovaním. F. hnedá. Ø 36 mm.

4185. Črep zo dna nádoby s časťou príľahlej steny, f. hnedá. Zo zberu A. Münnicha.

4186. Črep tenkostennej nádoby, zdobený obežnými ryhami. Nádobu vyrobili na hrňčiarском kruhu. Zo zbierok A. Münnicha. Mladšia doba hradištná.

4187. Ružica jelenieho parohu s príľahlou časťou výsady, prevrtaná kruhovým otvorom. D. 165 mm. Tab. VIII.

4188. Roztieráč kamenný - fragment. Zo zbierok A. Münnicha. Tab. VII.

VÝBER LITERATÚRY LITERATURAUSWAHL

- AMBROS, C.:** Zvieracie zvyšky z doby bronzovej z Gánoviec, okr. Poprad, Slov. arch. VII/1, 1959, s. 47 - 90, tab. I - V.
- AMBROŽ, V.:** Geologické pomery najbližšieho okolí Gánovců, Anthropozoikum 4, 1955, 87 - 90, 1 mapa.
- ANONYMUS:** A Felkai Tátramúzeum. Archaeologiai Értesítő 13, 1893, s. 376 - 377.
- BĀNESZ, L.:** Nové poznatky o pravekom osídlení v oblasti Vysokých Tatier. AR XIV, 1962, 3.
- BĀNESZ, L.:** Z histórie objavu pračloveka na Spiši. Vlastivedný bulletin, príloha Podtatranských novín v Poprade 1965, č. 49 - 50 (6 - 7), 2 - 3.
- BANNER, J.:** Die Pécelér Kultur. Budapest 1956, 136, 140, 194.
- BĀRTA, J.:** Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava 1960.
- BĀRTA, J. - BĀNESZ, L.:** Výskum staršej a strednej doby kamennej na Slovensku. Slov. arch. XIX, 1971, 291, 304.
- BOHUŠ, I.:** Nová inštalácia múzea, oddelenia spoločenských vied. Pravek - feudalizmus. Tatranské múzeum Poprad 1953, č. 6, s. 3 - 8.
- BOHUŠ I.:** Výstava o gánovskom Hrádku. Múzeum 4, 1957, č. 1.
- BRANDTNER, F.:** Eiszeitalter und Gegenwart (Öhringen/Württ) 7, 1956, s. 138 n.
- BUDAVĀRY, V.:** Zbierka pravekých pamiatok v Karpatskom múzeu v Poprade. ČMSS XXX, 1939, 50 - 51.
- BUDAVĀRY, V.:** Slovensko v mladšej dobe kamennej (Slovenské dejiny I), Bratislava 1947, tab. III.
- BUDINSKÝ - KRIČKA a kol.:** Pravek východného Slovenska. Košice 1966, 22, 43, 44, 107.
- ČERNÝ, M.:** Film eines Neandertalmenschenfundes aus Gánovce, Tschechoslowakei. MAGW 1957, 105.
- DANHAUSER, R.:** Ungarisches Karpathen-Museum. Zipser Bote 26, 1888, č. 44, s. 2.
- DANHAUSER, R.:** Ungarisches Karpathenvereins-Museum. Zipser Bote 29, 1891, č. 31, s. 3.
- DOMIN, K.:** Proslulý travertínový kopec v Gánovcích na Slovensku. Věda přírodní 14, 1933, s. 305 - 306.
- DROBNÝ, J.:** Gánovecký nález. Biológia XII, 1957, č. 8, s. 638.
- EISNER, J.:** Prehistorický výzkum na Slovensku a v Podkarpatské Rusi roku 1926. SMSS XXI, 1927, 7.
- EISNER, J.:** Slovensko v pravěku. Bratislava 1933, 32, 34, 44, 95, 186, 287, 298.
- ERCÉ:** Tatranské múzeum vo Veľkej. Slovenský juh 5, 1931, č. 30, s. 2.
- FEJFAR, O.:** Die fossilen Säuger aus den Travertinen in Gánovce bei Poprad. In: Vlček, E. a kol.: Zusammenfassender Bericht über den Fundort Gánovce und die Reste des Neanderthalers in der Zips (ČSR). Praha 1958 (cyklostyl), 81 s.
- FETTER, V.:** Nové poznatky z antropogeneze. Věda a život, s. 283.
- FILIP, J.:** Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas 1, Praha 1966, s. 387.

- FRANZĚ, R.:** A gánoczi mésztufában talált condevitesek mikroszkopos vizsgálata. Földtani közlöny XXIII. 1893, 4 - 13.
Die mikroskopische Untersuchung der „Conferviten“ aus dem Kalktuffe von Gánócz. Supplement Földtani közlöny XIII, 1893, s. 71 - 78.
- GREISIGER, M.:** A Gánóczi „Hradek“ 50 000 év. előtti czölöpépitményeiről. A Szepesi Orvos- Gyógyszerész Egyesület évk. 1906. Kežmarok 1907, s. 41 - 48.
- GREISIGER, M.:** Die interglacialen Cultur-Schichten vom Menschen in Gánóczer Steinbruche. A Szepesi Orvos- és Gyógyszerész -Egylet évk. 1901. Kežmarok 1902, 17.
- GREISIGER, M.:** Tátravidéki palaeolithikus kulturrégekről (4 ábrával). A Magy. Orvos és Term.-vizsg. XXXIII. vándorgy. történeti vázlata és munk. Budapest 1906, s. 226 - 232.
- GREISIGER, M.:** Ueber Leichenverbrennung. A Szepesi Orvos- és Gyógyszerész-Egylet évk. 1898. Kežmarok 1899, 40.
- GREISIGER, M.:** Zur Vorgeschichte unserer Tatragegend. Jahrbuch des Ungarischen Karpatenvereines XX, 1893, s. 45 - 65.
- GYÖRFFY, I.:** A Gánóczi „Hradek“ végveszedelme. Természettudományi Közlöny CXXI - CXXII, 1916, s. 59 - 65.
- HĀJEK, L.:** Vzácny nález z doby bronzové v Barci u Košic. AR V, 1953, s. 321.
- HĀJEK, L.:** Hliněné lidské plastiky z doby bronzové v Barci u Košic. Slov. arch. V/2, 1957, s. 335.
- HAJTS, B.:** Beiträge zur Urgeschichte und Vorgeschichte der Zips. Turistik, Alpinismus und Wintersport 7, 1926, č. 1 - 3, s. 14 - 21.
- HORVĀTH, A.:** Kőkorszakbeli leletről a Szepeségben. Archaeologiai Értesítő 23, 1903, s. 38 - 43.
- HRALA, J.:** Malý labyrint archeologie. Praha 1976, 94.
- CHUDÝ, J.:** Tragédia neandertálskeho človeka v Gánovciach. Priekopník VI, 1957, č. 40, s. 3.
- I.:** Das Felka'er Tátra-Museum. Szépesi hirnök - Zipser Bote 21, 1883, č. 29, s. 3.
- JELÍNEK, J.:** Novinky z dilúvia. Literární noviny VIII, 1959, č. 43, s. 9.
- KNEBLOVĀ, V.:** Die paläobotanische Erforschung der Travertine des „Hrádok“ in Gánovce. In: Vlček E. a kol.: Zusammenfassender Bericht über den Fundort Gánovce und die Reste des Neanderthalers in der Zips (ČSR). Praha 1958, 45 - 49.
- KNEBLOVĀ, V.:** Flora interglacialna trawertynów w Ganowcach (wschodnia Slovacja). Acta biologica cracoviensia, Ser. Botanique I, 1958, 1 - 4.
- KNEBLOVĀ, V.:** Paleobotanický výzkum interglaciálních travertinů v Gánovcích. Biologické práce SAV 6/4, Bratislava 1960.
- KNEBLOVĀ, V.:** Die paläobotanische Erforschung der Travertine des „Hrádok“ in Gánovce. Die Pflanzenwelt der Tschechoslowakei, Zürich 1961, zoš. 36, s. 164 - 169.
- KORMOS, T.:** Beiträge zur Kenntnis der pleistocänen Molluskenfauna des Mittelkarpatischen-Gebietes. Jahresbericht d. k. ungar. Geol. Reichsanstalt für 1910, s. 326 - 340.
- KOVALČÍK, R. M.:** Lovca mamuta pod Vysokými Tatrami. Popradské kultúrne rozhľady, február 1970, s. 22 - 25.
- KOVALČÍK, R. M.:** Za záchranu našich pravekých a ranohistorických pamiatok. Vlastivedný bulletin. Príloha Podtatranských novín 1964, č. 24 - 25 (3), 3, obr. na s. 4.
- KOVALČÍK, R. M.:** Gánovce - neandertálsky človek na Spiši. Expozícia v Podtatranskom múzeu v Poprade. In: Tu žijem..., Poprad 1970, s. 105 - 110.
- LIPTĀK, J.:** Die Funde in Bad Gansdorf. Turistik, Alpinismus und Wintersport 5, 1924, s. 101 - 102.
- LIPTĀK, J.:** Urgeschichte und Besiedlung der Zips. Bilder aus der Zipser Vergangenheit. Kežmarok 1935, 11, 16, 22, 23, 33.
- LOŽEK, V.:** Die pleistozänen Weichtiere der Travertinkuppe „Hrádok“ in Gánovce bei Poprad. In: Vlček, E. a kol.: Zusammenfassender Bericht über den Fundort

- Gánovce und die Reste des Neanderthalers in der Zips (ČSR). Praha 1958 (cyklostyl), 81 s.
- LOŽEK, V.:** Die Umwelt der urgeschichtlichen Gesellschaft nach neuen Ergebnissen der Quartärgeologie in der Tschechoslowakei. Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte 48, 1964, 7 - 24.
- LOŽEK, V.:** Měkkýši československého kvartéru. Rozpravy Ústředního Ústavu geologického 17, 1955.
- LOŽEK, V.:** Měkkýši pleistocenních travertinů v Gánovcích. Anthropozoikum 4, 1954 (1955), s. 91 - 105.
- LOŽEK, V.:** Několik zajímavých malakozoologických nálezů z okolí Popradu. Hortus Sanitatis 2, 1949, č. 6.
- LOŽEK, V.:** Quartärmollusken der Tschechoslowakei. Rozpravy Ústředního ústavu geologického, 31, 1964.
- LOŽEK, V.:** Gánovce. In: Filip J., Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas 1, Prag 1966, 387.
- LOŽEK, V. - PROŠEK, F.:** Krasové zjevy v travertínech a jejich stratigrafický význam. Československý kras, 10, č. 4 - 1957, s. 145 - 158.
- MAGŐCSY - DIETZ, A.:** A felkai Tatra Múzeum alapítójának emlékezete. Szepesi Kiradó-Levoča 73, 1935, č. 16, s. 3 - 4.
- MORGAN, C.:** Die Hohe Tatra und ihre Jagd fauna. Wien 1910, 29.
- MÜLLER - KARPE, H.:** Handbuch der Vorgeschichte I., Altsteinzeit München 1966, s. 312.
- MÜNNICH, A.:** Szepesi hirnök - Zipser Bote 21, 1883, č. 29, s. 3.
- MÜNNICH, A.:** Jelentése gánóczi ásatásáról. Az Országos Régészeti és Embertani Társulat Évkönyve 1879 - 1885, s. 65 - 69.
- MÜNNICH, A.:** Die ersten Spuren von Menschen in Zipsen. Zipser Bote 1894, č. 17.
- MÜNNICH, A.:** A Szepesség őskora. A Szepesmegyei történelmi társulat milleniumi kiadványai I/3. A Gánóczi „Hradek“. Levoča 1895, s. 229 - 231.
- MÜNNICH, A.:** Prähistorische Plaudereien. Jahrbuch des Ungarischen Karpaten-Vereines XI, 1892, s. 1 - 14.
- MÜNNICH, A.:** Eine Prähistorische Begräbnisstätte in Gánócz. Zipser Bote 38, 1900, č. 2.
- NEUSTUPNÝ, J. a kol.:** (H á s e k I.) Pravěk Československa, Praha 1960, 199, 201.
- NĚMEJC, F.:** Palaeobotanical studies in the travertines of the region of Gánocz and Horka near Poprad (Slovakia). Bulletin international Acad. Sc. de la Bohême, 1937.
- NĚMEJC, F.:** Paleobotanická studia v travertinových sedimentech v oblasti Gánovců a Horek u Popradu. Rozpravy II. tř. České akademie XLVII, 1938, č. 18.
- NOVOTNÝ, M.:** Medené nástroje a problém najstaršej ťažby medi na Slovensku. Slov. arch. III, 1955, 92.
- NOVOTNĀ, M.:** Výšinné sídlisko vo Veľkej Lomnici a osídlenie kanelovanou kultúrou na Spiši. In: Sborník FFUK - Historica IX, 1958, č. 80, s. 278.
- NOVOTNĀ, M.:** Poklad bronzov z Vyšnej Hutky a sekeromlaty s kotúčovitým tylom na Slovensku. Pam. arch. L, 1959, s. 1 - 14.
- NOVOTNĀ, M.:** Príspevok k osídleniu Spiša v staršej dobe bronzovej. In: Sborník FFUK - Musica XIII (II), 1962, s. 28 - 29.
- NOVOTNĀ, M.:** Die Äxte und Beile in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde IX, 3. München 1970, 10, 25, 56, 96, 100, 102.
- NOVOTNĀ, M.:** Nález medenej sekery s krížovým ostrím vo Vysokých Tatrách. In: Zborník FFUK - Musica XX (XIII), 1973, s. 24.
- NOVOTNÝ, B.:** Übersicht der vorgeschichtlichen Besiedlung der Zips (Spiš) und des Bereiches unterhalb der Hohen Tatra. In: Zborník FFUK - Musica XXIII (XII), 1972, 3.
- NOVOTNÝ, B.:** Expozícia „Neandertálsky človek na Spiši“ v Podtatranskom múzeu v Poprade. Múzeum XV, 1970, s. 111.

- NOVOTNÝ, B.:** Découvertes archéologiques a Gánovce près de Poprad. Nouvelles de Slovaquie 1973, č. 9, 4 s.
- NOVOTNÝ, B.:** Gánovce. Pyramída č. 34, 1082.
- PAX, F.:** Die fossile Flora von Gánócz bei Poprad. Beiblatt zu den Növénnyani Közlemények- Organ der botanischen Sektion der Kgl. Ung. Gesellschaft IV, 1905, s. 19 - 59.
- PAX, F.:** Eine fossile Flora aus der Hohen Tatra (Kalktuff von Gánócz). 83. Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft 1905, s. 19 - 33.
- PETRBOK, J.:** Měkkýši slovenských travertínů. In: Sborník Státního geologického ústavu ČSR IV, 1924.
- PETRBOK, J.:** Měkkýši slovenských travertínů 2. In: Sborník Státního geologického ústavu ČSR VI, 1926.
- PETRBOK, J.:** Zkamenělá hlava koně. Večerník Práva lidu, 4. 1. 1933, č. 3.
- PETRBOK, J.:** Měkkýši travertínů Slovenského krasu, Gánovců s okolím, Spiše a Ružbachů. Rozpravy II tř. České akademie XLVI, 1936, 16 s., obr.
- PETRBOK, J.:** O zkameněném mozku. Národní listy, 12. 2. 1937.
- PETRBOK, J.:** Ptačí pero z doby ledové na Slovensku. Národní politika, 28. 8. 1937.
- PETRBOK, J.:** The Molluscs of the Travertines of the Slovak Kras, of Gánovce and vicinity, of Spiš and Ružbachy. Bulletin international de l'Academie des Sciences de la Bohème 1936.
- PETRBOK, J.:** Das Geheimnis des Bank-Tresors. Nr. 1770. Prager Tagblatt, 12. 2. 1937.
- PETRBOK, J.:** Nový nález želvy z doby ledové na Slovensku. Národní politika, 18. 1. 1938.
- PETRBOK, J.:** Druhý nález plistocaenní želvy na Slovensku. Příroda 31, 1938, 85.
- PETRBOK, J.:** Jeřáb (*Crus sp. cf. conerea* Bechst) v riss-würmských travertínech na Slovensku. Příroda 32, 1939, 42.
- PETRBOK, J.:** Zkamenělý mozek lidský z doby meziledové. Národní politika, 16. 2. 1937.
- PETRBOK, J.:** Zkamenělý mozek lidský z doby meziledové. Naší přírodou 1, 1937, s. 76 - 80.
- PETRBOK, J.:** Zkaměnělý mozek pračlověka. Volné slovo, 6. 10. 1937.
- PETRBOK, J.:** Jak zkameněla konská huba v Hrádku u Gánovců. Živa 8, 1960, č. 4. s. 145 - 147.
- PROŠEK, F.:** Beschreibung des Fundortes und der Profile. Die archäologischen Funde in der Travertinkuppe „Hrádok“. Stratigraphische Schlussfolgerungen. In: Vlček, E. a kol.: Zusammenfassender Bericht über den Fundort Gánovce und die Reste des Neanderthalers in der Zips (ČSR). Praha 1958, s. 43 - 45.
- PROŠEK, F. - LOŽEK, V.:** Stratigrafické otázky československého paleolitu. Pam. arch. 45, 1954, s. 35 - 74.
- PROŠEK, F. - LOŽEK, V.:** Stratigraphische Übersicht des tschechoslowakischen Quartärs. Eiszeitalter und Gegenwart 8, 1957, 55.
- REPČÁK, J.:** Archeológia východného Slovenska. Prehistorická a historická archeológia. Košice 1964, s. 36 - 38.
- RIZNER, L. V.:** Náleziská starožitnosti v Uhrách. SMSS 8, 1903, s. 24 - 54.
- RYBECKÝ, M. a kol.:** Sprievodca po múzeách na Slovensku. Bratislava 1954.
- SCHERFEL, W. A.:** A Gánóczai fürdő és artézi hév-forrásának vegyi viszonyai. Némét-ből fordította D. Daits Eda. A m. Kárpátgy. évkönyve VIII, 1881.
- SCHERFEL, W. A.:** Bad Gánócz und die chemischen Verhältnisse seiner Bohrtherme. Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereines 8, 1881, s. 201 - 222.
- SCHERFEL, W. A.:** Das Tátra-Museum in Felka. Szepesi hírnök - Zipser Bote 20, 1882, č. 28, s. 3.
- SKLENĀŘ, K.:** Památky pravěku na území ČSSR. Praha 1974, 31 - 32.
- SKUTIL, J.:** Předhistorické nálezy želvích zbytků z ČSR. Věda přírodní 16, 1935, s. 233 - 237.

- SPÖTTL:** Von der Donau zur Popper. Praehistorische Skizze. Jahrbuch des Ung. Karpathenvereins 1885, 34 - 49.
- SPÖTTL:** A Dunántól a Poprádig. Östörténelmi vázlat. Magyarországi Kárpátgyelet Évkönyve XII, 1885, s. 62 - 75.
- STÁRKA, V.:** Gánovce. Krásy Slovenska 1957, s. 188 - 191.
- STAUB, M.:** A Gánoczi mésztufalerakodás flórája. Földtani Közlöny 23, 1893, s. 162 - 197.
- STAUB, M.:** Die Flora des Kalktuffes von Gánócz. Supplement Földtani Közlöny 23, 1893, s. 219 - 254.
- STAUB, M.:** Die Flora Ungarns in der Eiszeit. Földtani Közlöny 20, 1891, s. 74 - 94.
- STRAUCH, B.:** A felkai Tátrámúzeum-egylet. Turisták lapja 1, 1889, č. 4, s. 172 - 173.
- SUCHÝ, J.:** Československá paleoanthropologická náleziště. In: Prokopec M. - Suchý J. - Titlbachová S., Anthropologické praktikum. Praha 1961, s. 161 - 167.
- SUCHÝ, J.:** Czechoslovakie znanaliska paleoanthropologiczne w świetle metod obiektywnych. Przegląd antropologiczny 25, 1959, s. 473 - 502.
- SUCHÝ, J.:** Travertínový výlitek mozkovny z Gánovců. Přírodní vědy ve škole X, 1960, č. 6, s. 498 - 499.
- ŠIŠKA, S.:** Najstaršie slovanské osídlenie Spiša. Vlastivedný bulletin, príloha Podtatranských novín v Poprade, 26. 6. 1964, č. 24 - 25 (3), s. 2.
- ŠTĚPÁNEK, O.:** Pleistocenní želva bahenní (*Emys orbicularis* L.) z travertinů v Gánovcích. Bratislava VIII, 1934, s. 216 - 219.
- TILIE, J.:** Porada o gánoveckom náleze neandertálskeho človeka. Naša veda III, 1956, č. 10, s. 475 - 476.
- VALLOIS, H.:** Un homme de Néanderthal en Tchécoslovaquie. L'Anthropologie (Paris) 55, 1951, s. 167 - 169.
- VALLOIS, H.:** The Neanderthal Skull from Gánovce: corrections. Man 1956, 176.
- VALLOIS, H.:** Trouvaille d'un homme de Néanderthal en Slovaquie. L'Anthropologie (Paris) 59, 1955, s. 520 - 521.
- VLADĀR, J.:** Zur Problematik der älteren Bronzezeit in der Ostslowakei. In: Zborník FFUK - Musaica XII, 1972, 65.
- VLADĀR, J.:** Die Dolche in der Slowakei, Prähistorische Bronzefunde VI, 3. München 1974, 1, 11, 12, 40, 41.
- VLADĀR, J.:** Osteuropäische und mediterrane Einflüsse im Gebiet der Slowakei während der Bronzezeit. Slov. arch. XXI/2, 1973, s. 293 - 294.
- VLACH, R.:** Nad ránom ľudských dejín. Kulturný život, 18. 2. 1956, č. 7, s. 11.
- VLČEK, E.:** Travertínový výlitek neandertaloidního typu z Gánovců u Popradu. AR 1, 1949, s. 156 - 161, obr. 69 - 73.
- VLČEK, E.:** Travertínový výlitek neandertaloidní lebky z Gánovců na Slovensku. Zprávy anthropologické společnosti 3, 1950, s. 48 - 60, obr. 19.
- VLČEK, E.:** Tchécoslovaquie. V Movius-Vallois, Catalogue des hommes fossiles. Alger 1952, s. 223 - 237.
- VLČEK, E.:** Soupis nálezů pleistocenního člověka v Československu. Anthropozoikum 2, 1952, s. 205 - 224.
- VLČEK, E.:** Nález neandertálskeho človeka na Slovensku. Slov. arch. 1, 1953, 5 - 132, 31 obr., 8 tab.
- VLČEK, E.:** Lesní slon v Gánovcích na Slovensku. Vesmír 32, 1953, 47, obr. 5.
- VLČEK, E.:** The Fossil Man of Gánovce, Czechoslovakia. Journal of the Royal Anthropological Institut 85, 1955, s. 163 - 171, 4 obr.
- VLČEK, E.:** Výskum v Gánovciach, 1955. In: Referáty o pracovných výsledkoch čs. archeológov za rok 1955, časť II, 1956, s. 5-15.
- VLČEK, E.:** Nové hominidní nálezy z Gánovců na Slovensku v roce 1955. Zpráva o činnosti anthropologické společnosti 1956, 11 - 12.
- VLČEK, E.:** Příspěvek československé paleoanthropologie k studiu neandertálského člověka. Pam. arch. 48, 1957, s. 1 - 14.
- VLČEK, E.:** Výzkum v Gánovcích 1956 (II. výzkumná kampaň). Referáty o pracovných výsledcích čs. archeológů za rok 1956, časť II, 1957, s. 1 - 13.

- VLČEK, E.:** Die Reste des Neanderthals aus dem Gebiete der Tschechoslowakei. Hundert Jahre Neanderthaler, Utrecht 1958, s. 107 - 120, tab. 33 - 36.
- VLČEK, E.:** Neandertálský člověk na Spiši. Przeglad antropologiczny XXIV, 1958, s. 138 - 158, 18 obr.
- VLČEK, E.:** Mezinárodní komise o travertinovém výlitku neandertálského člověka z Gánovců. Věstník ČSAV 68, 1959, s. 139 - 142.
- VLČEK, E.:** Nález neandertálského člověka na Slovensku v Gánovcích u Popradu. Svobodné slovo 9, Praha 1953, 4. 8. 1953, 1 obr.
- VLČEK, E.:** Nález lebky neandertálského člověka v Gánovcích. Ľudový rozhlas XI, č. 17, 1955, s. 13 - 14.
- VLČEK, E.:** Sídliisko pračloveka v travertínoch na Hrádku v Gánovciach. Tatranské noviny II, 2. 9. 1955.
- VLČEK, E.:** Mezinárodní komise o nálezu neandertálského člověka v Gánovcích na Slovensku. AR 11, 1959, 361 - 370, s. 377 - 378.
- VLČEK, E.:** Neandertálský člověk z Gánovců. Dejiny a súčasnosť 1, 1959, s. 34 - 37.
- VLČEK, E.:** Trouvaille de l'Homme de Néandertal en Tchécoslovaquie. VIe Congrès international des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques. Résumés des communications Paris 1960, zv. 1, 293.
- VLČEK, E.:** Najstaršie stopy ľudského života a spoločnosti na území Slovenska. Dejiny Slovenska I, 1961, 1 - 27 (tézy 1955, 15 - 17).
- VLČEK, E.:** K paleohistologickému vyšetření paleontologických nálezů z travertínů v Gánovcích. Anthropos 14, N. S. 6, 1961, s. 139 - 140.
- VLČEK, E.:** Morphologie der orbitalen Partie des Endokraniums in der Phylogenese und Ontogenese des Menschen. Mitteilungen der Arbeitsgruppe Anthropologie der biologischen Gesellschaft in DDR 1962, 2, s. 25 - 27.
- VLČEK, E.:** Fund eines Neanderthalers in der Tschechoslowakei. Actes du VIe Congrès International des Sciences Anthropol. et Ethnolog. Paris 1962, s. 727 - 729.
- VLČEK, E.:** Die Ausgrabungen und der Fund eines Neanderthalers in Gánovce. Bericht über die 7. Tagung der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie in Tübingen 1963, s. 163 - 179.
- VLČEK, E.:** Novaja nachodka neandertaloida v Českoslovačii. Voprosy antropologii 14, 1963, s. 99 - 102.
- VLČEK, E.:** Morfoložičeskije izmenenija orbitalnoj časti endokrana v ontogeneze i filogeneze. Sovremennaja antropologija XIV, Moskva 1964, s. 92 - 98.
- VLČEK, E.:** Une nouvelle trouvaille du type Homo neanderthalensis en Tchécoslovaquie. Communications de la Délégation tchécoslovaque au VIIe Congrès International Sc. Anthropol. et Ethnol. Praha 1964, 1 - 7.
- VLČEK, E.:** Neuer Fund eines Neanderthalers in der Tschechoslowakei. Anthropologischer Anzeiger 27, 1964, s. 162 - 166.
- VLČEK, E.:** Czechoslovakia. In: Oakley K. P. - Campbell S., New Catalogue of Fossil Man, New York, 1965.
- VLČEK, E.:** Les Hommes fossiles en Tchécoslovaquie. VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Prague 1966.
- VLČEK, E.:** Neanderthaler der Tschechoslowakei. Prag 1969.
- VLČEK, E. a kol.:** Zusammenfassender Bericht über den Fundort Gánovce und die Reste des Neanderthalers in der Zips (ČSR). Praha 1958 (cyklostyl), 81 s.
- VLČEK, E. - HÁJEK, L.:** A Ritual Well and the Find of an early Bronze Age Iron Dagger at Gánovce near Poprad (Czechoslovakia) A Pedro Bosch-Gimpera, Mexico 1963, s. 427 - 439, 10 obr.
- VLČEK, E. - PELIKÁN, J.:** Application of the Fluorine Test to the Neanderthal Skull from Gánovce. Man 56, 1956, s. 141 - 142.
- VOJTÁŠ, M.:** Najstaršie stopy ľudského života na území Spiša. Študijné materiály. Spišská Nová Ves, 1964, s. 12.
- VOLKO - STAROHORSKÝ, J.:** Praosada na Hrádku pri Gánovciach (Spiš). Obzor prehistorický III, 1924, s. 138 - 139.

- WEBER, S.:** Gánócz multja és jelene. A Szepesti Orvos- és Gyógyszerész-Egylet Évkönyve az 1901. Kežmarok 1902, s. 52 - 55.
- WEBER, S.:** Im Felkaer Tátra-Museum und botanischen Garten. Karpathenpost 3, 1882, č. 3.
- WEINERT, H.:** Zwei neue Urmenschenfunde (Der Neanderthaler von Gánovce - Hrádok in der Slowakei). Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie 43, 1952, s. 265 - 271.
- WÜNSCHENDORFER, C.:** Das Ungarische Karpathen-Museum. Zipser Bote 23, 1885, č. 28.
- WÜNSCHENDORFER, C.:** Ungarisches Karpathenmuseum. Zipser Bote 24, 1886, č. 50, 2 - 3.
- ZĀZVORKA, V.:** O nálezu tzv. „Lagunosaurus Popradensis Silnický“ z tzv. svrchnotriasového vápence popradského. Věda přírodní 13, 1932, s. 27 - 28.
- A Tátra-Múzeum felkán. Das Tátra-Museum in Felka. Kežmarok 1884, 73.
 - Ausschussitzung u. ausserordentliche Generalversammlung des Ungarischen Karpathen-Vereins. Zipser Bote 27, 1889, č. 41, 1.
 - Das Tátra-Museum in Felka. Bericht über dessen bisherige Thätigkeit. Kežmarok 1884, s. 73 - 75.
 - Dem Karpathenmuseum. Karpathen-Post. 48, 1927, č. 20, 6.
 - In Gánóczker Kalktuff-Steinbruche. Zipser Bote 1882, 4.
 - Prähistorisches. Zipser Bote 1888, č. 31, 5.
 - Procházka do pravěku. Lidová demokracie, 16. 9. 1955.
 - I. celostátní konference čs. anthropologů. Mladá fronta, 16. 9. 1955.
 - Zprávy, zápisnice a záznamy z komisí na výskumoch Archeologického ústavu SAV v r. 1956. ŠZ AŮSAV 1, 1956, s. 71 - 81.

Das vorliegende Verzeichnis beinhaltet alle vor- und frühgeschichtlichen Hinterlassenschaften von der heute schon überwiegend zerstörten Lokalität „Hrádok“ in Gánovce bei Poprad, die im Podtatranské múzeum in Poprad aufbewahrt sind. Sofern es der Charakter der Funde ermöglicht, geben wir auch die kulturelle Zuordnung an. Die Sammlung des Museums Podtatranské múzeum in Poprad entstand durch den Zusammenschluss des ehemaligen Museums (Tatranské múzeum) in Veľká und des ehemaligen Karpaten-Museums nach dem zweiten Weltkrieg. Da der Inventarbestand dem Tatranské múzeum in Veľká in den Kriegereignissen verloren ging, ging man am Ende der 50-er Jahre an die Aufstellung einer neuen Inventarsammlung heran, die im Podtatranské múzeum konzentriert ist. Die Inventarisierung führte sein damaliger Direktor Ivan Bohuš nach einer primären und sekundären Evidenz (mit Zeichnungen B. Mrhovás) durch. Alle archäologischen Funde wurden laufend inventarisiert, aber wegen fehlender Angaben war es nicht mehr möglich, die Fundgruppen zu komplettieren, in einigen Fällen ist sogar die Lokalität nicht völlig sicher. Aus diesem Grunde erhalten auch die Funde von Gánovce nicht immer die unmittelbare Folge der Inventarnummern. Die Numerierung der einzelnen Funde im vorliegenden Verzeichnis entspricht den Ordnungszahlen des Zuwachsinventars.

Die angeführten Funde von Gánovce verloren grösstenteils durch die oben angeführten Ereignisse und durch die Umlagerung der Sammlungen teilweise ihren nachweisbaren Wert, man kann sie bei ihrer Bearbeitung nur als Funde ohne nähere Stratifikation ansehen. Viele von ihnen stammen noch aus dem vorigen Jahrhundert und zwar sowohl aus Sammlungen, als auch von Amateurforschungen A. Münnichs. Auch wenn in der Vergangenheit der Entdeckung und dem Fund auf Gánovský Hrádok in der örtlichen Presse und in den Nachrichten über die Tätigkeit des Museums Aufmerksamkeit gewidmet wurde, ist es leider heute nicht möglich die Mehrheit der Hinterlassenschaften näher zu identifizieren. Auf Grund der angeführten Nachrichten wissen wir, dass man die geschaffte Kollektion der archäologischen Funde von Gánovce auf mehrere örtliche Spender zurückführen kann. Das waren vor allem B. Haits, A. Münnich, der Veľkáer Apotheker A. W. Scherfel, E. a K. Krompecher, der Spišská Beláer Arzt M. Greisiger, Oberst O. Klein, der Kustos des Karpaten-Museums in Poprad K. Wünschendorfer, der Besitzer des Steinbruchs in Gánovce J. Miglerini und Kaponay. Nur ein kleiner Teil der im Museum gelagerten Funde stammt aus neueren systematischen Forschungen, durchgeführt unter der Leitung E. Vlček's und F. Prošek's vom Archäologischen Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften (ČsAV) in Prag, dem Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften (SAV) in Nitra und dem Geologischen Zentralinstitut in Prag. Auch diese Funde sind im Inventar des Museums ohne nähere Angaben. Einige Hinterlassenschaften dieser Lokalität gerieten in eine Reihe anderer Museensammlungen, von denen besonders zu erwähnen ist das Národní muzeum in Prag, das Magyar Nemzeti múzeum in Budapest und das Museum für Völkerkunde in Leipzig¹⁾ die Mehrzahl der neueren Funde befindet sich im Archäologischen Institut der ČsAV in Prag und der SAV in Nitra.

Die Lokalität „Hrádok“ bei Gánovce liegt in einer geologischen Umbruchzone mit Thermalquellen, die auch die Entstehung einer Travertinkuppe mit einem ungefähren

Durchmesser von 170 m und einer Höhe von 20 m verursachten. Das ursprüngliche Aussehen, das noch im letzten Jahrhundert der Travertinabbau zerstörte, kennen wir heute nur nach einem Ölbild I. Spöttls, eines Wiener akademischen Malers, in Spiš (Zips) gebürtig. Die Travertinkuppe in Gánovce ist ein klassisches Beispiel der Sedimentation des jüngeren Pleistozäns und stellt eine der vollständigsten Stratiographien des Pleistozäns in Mitteleuropa dar. Das Herausprudeln der Thermalquelle in der Mitte der Kuppe war sicher ein wichtiger Faktor bei der Besiedlung schon seit dem Mittelpaläolithikum. Knochenreste und der Abdruck des Hirnraumes eines Neandertalers sind ausdrucksvolle Belege dafür. Die damalige Flora und Fauna dokumentieren zahlreiche Abdrücke und erhaltene Reste im Travertin. Das oben angeführte Objekt wurde durch den Travertinsteinbruch allmählich zerstört und nahm in den dreissiger Jahren durch die vollständige Förderung des Gesteins sein Ende und damit ging auch die Bedeutung der archäologischen Lokalität verloren, von der nur noch ein kleiner Torso eines Tonkraters in der Mitte übrig blieb. Trotzdem brachte die spätere archäologische Forschung auch noch eine Reihe bedeutender Funde und zwar nicht nur aus dem Paläolithikum, sondern auch aus anderen Perioden der Vorgeschichte, besonders vom Ende der älteren und dem Beginn der mittleren Bronzezeit.

Über das Aussehen der vorgeschichtlichen Siedlung erfahren wir am meisten aus der Beschreibung A. Münnichs, der in der Mitte der Kuppe einen angeblich durch Feuer 4 m eingetieften Kessel, umringt von einem Wall, angibt. Die Herdstellen und archäologischen Funde konzentrierten sich um den Wall und setzten sich zusammen aus Keramik, Lehmwurf, Knochen-, Stein- und Bronzewerkzeugen; durch das Feuer teils stark verbrannt. Im östlichen Teil wird sogar der Fund eines Grabes mit einem Steinkranz angegeben, in dem eine Urne sowie weitere Gefässe, ein Flachsteinbeil, ein Knochenmeissel und das Bruchstück eines Bronzeschmuckes gefunden wurden. Unter den Funden werden auch eine bronzene Kanne, Rückstände roten und weissen Farbstoffes und Eisenschlacke²⁾ erwähnt. Weitere Gräber gruben angeblich auch I. Spöttl und Delhaes aus. Die Arbeit A. Münnichs trägt laienhaften Charakter, seine Beobachtungen sind heute nicht mehr im Terrain nachweisbar und auch die Interpretation der urgeschichtlichen Denkmäler trägt subjektiven Charakter, Trotzdem scheint es, dass vielleicht der von ihm angeführte „Kessel“ in der Mitte des Hügels mit der späteren Entdeckung einen mit Holz ausgeschlagenen Brunnens der Otomani Kultur identifiziert werden kann, den im Jahre 1956 E. Vlček und F. Prošek ausgruben, sowie E. Vlček und L. Hájek³⁾, publizierten. Die neuzeitige Forschung zeigt also in vollem Umfang die Bedeutung und Wichtigkeit dieses Fundplatzes, für den jedoch bis heute eine Gesamtbearbeitung und eine Einschätzung der Entwicklung der vorgeschichtlichen Besiedlung von Hrádok fehlt. Es ist klar, dass es um eine der bedeutendsten vorgeschichtlichen Lokalitäten von Spiš (Zips) geht, die die Aufmerksamkeit und die Zusammenfassung des gesamten Fundbestandes verdient. Das vorliegende Verzeichnis der Funde, die in Podtatranské múzeum in Poprad aufbewahrt sind, soll ein Beitrag dazu sein.

Die paläolithischen Funde von Hrádok in Gánovce beschränken sich nur auf eine geringe Anzahl von Artefakten, die E. Vlček⁴⁾, bearbeitete und deshalb nicht mit ins Verzeichnis einbezogen wurden.

Die Belege der ältesten landwirtschaftlichen Besiedlung von Gánovce Hrádok sind nicht zahlreich. Der Fundbestand der Sammlung steht sicherlich auch im Einklang mit den neuesten Ergebnissen der Untersuchung, die die neolithische Besiedlung unterhalb der Tatra zwar bestätigten, aber gleichzeitig auf eine relative Armut der Hinterlassenschaften hinwiesen. Hochgebirge, ziemlich rauhes Klima und der Mangel an Boden mit geeigneter Bonität beeinflussten sicher nicht nur die Besiedlungsdichte, sondern auch den Inhalt und die Menge der materiellen Kultur. In den Hinterlassenschaften von Gánovce spiegelt sich die Situation wider, die heute schon aus vielen Lokalitäten von Spiš bekannt ist: die ersten bäuerlichen Siedler drangen vom Norden her in das obere Spišgebiet ein, aus den südpolnischen Bezirken, wobei dem Flussgebiet der Dunajec die Vermittlerrolle zukam. Die Siedler kamen erst in dem Zeitraum

der jüngeren Linienbandkeramik, während der Periode des Želiezovce-Typus. Auf Kontakte mit dem Osten weist das Vorkommen der Bükk-Kultur (Inv. Nr. 3420, 3421, Bild 1) hin. Sicherlich handelt es sich in Gánovce um die gleiche Situation, wie wir sie von zufälligen Funden K. A n d e l s in Levoča auf dem Gelände von Fitrift, in einer Höhlensiedlung von Poráč und vor allem aus der systematischen Untersuchung in Matejovce her kennen⁵⁾. Es handelte sich nicht nur um eine kurzzeitige, gelegentliche Besiedlung, was der freigelegte Teil der Ansiedlung in Matejovce durch lange Grossfamilienhäuser belegt, allerdings mit relativ spärlichen materiellen Hinterlassenschaften.

Die Gebrauchskeramik von Gánovce ist grösstenteils nur fragmentarisch erhalten geblieben, es handelt sich dabei um grössere, gröber modellierte Bombentopfformen mit plastischer Verzierung (Inv. Nr. 1590, 3435; Bild 1). Die feinere Keramik vertreten Scherben mit sog. Notenköpfen (Inv. Nr. 1592, 1597; Bild 1). Auf Scherben der Bükk-Keramik erhielten sich Spuren weisser Inkrustation (Inv. Nr. 3420, 3421; Bild 1). Sicherlich muss man dieser Siedlung auch einen Teil geglätteter Stein- und Spaltindustrie zuschreiben. Im Hinblick auf die Beliebtheit des Obsidians bei dem Volk mit Bükk-Keramik kann man vielleicht auch jene Funde von Gánovce mit der angeführten Periode (Inv. Nr. 1578 - 1585) verbinden. Dieses Rohmaterial eindeutig nur dem Neolithikum zuzuordnen, ist freilich nicht möglich, da in Spiš die Obsidianindustrie auch in späteren Perioden ihre Beliebtheit nicht einbüsste. Das gleiche gilt ebenfalls für die Spaltindustrie aus Radioilit. Zu denen, die in das Neolithikum gehörenden, geglätteten Steinwerkzeugen zählen besonders der schmale hohe Schuhleistenkeil (Inv. Nr. 1379; Tab. VII) und vielleicht auch das Schuhleistenbeil (Inv. Nr. 1632; Tab. VII).

Nach der angeführten Periode bestand nicht nur in Hrádok in Gánovce, sondern wie es scheint, in ganz Spiš ein Hiatus in der Besiedlung. Seine Ursache können wir uns bisher nicht erklären, aber wir können nicht ausschliessen, dass es sich um eine Forschungslücke handelt, insofern, da die Untersuchung des Gebietes unter der Hohen Tatra bei weitem noch nicht abgeschlossen ist. Die einzigen bescheidenen Belege des älteren Eneolithikums bleiben vorläufig vereinzelte Kupferwerkzeuge. In einem auffallenden Missverhältnis zu den bisher festgestellten eneolithischen Kulturen in Gánovce steht ein vereinzelt Bruchstück einer Kupferaxt mit Kreuzschneide. Im keramischen Material der älteren Funde, aber auch von den neueren archäologischen Forschungen ist uns kein adäquater kultureller Ausdruck bekannt, der zeitgemäss dem Vorkommen der Kupferwerkzeuge des angeführten Types entsprechen würde. Das erhaltene Bruchstück (Inv. Nr. 3455; Tab. XV) gehört zur Gruppe der Grosswerkzeuge der Kupferzeit I. Mit grösster Wahrscheinlichkeit geht es um die Hälfte einer Axt mit Kreuzschneide des Types Jászladány, datiert, besonders durch den Vergleich mehrerer Funde aus dem Gebiet des heutigen Ungarns in die Periode der Bodrogkeresztur-Kultur. Der territorial nächstliegende parallele Gánovceer Fund ist die Kupferaxt aus dem Tal Veľká Studená dolina,⁶⁾ die jedoch eine Reihe besonderer Merkmale aufweist. Beide Funde zwingen zur Überlegung über die Ausnutzung der örtlichen Kupferquellen im Gebiet der Hohen Tatra⁷⁾. Ein zu ihnen zeitlich ungefähr gleichzeitiger Fund des Kupferwerkzeuges aus diesem Gebiet ist die Hammeraxt des Types Kežmarok von einem eponymen Fundplatz⁸⁾ In die späte Steinzeit gehören weitere Kupferwerkzeuge aus dem Gebiet von Spiš und zwar breite Flachbeile des Alheimer Types (von näher nicht bestimmbarer Fundplätzen) und jüngere Beile mit einer Öffnung im Nacken (Veľký Slavkov, Umgebung von Poprad), bei denen wir in Hinblick auf ihre Gestalt keine örtliche Provinenz annehmen können und gezwungen sind, sie als Import anzusehen.⁹⁾ Die angeführten Funde sind durchaus Vertreter der Formen, die auf eine fremde Herkunft zurückzuführen sind und im Unterschied zum Vorangegangenen ist es notwendig, in ihnen das Produkt fremder Werkstätten zu sehen. Interessant ist allerdings die Kreuzung westlicher (Typ Alheim, mit dem Zentrum im Gebiet der Ostalpen) und östlicher Komponenten (Beile mit einer Öffnung im Nacken), besonders vereint in Siebenbürgen und im Kaukasus, im Verlaufe des Eneolithikums.

Der in Gánovce vertretene Jászladány - Typ stellt demgegenüber eine einheimische Form des Karpatenbeckens dar.

Ein grundsätzlicher Wandel in der Besiedlung trat auf dem Höhepunkt der Jungsteinzeit ein, als in die hochgelegenen Berglagen Gruppen mit kannelierter (Badener) Keramik eindringen und eine ziemlich lange Zeit der Besiedlung und den Formen des wirtschaftlichen Lebens einen einheitlichen Charakter gaben, was seine Widerspiegelung in den Hinterlassenschaften der materiellen Kultur findet. Der Druck dieser Gruppen, die Spiš besiedelten, umging auch die Höhe von Hrádok von Gánovce nicht. Die Lage entsprach völlig den ökonomischen und gesellschaftlichen Anforderungen dieser Leute. Die natürliche Umwelt bot keine geeigneten Bedingungen für die Entwicklung der Landwirtschaft, aber zweifellos entsprach sie dem Wirtschaftszweig der Viehzucht. Die Höhensiedlungen ziemlich kleinen Ausmasses, die auch durch künstlich errichtete Befestigungen geschützt waren (z. B. Veľká Lomnica), waren der charakteristische Siedlungstyp dieser Periode im Gebiet der Hohen Tatra. In ihnen konzentrierte sich die Produktionstätigkeit, bei der nach archäologischen Funden die Wollverarbeitung den führenden Platz einnahm. Das Leben der Siedlung war abhängig von der Grösse der Herde, der Woll- und Milchproduktion und dgl. Natürlich spiegelt sich diese Verbundenheit notwendigerweise in den Kultvorstellungen wider. Die gezüchteten Tiere (Schaf, Rind, Schwein) kommen in der Hauptsache in Darstellungen von kleinen Tonplastiken vor. Der Kult erlangte hier also bedeutende individuelle Züge, die ihn von den flachen Gegenden mit landwirtschaftlicher Produktion unterscheiden. Die Menge der Spinnwirtel (Tab. VI) von Gánovce weist darauf hin, dass sich das Leben dieser Siedlung von den anderen überhaupt nicht unterschied. Da sie aus nicht stratifizierten Funden stammen, ist schwer zu entscheiden, ob alle nur der Gruppe der Badener Kultur angehörten, wobei die Zugehörigkeit zu einer jüngeren Kultur wenigstens bei einem Teil von ihnen nicht auszuschliessen ist.

Die Vorstellung über den Formeninhalt der Keramik lässt sich nur nach einigen - und das nur in Torsi - erhaltenen Gefässen anstellen, weil die überwiegende Mehrheit der Funde den Charakter von Scherbenmaterial trägt. Die vorherrschende Form sind niedrige, aber breite Tassen mit über den Rand ragendem Bandhenkel (Inv. Nr. 3394, 3396; Bild 2). Ihre häufigsten Verzierungen sind nur senkrechte Kanneluren, die mitunter oben von einer Reihe Einritzungen oder Grübchen begrenzt werden, evtl. direkt von ihnen ausgehen (Inv. Nr. 3440, 3494; Tab. IV; 3500, 3553 auf Tab. V). Die andere Tassenform hatten eine unverzierte Gestalt (Inv. Nr. 3395; Bild 2), die sich ohne grundlegende Veränderung bis zum Beginn der Bronzezeit erhalten hat. Für grosse Vorrats- oder topfartige Gefässe sind typische Formen mit geradem, verstärktem Rand, manchmal mit ausdrucksvoller Lisene oder Einstichen (Inv. Nr. 3422; Tab. IV). Es fehlen auch nicht amphorenartige Formen, denen man die Scherben der kombinierten Kannelurverzierung, Grübchen und Einritzungen (Inv. Nr. 3428 auf Tab. IV, Inv. Nr. 3431, 3451 auf Tab. V) zuschreiben kann. Die plastische Verzierung ist im Scherbenmaterial durch Fingerabdruck oder unterbrochene Bänder (Inv. Nr. 3429, 3437; Tab. V) vertreten, aber auch durch plastische Knubben (Inv. Nr. 3424; Tab. IV). Zur Ausnahme gehört das Fragment von einem senkrechten, rillenverzierten, hornartigem Henkel (Inv. Nr. 3446; Tab. V), vereinzelt ist jedoch auch das Vorkommen subkutaner Henkel (Inv. Nr. 3443; Tab. IV). Auf einem Gebrauchsgefäss, das grob modelliert ist, umgibt ihn eine plastische, bogenartige Leiste; mit ihren Enden den Rand ein wenig überragend (Inv. Nr. 3426; Tab. IV). Der kleine Spitzkrug mit Bandhenkel (Inv. Nr. 3409; Bild 2) tritt bisher in Spiš nur vereinzelt auf und ist eher eine Ausnahme.

Den Gesamtcharakter der Formen- und Verzierungsfülle der Badener Keramik von Gánovce kann man am besten mit Funden aus einer höhergelegenen Siedlung von Veľká Lomnica vergleichen. Es verbindet sie auch ihr gleiches technologisches Verfahren, das sich durch die Auswahl des nicht gerade hochwertigen Tones auszeichnet, der in der Endkonsequenz ebenfalls das äussere Aussehen der Keramik beeinflusst. Somit steht sie in scharfem Gegensatz zu der überwiegend feineren und polierten Keramik

aus Dreveník. Eine Ähnlichkeit mit der Siedlung von Velká Lomnica haben auch die Funde von Spinnwirteln, einige von ihnen sind übereinstimmend verziert (Inv. Nr. 1620, 1622, 3581; Tab. VI). Die Übereinstimmung im Inhalt der materiellen Kulturhinterlassenschaften von beiden Lokalitäten ist im Vorkommen von Tonrädern (Inv. Nr. 3490, 3492, 3493; Tab. VI) von Wagenmodellen ersichtlich. Im Karpatenbecken begegnen wir zum erstenmal diesen Modellen in der Periode der Badener Kultur, wie das einige Funde vierrädriger Wagen aus dem Gebiet des heutigen Ungarns als Beleg der Verbindungen mit der herangereiften Zivilisationen des Südostens, erkennen lassen. Das Auftreten des Wagens hatte auch in unserem Raum eine unübersehbare Bedeutung für das gesellschaftliche Leben der Jungsteinzeit und es ist deshalb nicht verwunderlich, dass der Wagen einen wichtigen Platz auch im Überbau, den Kulterscheinungen, einnahm. Es ist ein Ausdruck, der sich auf einem breiten Gebiet durchgesetzt hat, der besonders ausdrucksvolle Züge im östlichen Mittelmeer und in Anatolien erlangte, mit zahlreichen Funden auch von Metallmodellen mit einem Tier gespannt.¹⁰ Sein Eindringen bis nach Mitteleuropa schritt zugleich mit anderen Entwicklungsschritten der Zivilisation voran, wie dem ersten landwirtschaftlichen Pflug evtl. auch mit vervollkommneter Technologie der Kupfer- und Bronzemetallurgie. In diesem Zusammenhang kann man auch auf den Fund von Tondüsen an Blasebälgen (Inv. Nr. 3582, 3583; Tab. VI) aufmerksam machen, die man mit der örtlichen Kupferverarbeitung verbinden kann. Leider besitzen beide Exemplare keine genaue Ortsangabe (Gánovce oder Velká Lomnica). Bei der Beurteilung ihrer zeitlichen oder kulturellen Zugehörigkeit kann man sich auch hier auf die übereinstimmenden Funde aus der Untersuchung von Velká Lomnica berufen, wo sie sicher an dem Objekt der Badener Kultur belegbar sind und wo auch einige vereinzelt Funde die örtliche Metallproduktion vielleicht bezeugen, sowie auch ein Depot von Kupferzeugnissen. Vom Standpunkt des Umfanges der Metallproduktion im Karpatenbecken und in Mitteleuropa kam es in der Periode der Badener Kultur zum vorübergehenden Rückgang der Metallproduktion. Eine Ausnahme bildet bisher das Gebiet der Slowakei, wo wir Zeugen einer ununterbrochenen Produktion grosser Werkzeuge (Typ Handlová aus der Periode der Bolerázcer Gruppe), aber auch des Schmuckes vorfinden. Indirekte Beweise dieser Tätigkeit sind die oben angeführten Daten und man kann nicht ausschliessen, dass in Verbindung mit der Metallproduktion auch der Tontrichter löffelartiger Form (Inv. Nr. 3448; Tab. XIII) steht. Der verwandte Charakter der Siedlung in Gánovce und Velká Lomnica gestaltet es, ihre gleichzeitige Existenz anzunehmen. Vor allem nach der Situation in Velká Lomnica (Lage Burchbrich) zu urteilen, kam es in der abschliessenden Phase der Badener Kultur zur grössten Besiedlungsintensität, die sich in Spiß durch das Andauern bis zum Beginn der Bronzezeit auszeichnet. Besonders hervor tritt die Beziehung zur Hatvan-Keramik und deutet an – ebenso wie auf einigen ungarischen und rumänischen Fundplätzen –, dass die Badener Keramik auch einen Anteil an der Herausbildung der bronzezeitlichen Kultur hatte. Die mittlere klassische Phase der Badener Kultur scheint, entsprechend der Funde, bei weitem spärlicher vertreten zu sein (Inv. Nr. 3436, 3450; Tab. V). Der Sammlungscharakter des Materials kann jedoch die reale Situation entstellen.

Das Ende der Jungsteinzeit ist im Fundbestand von Gánovce deutlich mit einigen Funden vertreten. Bei der Keramik handelt es sich um das Fragment einer Schüssel auf einem lappenartig gegliederten, mit Rillen verzierten Füßchen (Inv. Nr. 3452) und eine Scherbe mit waagrecht verbreitetem Rand von einem schüsselartigem Gefäss (Inv. Nr. 3453). Von den ganzen Gefässen kann man hierzu ebenfalls eine Amphore Inv. Nr. 3412; Tab. XIII, zählen, die dem Kulturkreis Zátin-Nyírség nahesteht.

Bei weitem komplizierter ist die Bestimmung der Kulturzugehörigkeit der zahlreichen, für diese Lokalität charakteristischen, Geweih- und Knochenerzeugnisse. In der Geweihindustrie kann man zwei, evtl. auch drei Gruppen unterscheiden. Die erste charakterisieren die mit Steinwerkzeugen kombinierte Formen. In zwei Fällen sind sie in ihrem ursprünglichen Zustand erhalten, und zwar einmal mit einem befestigten

steinernen Flachbeil (Inv. Nr. 3418; Tab. VIII) und zum anderen mit einem schmalen Keil (Inv. Nr. 1375; Tab. IX). Eine weitere Gruppe bilden die aus Geweih hergestellten Geräte mit einer viereckigen oder ovalen Öffnung für den Schaft (Inv. Nr. 1362, 1392, 1570, 1724; Tab. VIII). Ihren praktischen Zweck kann man nicht genau bestimmen, es ist eventuell nicht auszuschliessen, dass viele von ihnen eine kultische Mission erfüllten. Einige Geräte sind auf der gesamten Oberfläche bearbeitet (geglättet), ihre Rosette wurde beseitigt; ob das nur mit der sorgfältigeren Bearbeitung zusammenhängt, oder ob man in ihnen auch zeitlich abweichende Formen sehen kann, ist eine offene Frage. Für die zweite Möglichkeit spricht das Vorkommen eines bearbeiteten Geweihwerkzeuges im Brunneninhalt mit der otomanischen Ausfüllung aus der Untersuchung des Archäologischen Instituts der ČSAV im Jahre 1956.

Die letzte Gruppe bilden die Hirschgeweihe, die teilweise bearbeitet sind. Einige stellen Halbfabrikate dar (Inv. Nr. 1728; Tab. IX), andere sind möglicherweise einfache Fertigprodukte (Inv. Nr. 1571; Tab. IX) bzw. Abfälle. Die Geweihindustrie von Gánovce stellt eine bemerkenswerte Kulturerscheinung dar, mit der man nicht nur die Frage ihrer Kulturzugehörigkeit verbindet, sondern, die man wahrscheinlich in weitaus breiteren Zusammenhängen sehen kann. Und zwar scheint es, dass das Vorkommen zahlreicher Geweisherzeugnisse in Gánovce - ähnlich wie auch in Drevník - nicht ausschliesslich nur durch geeignete, gegebene Umstände erklärt werden kann. Unzweifelhaft übten auf beiden Lokalitäten die Travertinunterlage und die trockene Umgebung einen Einfluss in bezug auf ihre Konservierung aus; aber wir nehmen sie mehr als zeitliche Erscheinung an, die in vielem einen breiten Zusammenhang und Beziehungen zu einem grösseren Kulturkreis andeutet. Der gemeinsame Nenner ist hier nicht nur die Rohstoffverwendung, sondern vor allen Dingen die gleichen Typen an Kombinations- und einfachen Werkzeugen sowie Produkten. Nicht zuletzt sei auch auf die auffallende Ähnlichkeit in der Wahl des Landgebietes hingewiesen. Es ist sicher nicht ohne Interesse, dass sie vor allen Dingen in gebirgigen, höher gelegenen Regionen, bzw. in Vorgebirgsregionen der Alpen und des Karpatenbogens erscheinen. Nicht vermeidungslos ist auch ihr Vorkommen in Pfahlbauten, Mooren und an den Ufern der Seen. In zeitlicher Hinsicht geht es um einen verhältnismässig langen Abschnitt, den man von der Jungsteinzeit bis an das Ende der älteren Bronzezeit verfolgen kann. Das Gebiet kann mit dem nördlichen Italien im Süden, dem gesamten Alpenbereich, einschliesslich des östlichen Voralpenlandes, umrissen werden. In nordöstlicher Richtung stösst es bis Spiš (Zips) vor. Dabei ist nicht auszuschliessen, dass der Kreis territorial viel grösser war. Von den chronologisch wichtigen Funden kann man das Vorkommen der Geweihindustrie aus der Mitte der Horgenakultur, Auvernier-Kultur und der Schnurkeramik in der Schweiz,¹¹⁾ vom Laibacher Moor¹²⁾ und vom österreichischen Mondsee nennen.¹³⁾ Vielleicht kann man zu der jüngsten Erscheinung das Vorkommen dieser Industrie in der Polada-Kultur, im nördlichen Italien, zählen auch wenn es schwer ist, im nichtstratifizierten Material eindeutig zu entscheiden, ob alle diese Funde erst der zweiten Phase, bzw. ein Teil schon in die Phase I gehören.¹⁴⁾ Das Vorkommen ähnlicher oder gleicher Werkzeuge in diesem gesamten Gebiet kann man nicht nur für eine zeitliche Erscheinung ohne weitere Zusammenhänge ansehen, im Gegenteil, es bietet sich hier die Erklärung der engeren gegenseitigen Kontakte an. Auch im Hinblick darauf, dass sich in der Keramik der einheimische Charakter widerspiegelt, gibt es in ihr eine Menge von Elementen, die gemeinsam für das erwähnte Gebiet gelten (z. B. einige Typen kleiner Schalen). Reiches Vorkommen an Spinnwirteln gleichen Typs in diesem gesamten Gebiet - oft mit übereinstimmender Verzierung zeigt, dass die Bevölkerung die Wolle domestizierter Schafen verarbeitete und sich vor allem mit der Hirtenwirtschaft beschäftigte. Gerade dieses ökonomische Moment war bei der Wahl des Lebensraumes entscheidend und war die Ursache einer grösseren Beweglichkeit. Ebenso wie die Geweihindustrie gestattet auch die Knochenindustrie keine nähere kulturelle oder zeitliche Bestimmung. Auch hier sind gute Lagerungsbedingungen zur Geltung gekommen, dank den sich Hinterlassenschaften aus Knochen in grösserer Zahl und gutem Zustand erziel-

ten. Bei den Arbeitsgeräten herrschen besonders einfache Pfriemen (Inv. Nr. 1563, 3543, 3462, 3464; Tab. X) vor. Unter ihnen sind zwei Arten vertreten, dünne und dicke; ihre Form, Dicke und Länge, sind sicher zweckbestimmt. Mit ihnen hängen eng die Nadeln (Inv. Nr. 346, 1394, 1569; Tab. X) mit runder oder ovaler Öffnung zusammen, die die gleichen Unterschiede in der Dicke und Länge aufweisen wie die Pfriemen. Zu den Arbeitsgeräten gehören weiterhin Knochenglätter, die aus Tierrippen oder -schulterblättern hergestellt sind (Inv. Nr. 3488, 3489, 3544, 4182; Tab. X). Den vollkommensten von ihnen mit gerader Schneide (Inv. Nr. 4182; Tab. X) kann man wohl mit dem genannten Fund A. Münnichs¹⁵⁾ identifizieren (angeblich aus einem Grab). Die praktische Verwendung ist schwer eindeutig zu bestimmen, sie konnten ebenso gut zur Herstellung der Keramik, wie zur Bearbeitung von Leder und der gleichen dienen. Das bearbeitete Bruchstück eines Knochenringes (Inv. Nr. 1572; Tab. IX) gestattet heute nicht mehr, seinen ursprünglichen Zweck zu beurteilen. Durchbohrte Tierzähne (Inv. Nr. 3458 - 3460; Tab. X) trug man als Amulett; kulturell kann man sie nicht einordnen.¹⁶⁾

Rahmenmässig kann man in die Jungsteinzeit die Mehrheit der geglätteten Steinindustrie einordnen. Es geht um Flachbeile grösstenteils trapezförmiger Form (Inv. Nr. 1359, 1380, 1643; Tab. VII) mit symmetrisch geschliffener, schwach bogenförmiger Schneide. Einen besonderen Platz unter ihnen nimmt das Beilchen, hergestellt aus gestreiftem Feuerstein ein (Inv. Nr. 1359; Tab. VII), das auf Beziehungen zum Gebiet nördlich der Karpaten hinweist.¹⁷⁾ Im Fundbestand des Podtatranské Museums in Poprad fehlen also durchbohrte Steinwerkzeuge von Gánovce. Es scheint jedoch, dass es sich nicht um einen Zufall handelt, sondern um eine Eigenart auch auf anderen Lokalitäten der Badener Keramik in Spiš bemerkbar. Das gilt gleichfalls für die Höhensiedlungen in Vefká Lomnica und Drevenik, wo durchbohrte Geräte nur spärlich vertreten sind. Sie stehen so im Gegensatz zu den Tonmodellen - Amuletten - Beilen, die nur durchbohrte Formen nachamt. Die erwähnten Steinbeile hielten sich noch bis in die frühe Bronzezeit und deshalb kann man sie auf Hrádok in Gánovce nicht eindeutig nur der Besiedlung durch die Gruppe mit der Badener Kultur zuschreiben.

Die Kontinuität der Entwicklung von der Jungsteinzeit bis zur Bronzezeit ist heute schon von mehreren Lokalitäten in Spiš bekannt, das belegt ebenfalls ein kleinerer Komplex Hinterlassenschaften von Gánovce. Es geht vor allem um Scherbenmaterial mit ausgeprägten, breiten Henkeln und mit Waben auf der Oberfläche verziert. Ihre Zusammengehörigkeit mit der Hatvan-Kultur ist sicher unzweifelhaft. Zusammen mit einigen, - auch nicht besonders zahlreichen - Funden von Barca und besonders von Vefká Lomnica, zeugen sie von der Anwesenheit dieser Gruppe in der östlichen Slowakei und in Spiš und sind gleichzeitig Grundlage der späteren Entwicklung. Das beschränkte Material gestattet am ehesten eine Zuordnung in die ältere Phase der Hatvan-Kultur (Inv. Nr. 3473, 3484, 3486; Tab. XI). Sie gehören sicher dem gemeinsamen zeitlichen Horizont an, in dem man auf Hrádok in Gánovce die seltenen, mit den der Umgebung fremden keramischen Formen entdeckte. Dazu gehört auch ein Krug, der sich (Inv. Nr. 3410; Tab. XIII) formenmässig am ehesten an die Hinterlassenschaften der Nagyrév-Kultur anschliessen lässt, die in der frühen Bronzezeit im ungarischen Theissbecken blühte. Mit grösster Wahrscheinlichkeit ist es nötig, in der gleichen kulturellen Umgebung den Ursprung der hohen, markant profilierten, aber nur torsoartig erhaltenen Schüsseln (Inv. Nr. 3404, 3405; Tab. XVI) zu suchen. Von der Nagyrév-Kultur kommt auch die Form eines Kruges, der in Gánovce (Inv. Nr. 1404; Tab. XIII) vertreten ist. Der Ansatz des Henkels deutet mit der geringen Veränderung in der Tektonik des Gefässes an, dass es um eine fortgeschrittenere Formentwicklung geht, die auch hinsichtlich der Ähnlichkeit mit einigen Funden aus dem Kulturkreis der Vátya - wenn auch das Gebiet entfernt ist - zum jüngeren Abschnitt der älteren Bronzezeit gehören. Von den Nagyrév - Krügen kann man auch einen kleinen Krug Inv. Nr. 1613 (Tab. XIII) anschliessen, mit dem die Krüge Inv. Nr. 3408 und 3411 (Tab. XIII) durch den bekannten Fund aus der klassischen Phase der Mad'arovce-Kultur in der südwestlichen Slowakei verbunden sind, bzw. durch die Form der trans-

danubische Gruppe jedoch fehlen sie im Raum der Otomanen-Kultur (Streda nad Bodrogom). Es ist schwer zu entscheiden, ob die Formenähnlichkeit nur von einer zeitlichen Erscheinung abhängt oder ob man in ihnen einen direkten Eingriff der erwähnten Kulturen sehen kann.

Den Höhepunkt der Besiedlung von Hrádok in Gánovce stellen die Hinterlassenschaften der Otomanen-Kultur dar. Die wichtigsten Erkenntnisse aus dieser Zeit brachte die Untersuchung aus dem Jahre 1956¹⁸⁾ mit ihren überraschenden Funden. In der Füllung des ursprünglich 8 - 9 m tiefen Brunnens, der bis in die Mineralquelle auf dem Gipfel des Hügels eingelassen worden war, konnte man deutlich zwei Horizonte unterscheiden, die durch eine Schicht verkohlten Getreides getrennt waren. Schon in der oberen Schicht entdeckte man aussergewöhnliche Funde, u. a. Knochen eines menschlichen Armes mit aufgesteckten Bronzearmbändern und verschiedene Glas- und Metallgegenstände. Die untere, noch reichere Schicht, bedeckten mehrere kleine Gefässe aus Birkenrinde, bronzener, goldener und auch aus Birkenrinde hergestellter Schmuck, Glasperlen, zahlreiche Keramik, Knochen- und Geweihgeräte, eine Dolchgussform, bearbeitete Tierphalangen, eine tönerner- und eine Steinscheibe sowie ein Kalksteinidol (Phallus?). In der Brunnenfüllung fand man viele gespaltene und teilweise verbrannte Tier- und Menschenknochen, Reste von Obst, Samen, Insekten, sowie auch Schafs- und Ziegemist. Vom kulturhistorischen Standpunkt aus gesehen, überraschte jedoch zweifellos der Fund des eisernen Dolchgriffes,¹⁹⁾ der aus kobaltreichem metallurgischen Eisen hergestellt wurde. Die Klinge hat sich nicht erhalten, es blieben nur die Niete, belegt mit Bronzeblech, erhalten. Der Griff war ursprünglich mit einem heute nicht mehr bekannten Material ausgelegt, wie das aus dem leistenartig verstärktem Rand und den Niete mit den Resten der Bronzefassung ersichtlich ist. Die kulturelle Bestimmung des Objektes ist durch die Keramik der Otomanen-Kultur gegeben, in der man neben geläufigen Formen auch einige weniger häufige entdecken kann, wie die Sonderformen, von denen besonders die tragbaren tönernen Öfen (Pyraunos), Seihar und Heizkörper zu nennen wären. Die Fortgeschrittenheit der Keramik ermöglicht es, sie in die klassische Phase der Otomanen-Kultur einzuordnen. Bei der relativen Datierung geht es also um die Übergangsperiode von der älteren - zur mittleren Bronzezeit, die in Spiš u. a. auch durch Funde von einer höher gelegenen Siedlung in Spišský Štvrtok belegt wird. Im Metallinventar entdeckte man Formen, die mehr in die ältere Phase der Bronzen des Koszider-Typus eingeordnet werden. Wir befinden uns also in der Periode, wo es zum Höhepunkt der südöstlichen Einflüsse kam, ausgehend vom ägäischen Raum, aus dem Gebiet der mykenischen Kultur. Der Fund des eisernen Dolchgriffes zeigt, dass man hier auch mit Einflüssen aus dem Gebiet des östlichen Mittelmeerraumes rechnen muss, wo das Eisen zwar bekannt, aber dennoch kostbar war. Ein wichtiger Beitrag zur absoluten Datierung des angeführten Objektes, wie auch der Otomanen-Kultur in Spiš sind die Ergebnisse der Radiokarbonprüfungen (C 14) vom Holz des ausgeschlagenen Brunnens, die das Labor in Groningen erarbeitet hatte 1465 ± 36 B. C., die im Einklang mit der archäologischen Datierung stehen. Die Entdeckung des ausgeschlagenen Brunnens aus der Zeit der Otomanen-Kultur in Gánovce ist jedoch auch bemerkenswert hinsichtlich seiner Mission: schon der aussergewöhnliche Inhalt deutet an, dass er für kultische Zwecke bestimmt war und dass seine Bedeutung weit über die lokalen Verhältnisse hinausreichte. Unzweifelhaft trug dazu auch die Thermalquelle mit ihrer Heilwirkung bei.

Über die paläobotanischen Beobachtungen im Brunnen gab V. V o d i č k o v á folgendes Gutachten:

Die Ergebnisse der Untersuchung des Brunnens aus den Travertinen von Gánovce.

In seinem Bodenteil war der Brunnen, der im Krater des Travertinhügels entdeckt worden war, mit Holz ausgeschlagen: von den neun langen Stämmen, die heute in

Podtatranské múzeum in Poprad aufbewahrt sind, wurde eine anatomische Analyse angefertigt. Die anatomische Struktur wurde durch Druck beschädigt, aber trotzdem konnte man feststellen, dass 7 Stämme von der Fichte und 2 Stämme von der Eiche sind. Die Stämme haben wir durch Grossbuchstaben mit Zahlenindexen gekennzeichnet. Die Ergebnisse der Analyse zeigten:

Picea: Stamm A₁, B₁, C₁, B₂ - D₂, D₁, C₁ und C₂

Quercus: Stamm A - B₃

Zu den bemerkenswerten Funden, auch vom botanischen Standpunkt her, gehören gut erhaltene kleine Gefässe aus Birkenrinde.

Im Pollenspektrum, der für die Pollenanalyse entnommenen Probe, vom Boden des Brunnens, herrschten Gräser über Holzbeständen vor (s. Pollendiagramm). In den Holzbeständen kommt am häufigsten die Tanne vor, ziemlich häufig sind auch noch Kiefer und Fichte. Von den feuchteliebenden Arten kommen Erle, Weide und Esche vor, die Holzbestände QM (Quercetum mixtum) sind besonders durch grösseres Vorkommen der Eiche gekennzeichnet. Einen schwachen Prozentsatz weisen Haselnuss und Birke auf, am häufigsten sind die Hagebuche und Buche vertreten. Einen relativ hohen Prozentsatz bilden hier interessanterweise die Pollen der Buche, da im heutigen Bewuchs der Wälder in der Umgebung von Gánovce dieser Holzbestand schon fast nicht mehr existiert. Der Buchenfund im Brunnen aus der Bronzezeit weist darauf hin, das Fagus - sowie die Tanne - zum natürlichen Waldbestand in diesem Gebiet gehört.

Von den Gräsern sind die zahlreichsten Typen aus der Familie der Poaceae, von den sumpfigen Arten kommen neben Vertretern der Familie der Cypereceae auch *Bistorta* und *Filipendula* vor. Ziemlich zahlreich sind anthropogene Typen, besonders *Plantago*, aber auch Kulturgräser-Cerealia. Ein kleinerer Teil des Spektrums gehört der Steppenvegetation, z. B. *Scabiosa*, *Thalictrum*, *Artemisia* und *Veronica*.

Fassen wir die paläobotanischen Ergebnisse der Untersuchung des Brunnens von Gánovce zusammen, zeigt sich, dass in der Umgebung von Gánovce in dieser Periode Gräsergesellschaften vorherrschten. Die Wälder wuchsen nicht in unmittelbarer Nähe des Travertinhügels, obgleich man annehmen kann, dass sie nicht weit entfernt waren, besonders im Hinblick auf das ziemlich reiche Vorkommen der Buche, deren Pollenkörner keinen weiten Flugbereich haben. Die Waldbestände waren reich, mit abwechslungsreicher Artenzusammensetzung. Man kann sie als Buchenwälder mit Beimischung weiterer Laubbäume und Fichte werten. Im Pollenspektrum kommt vereinzelt auch *Hedera helix*, ein typischer Vertreter des Buchenwaldes, vor. Bei der Kiefer kann man auch einen Weitflug aus der Tatra annehmen. Feuchtere Standorte bewachsen Erle und Weide mit Beimischung von Esche. Ebenso weisen einige Gräserarten auf feucht bis sumpfige Umgebung hin, z. B. relativ häufige *Bistorta* und *Filipendula*, die die Familie der Cyperaceae vertreten. Man kann auch annehmen, dass die Pflanzengesellschaft der feuchten Wiesen ebenfalls einige Typen der Familien der Brassicaceae, Daucaceae, Silenaceae, Asteraceae, Ranunculaceae, Rubiaceae und Poaceae ergänzten. Unbewaldete Flächen charakterisieren weniger häufige Arten, wie *Veronica*, *Thalictrum*, *Scabiosa*, *Artemisia* und *Polygala*. Ein ziemlich grosser Prozentsatz der Gräser fällt in die anthropogenen Arten, die schon auf den bedeutenden Einfluss des Menschen auf die Vegetation aufmerksam machen. Das sind besonders Kulturgräser, *Plantago* und Typen der Familie Chenopodiaceae.

Die paläobotanische Untersuchung des Brunnens von Gánovce brachte interessante Ergebnisse über die Vegetation der damaligen Zeit, besonders was das Vorkommen der Buche betrifft. Die Pollenanalyse bestätigte, dass die Buche zur Waldgesellschaft des Zipser Beckens gehörte, obgleich sie heute hier kaum noch zu finden ist.

Gleichzeitig mit den Funden aus dem Brunnen sind auch die Funde der Otomani-Kultur, die im Podtatranské múzeum in Poprad aufbewahrt sind. Es kommen unter ihnen Scherben, vielleicht eines kleinen Kruges, der mit Buckeln verziert ist (Inv. Nr. 3469, 3477, 3478, 3485; Tab. XIV), Bruchstücke eines tragbaren Ofens (Inv.

Nr. 3472; Tab. XIV) und torsoartig erhaltene Gefässe (Inv. Nr. 3403, 3413; Tab. XVI), unter ihnen auch eine kleine Wanne (Inv. Nr. 3407; Tab. XVI), vor. Zu den nicht ganz geläufigen Formen zählt eine verzierte Schale mit massivem Henkel (Inv. Nr. 3406; Tab. XIII), die ihre nächste Parallele auf dem Gräberfeld in Streda nad Bodrogom (Grab 14) hat.²⁰) Eine kleine Stein- (Inv. Nr. 4183; Tab. XII) und Tonscheibe (Inv. Nr. 4184) kann man nicht genau datieren. Ein flaches Tonidol, ursprünglich auch in den Sammlungen des Podtatranské múzeu in Poprad befindlich, kennen wir heute nur von einer Abbildung und Beschreibung, die L. Hájek gab.²¹) Es ist insgesamt grob modelliert und nach L. Hájek steht es den Plastiken aus der Schicht II (ältere) der Otomani-Kultur in Barca am nächsten. Ebenso ist heute eine Knochenspange, die E. Vlček abgebildet hat, verschollen.²²)

Einen einzigen Bronzegegenstand, den man verlässlich mit der jüngeren Periode der Otomani-Kultur verbinden kann, ist eine Nackenscheibenaxt des Nestor-Typs B 1 (Inv. Nr. 3454; Tab. XV). Es geht um eine Axt mit zweiseitiger, niedriger, ringartiger Tülle und einem scheibenartigen sanft gewölbten Nacken (ohne Knopf und Dorn) kleineren Ausmasses. Sie ist ein klassischer Vertreter der Äxte des Horizonts der Koszider Bronzen mit Parallelen auf dem Gebiet der Slowakei im Depot von Včelínce und in einer Reihe weiterer Depots auf dem Gebiet Ungarns. Vom Standpunkt der Kulturzugehörigkeit der Bronzen des Koszider-Typs muss man sie in der Südwestslowakei mit der späteren, abschliessenden Stufe der Maďarovce-Kultur, evtl. der Vorhügelgräber-Stufe Dolný Peter, in der südöstlichen und östlichen Slowakei mit der Otomani-Kultur verbinden.²³) Die bisherigen Funde der Nackenscheibenäxte des Typs B 1 in der Slowakei zeigen, dass sie sich nur an das Verarbeitungsgebiet der Otomani-Kultur binden lassen, von der Maďarovce-Kultur kennen wir sie bisher nicht. Nur mit Vorbehalt kann man den Nackenscheibenäxten das Bruchstück einer Axt mit der Schneide und mit schmalen Leisten (Inv. Nr. 3456; Tab. XV) zu ordnen. Wahrscheinlich gehörte sie jedoch schon zu einer anderen, in der Entwicklung jüngeren Form.

Ohne irgendwelche Parallele und damit auch ohne nähere Datierung bleibt die ungewöhnliche Form einer flachen Bronzeaxt (Meissei) mit Flügeln (Inv. Nr. 3457; Tab. XV). Das Vorkommen von Flügeln - in unserer Umgebung ungewöhnlich - weist auf den Mittelmeerraum hin, besonders auf zyprische Kupfer- und griechische Bronzeäxte, aber in ihrem gesamten Aussehen weisen sie Unterschiede auf. H. J. Hundt²⁴) sieht jedoch in dem Fund vom Gánovce eher eine Ähnlichkeit mit den schmalen Meisseln des kleinasiatischen und kaukasischen Raumes, die nach Mitteleuropa in der abschliessenden Phase des Eneolithikums gelangten, die dem Vučedoler Kreis entspricht. Im gegebenen Fall ging es um eine gleichzeitige Strömung, die in das Spišer Gebiet die schon erwähnte Schaftlochaxt brachte.

Die weitere Entwicklung der vorgeschichtlichen Besiedlung der Lokalität von Hrádok belegen nur sporadische Funde. Bis in die jüngere Urnenfelder- und späte Bronzezeit sind zwei Tüllenbeile und zwei Sicheln zu vermelden. Das eine der Beile hat ein abgebrochenes Ende (Inv. Nr. 3505; Tab. XV), ist ohne irgendwelche Verzierung und deshalb ist es nicht möglich, es näher zu datieren. Weil es jedoch keine abkanteten Seiten, aber einen querovalen Querschnitt hat, kann man es sicherlich mit den Beilen der jüngeren Phase der Urnenfelderkultur vergleichen. Das zweite Beil mit seinen bedeutend kleineren Ausmassen und deutlich profilierten Seiten reiht sich in die jüngeren Formen der späten Bronzezeit ein (Inv. Nr. 3507; Tab. XV).

Beide Sicheln von Gánovce gehören jede einem anderen Typ an. Ohne weitere Begleitfunde ist ihre nähere Datierung unsicher. Die Knopfsichel Inv. Nr. 3548 (Tab. XV) hat eine gerade verbreitete Basis, wie sie bei älteren Typen üblich ist, bei der Knopfsichel Inv. Nr. 3506 (Tab. XV) ist es möglich, wieder auf die Typenverwandtschaft mit einigen Sicheln aus dem Hortfund von einer nicht näher bekannten Siedlung in Spiš (Spišské Museum in Levoča) hinzuweisen.²⁵)

Auch die Keramik aus dieser Periode ist in Gánovce weniger zahlreich und beschränkt sich auf Tassen (Inv. Nr. 3398, 3399; Tab. XVI) und den Torso eines schüsselförmigen Gefässes mit Innenverzierung (Inv. Nr. 3397; Tab. XVI).

In der abschliessenden Periode der Vorgeschichte erlebt das Spišer Gebiet einen noch nie dagewesenen Aufschwung, dessen Grundlage wahrscheinlich die entwickelte Eisenproduktion und der Handel mit dem Rohstoff sowie den Eisenerzeugnissen bildete. Im Kulturinhalt ist jene Periode charakterisiert durch Keramikfunde der Träger mit Puchover Kultur, deren Spuren auch deutlich in den Funden aus Gánovský Hrádok vertreten sind. Es geht um grobe, handgefertigte Keramik vorwiegend fass- und situlenartiger Formen, oft mit einem ovalem Rand und grob verziert mit Einritzungen und Kerben (Tab. XVII; XVIII). Bemerkenswert ist das Eindringen der Latènekultur in Spiš, die ausser dem Grab in Batizovce²⁶) und spätlaténische bemalte Scherben von Hradisko im Machalovce (Glasburg) auch junglatènezeitliche Scherben mit eingeglätteter Verzierung aus Gánovce (In. Nr. 3597, 3598; Bild 3) belegen.

Aus der späteren Zeit sind in den Museumssammlungen nur bescheidene Spuren slawischer Besiedlung (Inv. Nr. 3530; Bild 3), deren Bedeutung nicht in ihrer Quantität besteht, sondern in der Tatsache, dass jenes Gebiet auch im frühen Mittelalter nicht menschenleer blieb und dass frühere Hypothesen über die Besiedlung Spiš erst in der Kolonisationsperiode nicht auf historischer Realität beruhen.

Aus dem Slowakischen übertragen von Cornelia Gerbothe

287

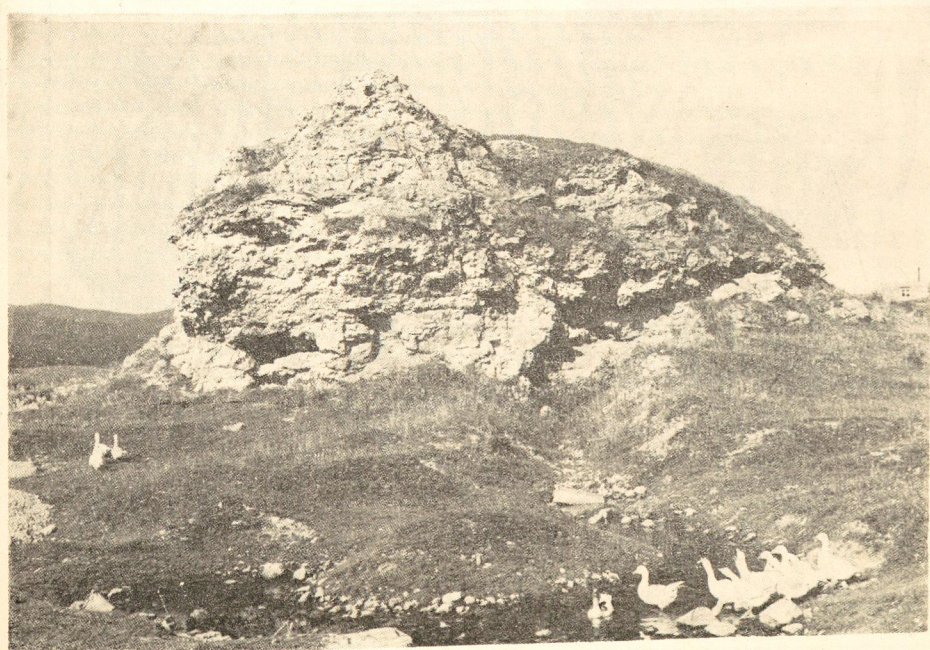
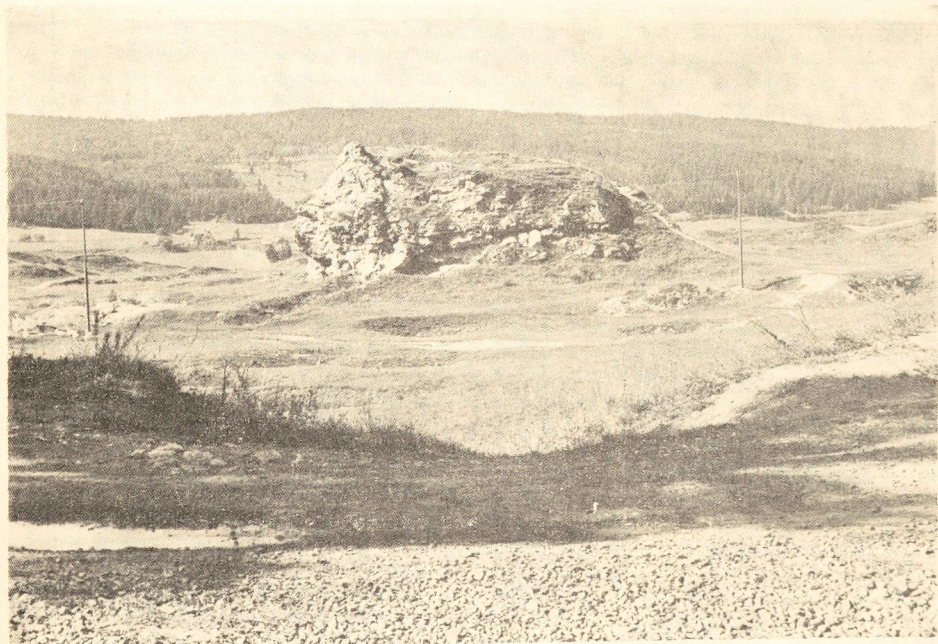

Filiiz 1900, Kallborg. Jansen

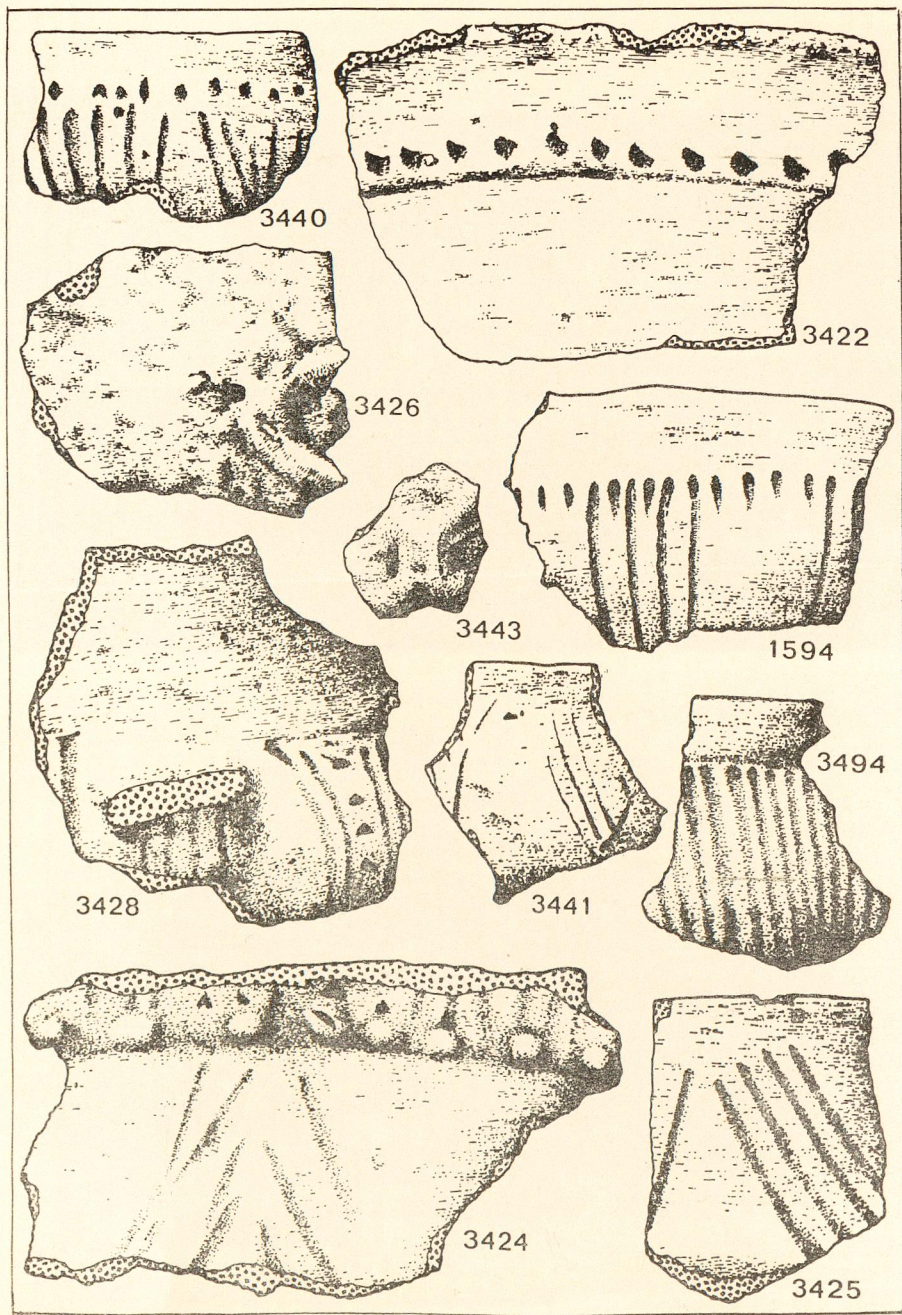
Tab. I. Gánovce 1900. Kresba Eugen Wallachy.

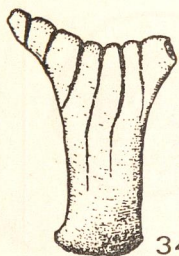
Tab. II. Gánovce. Hore: stav 1893, dolu: stav 1919.

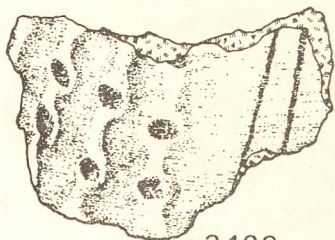
Tab. III. Gánovce. Stav 1972.

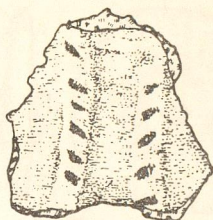
Tab. IV. Gánovce

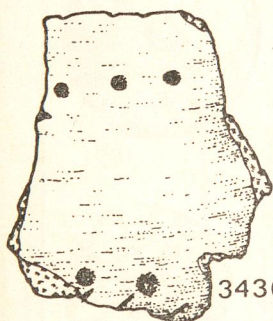
3446

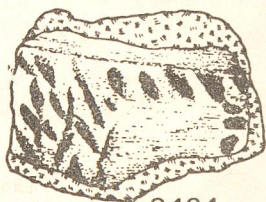
3429

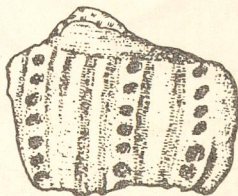
3437

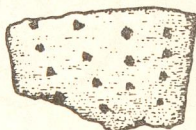
3436

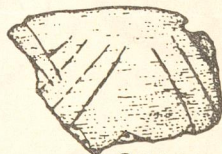
3434

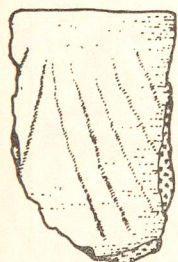
3451

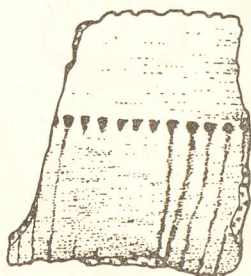
3450

3449

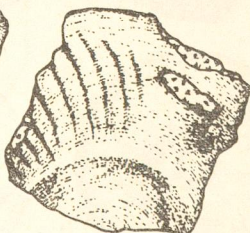
3438

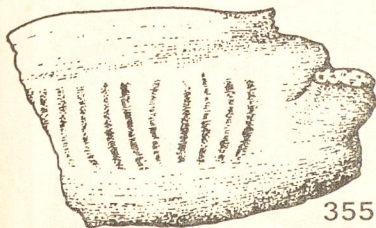
3432

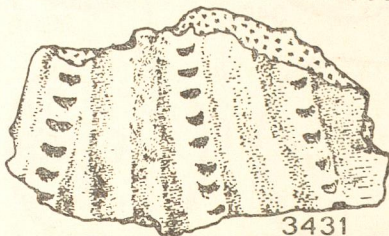
3442

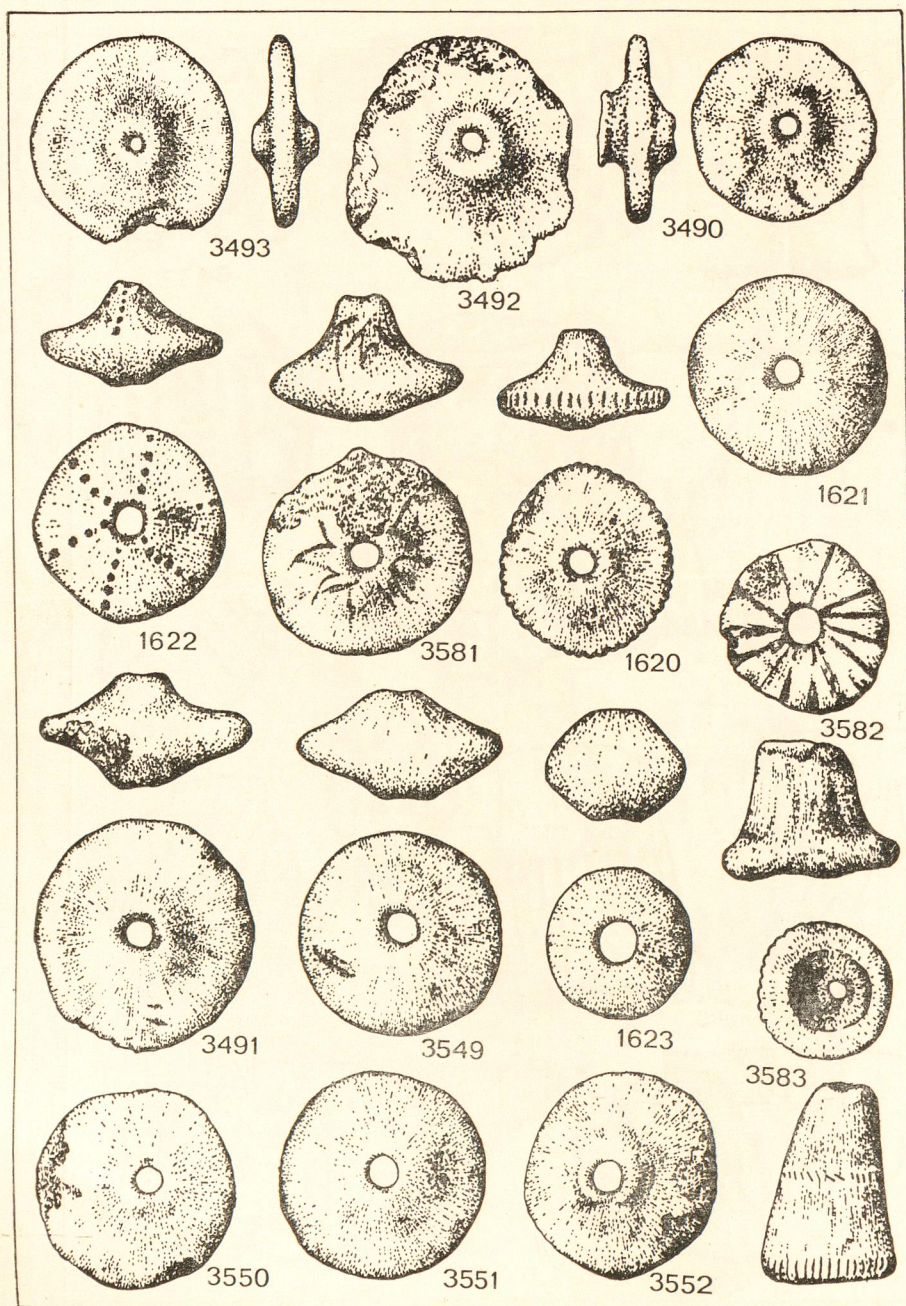
3500

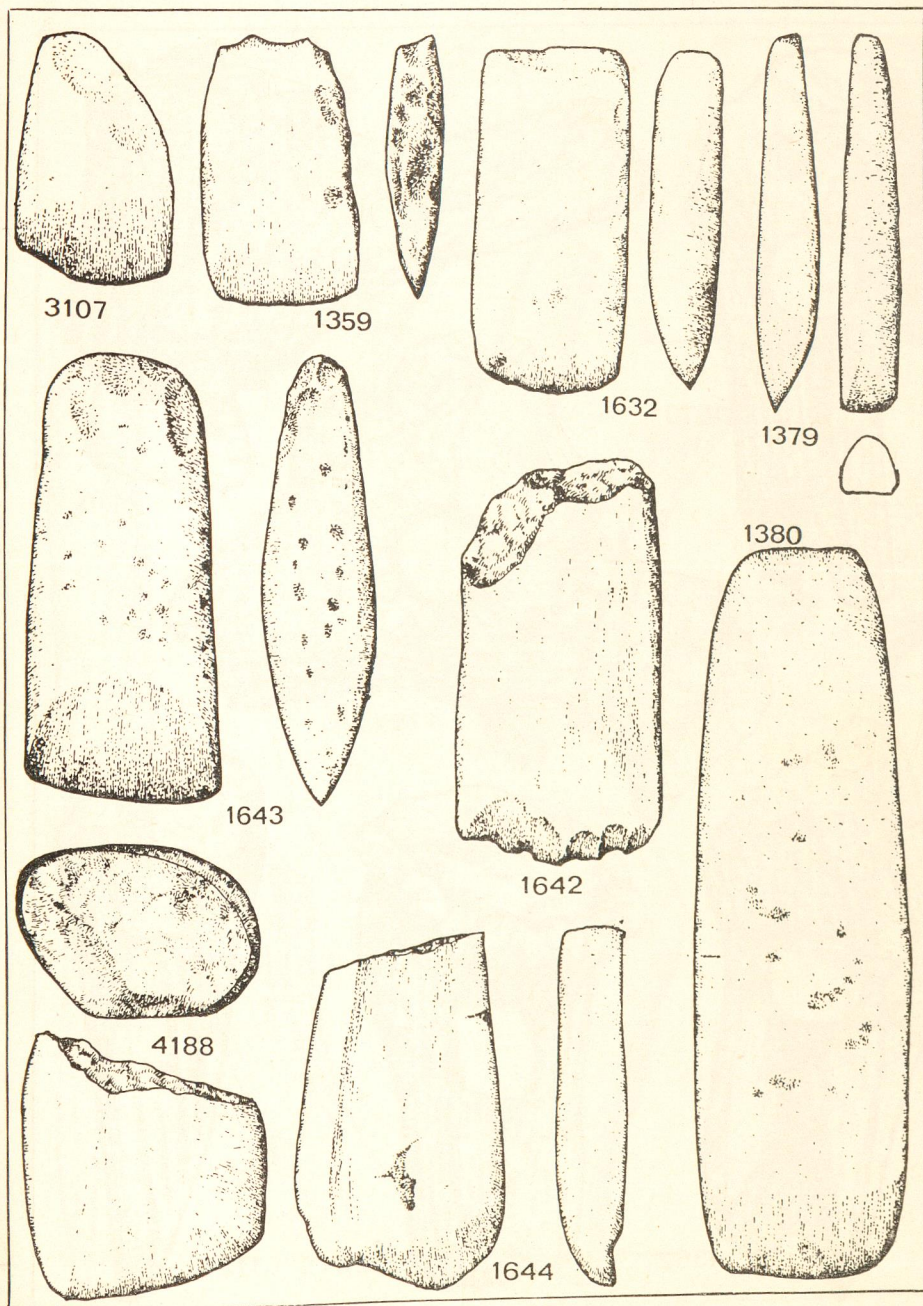
3553

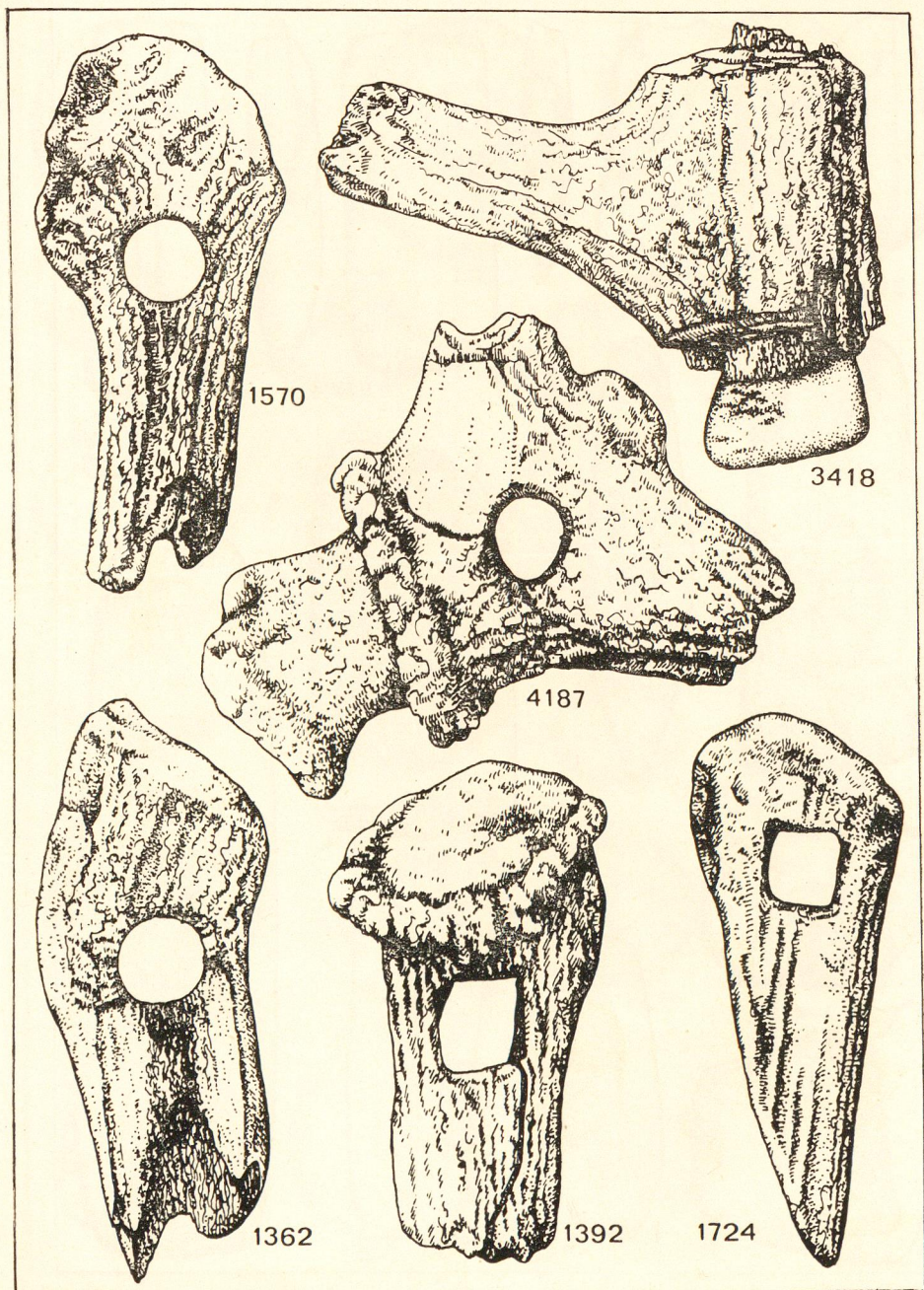
3431

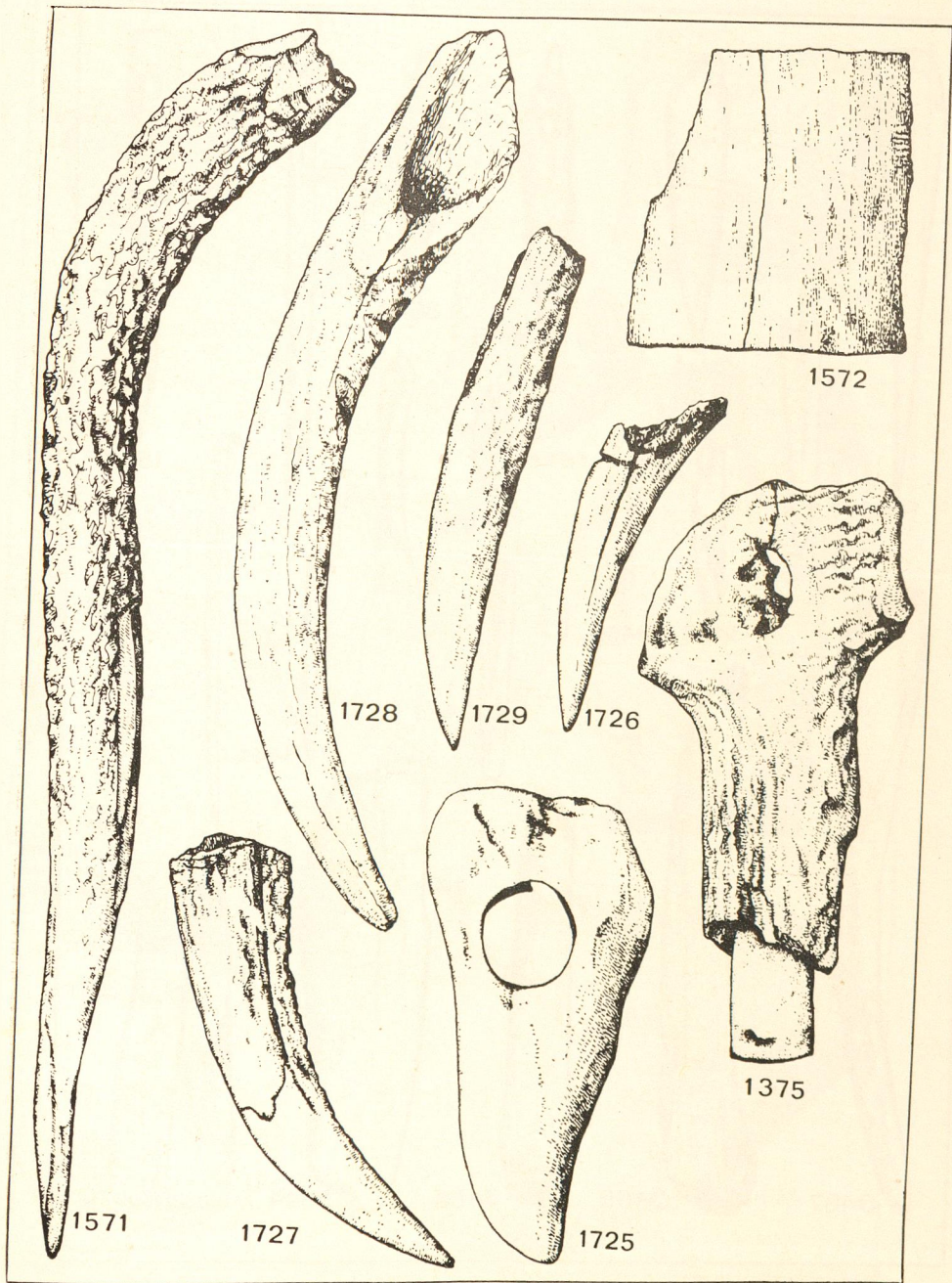
Tab. VI. Gánovce

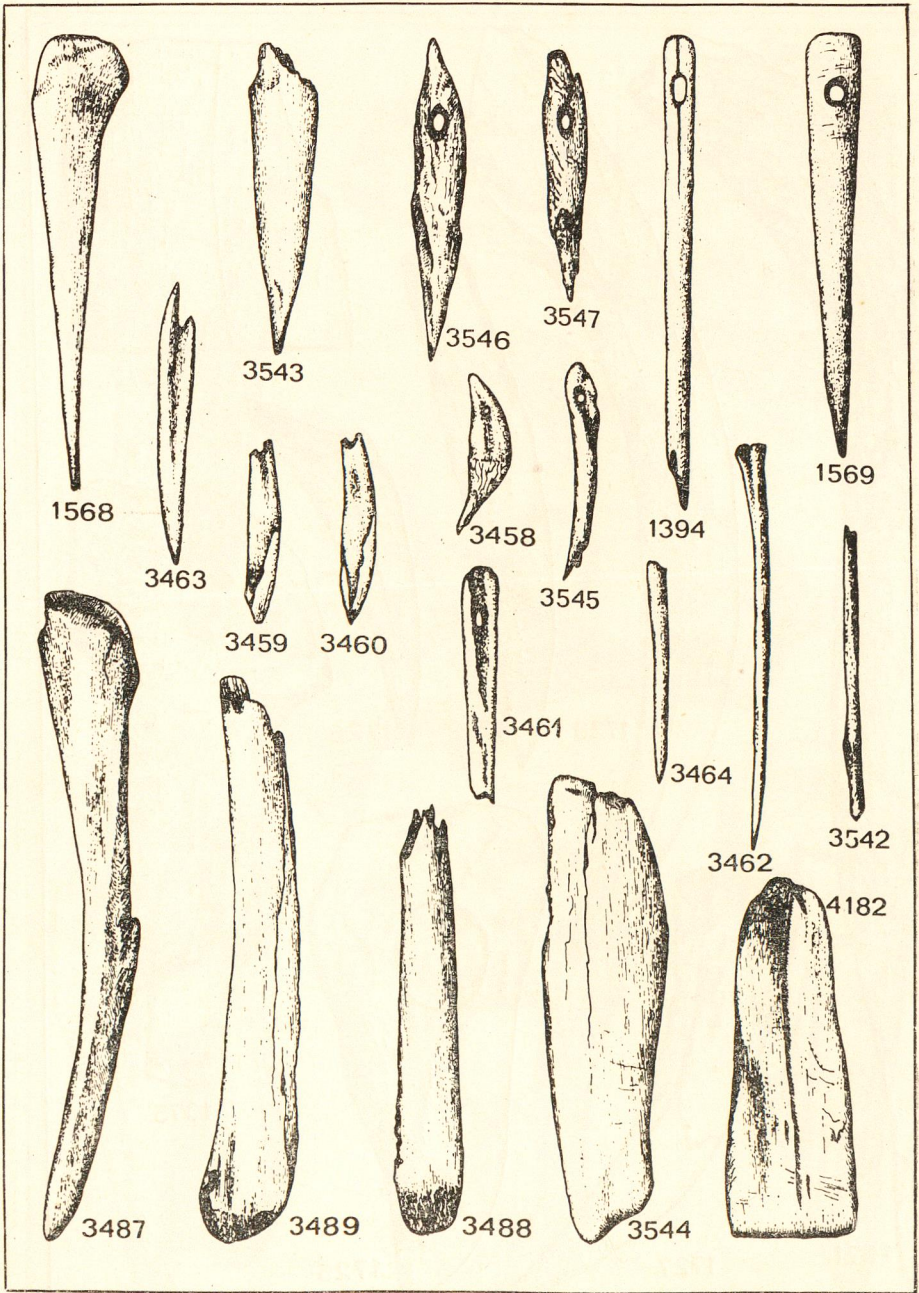
Tab. VII. Gánovce

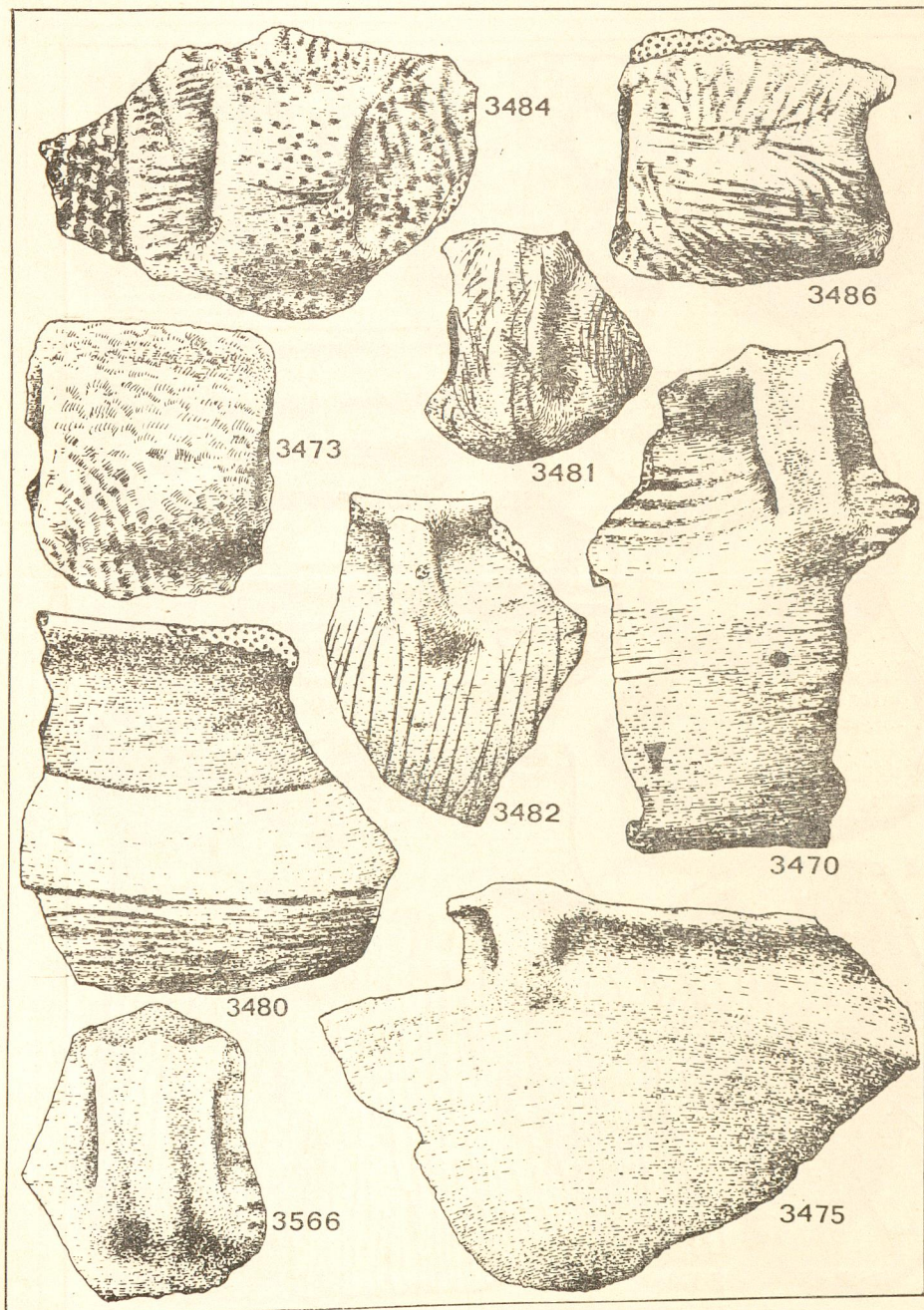
Tab. VIII. Gánovce

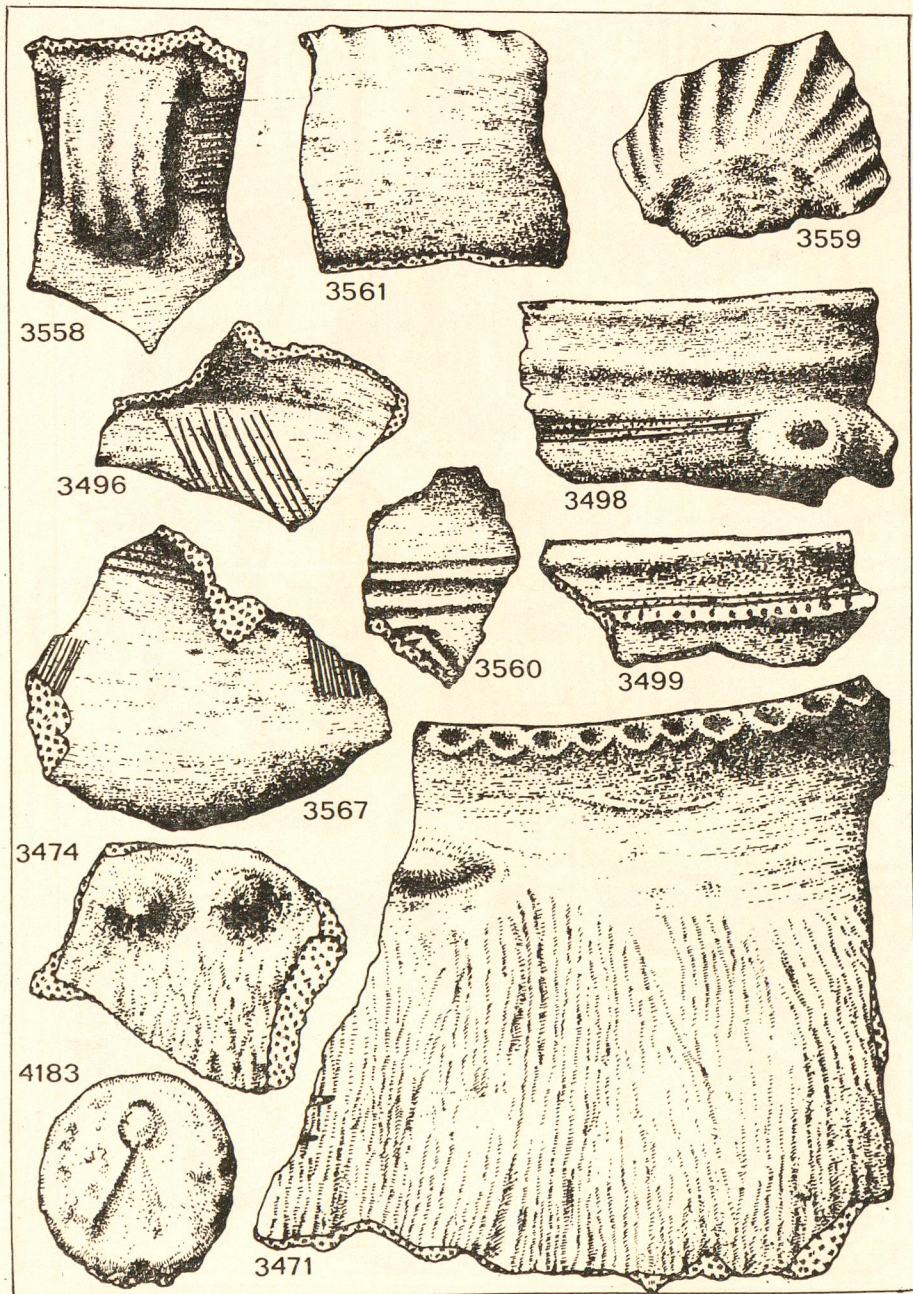
Tab. IX. Gánovce

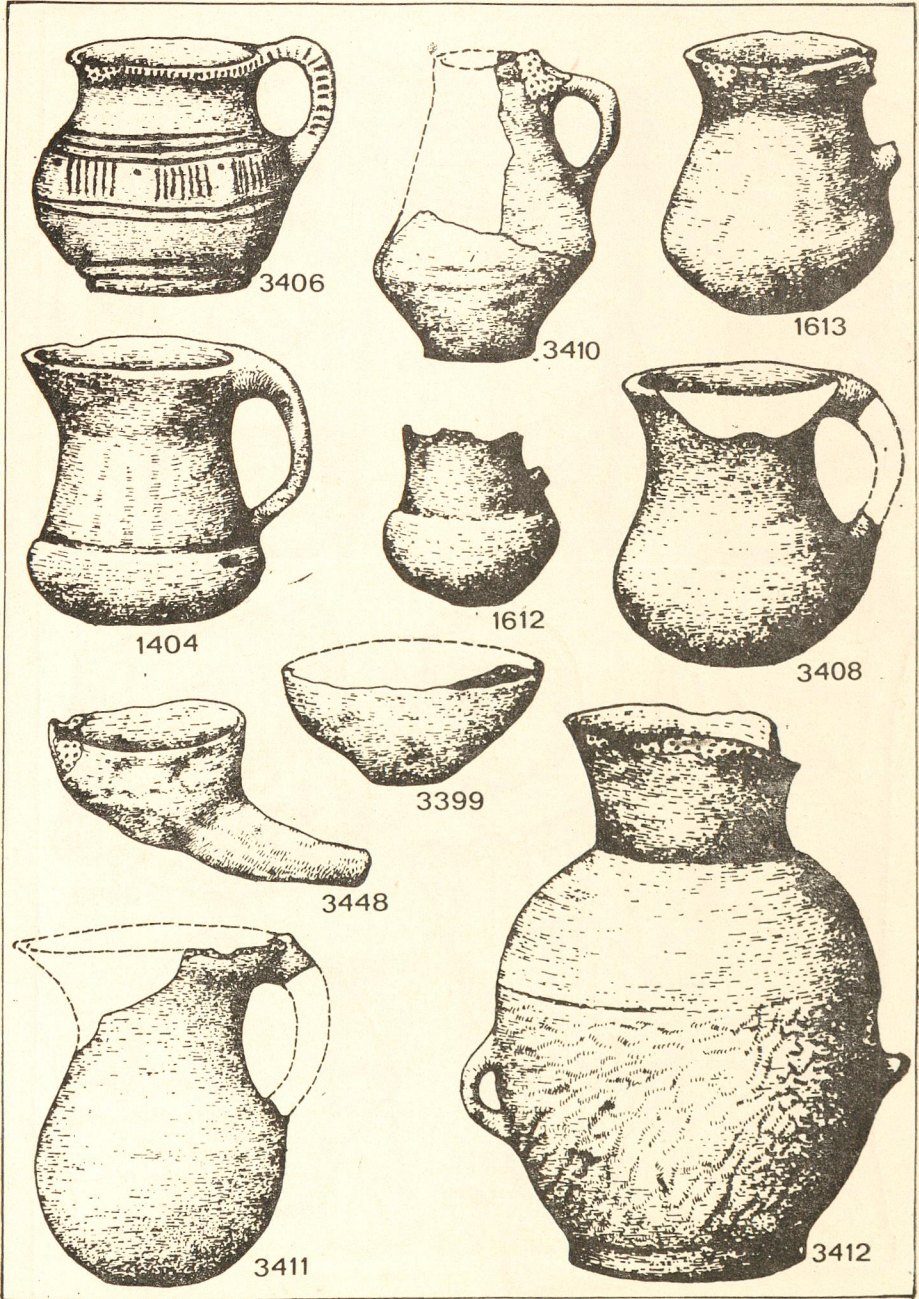
Tab. X. Gánovce

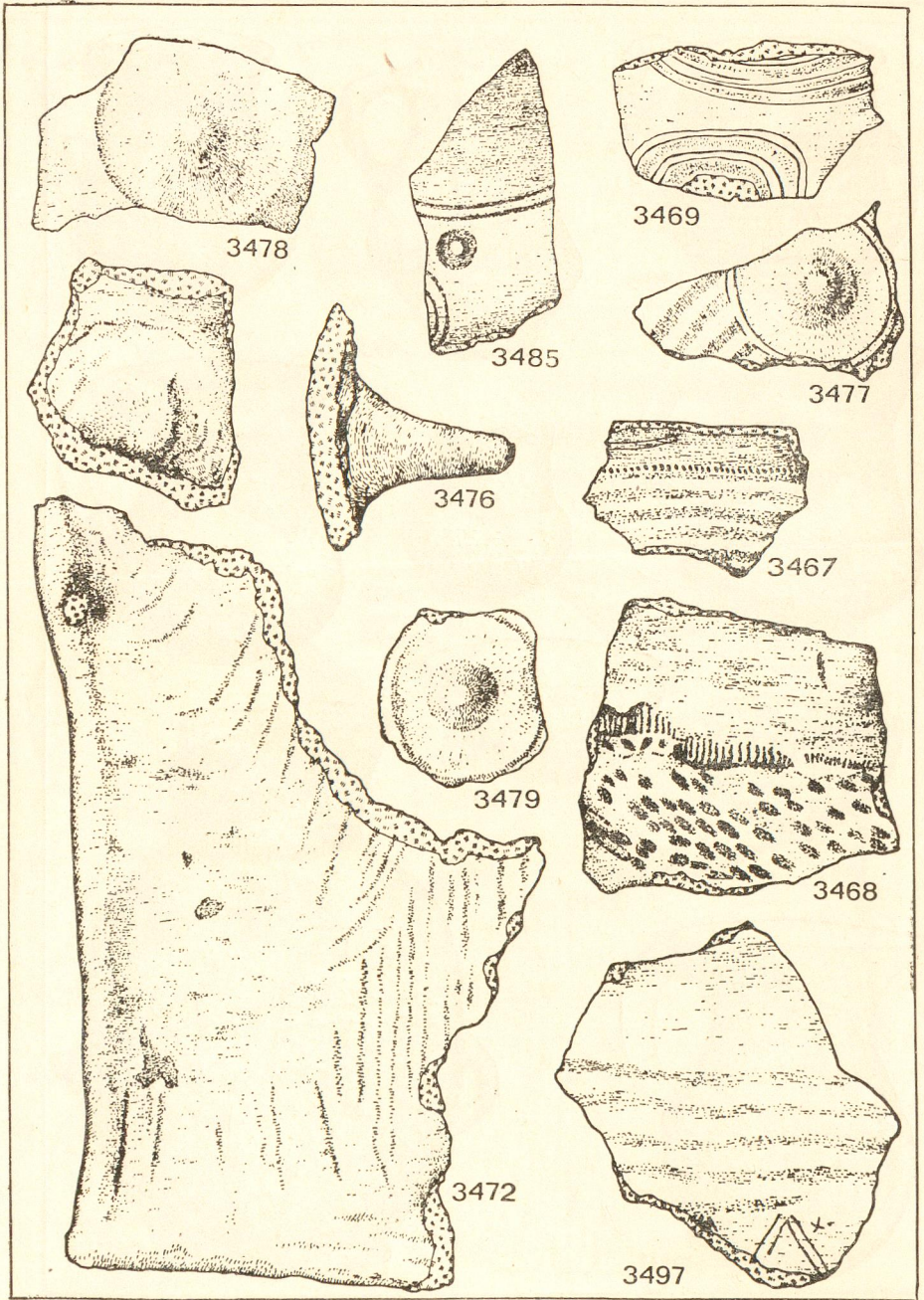
Tab. XI. Gánovce

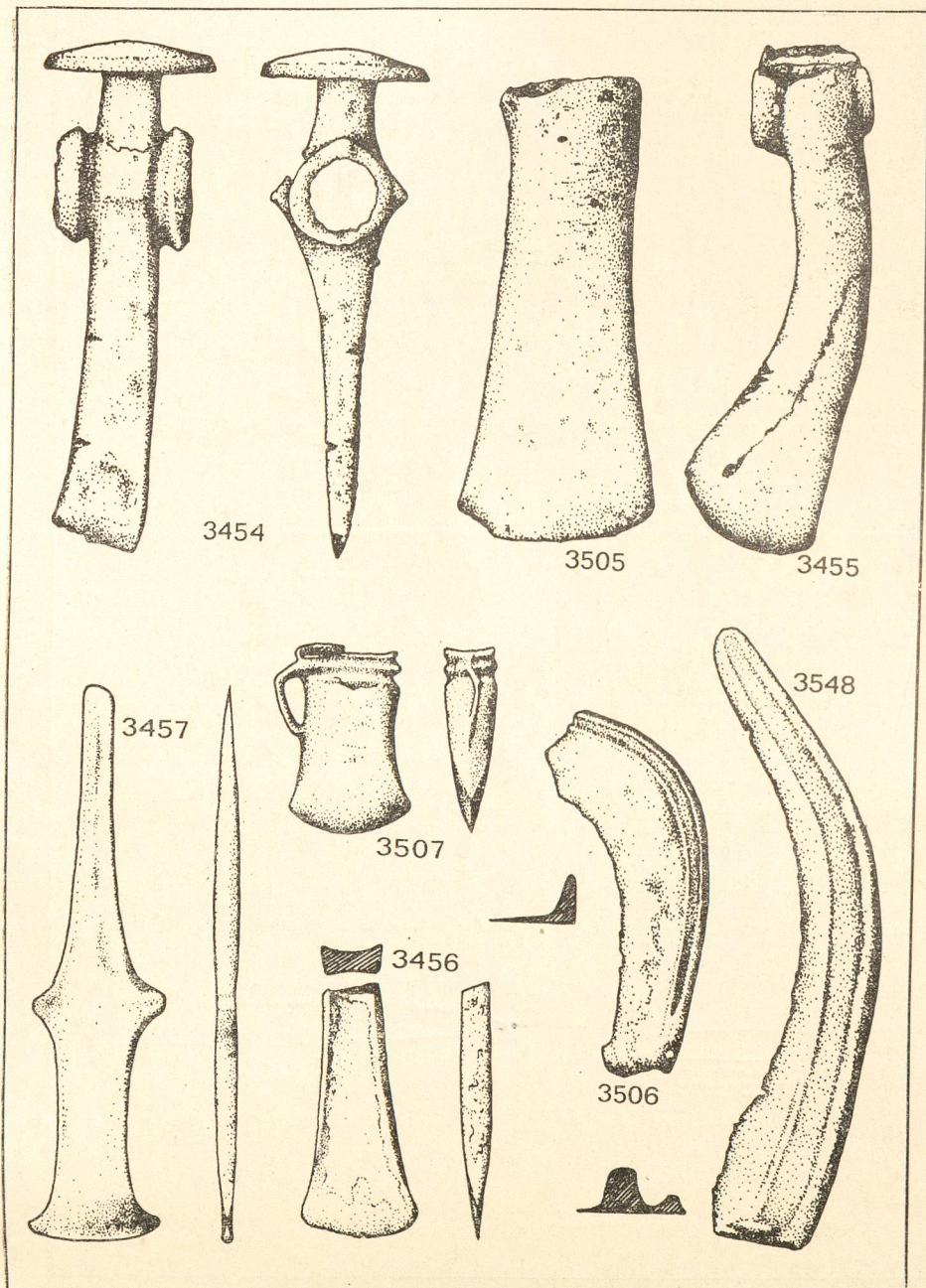
Tab. XII. Gánovce

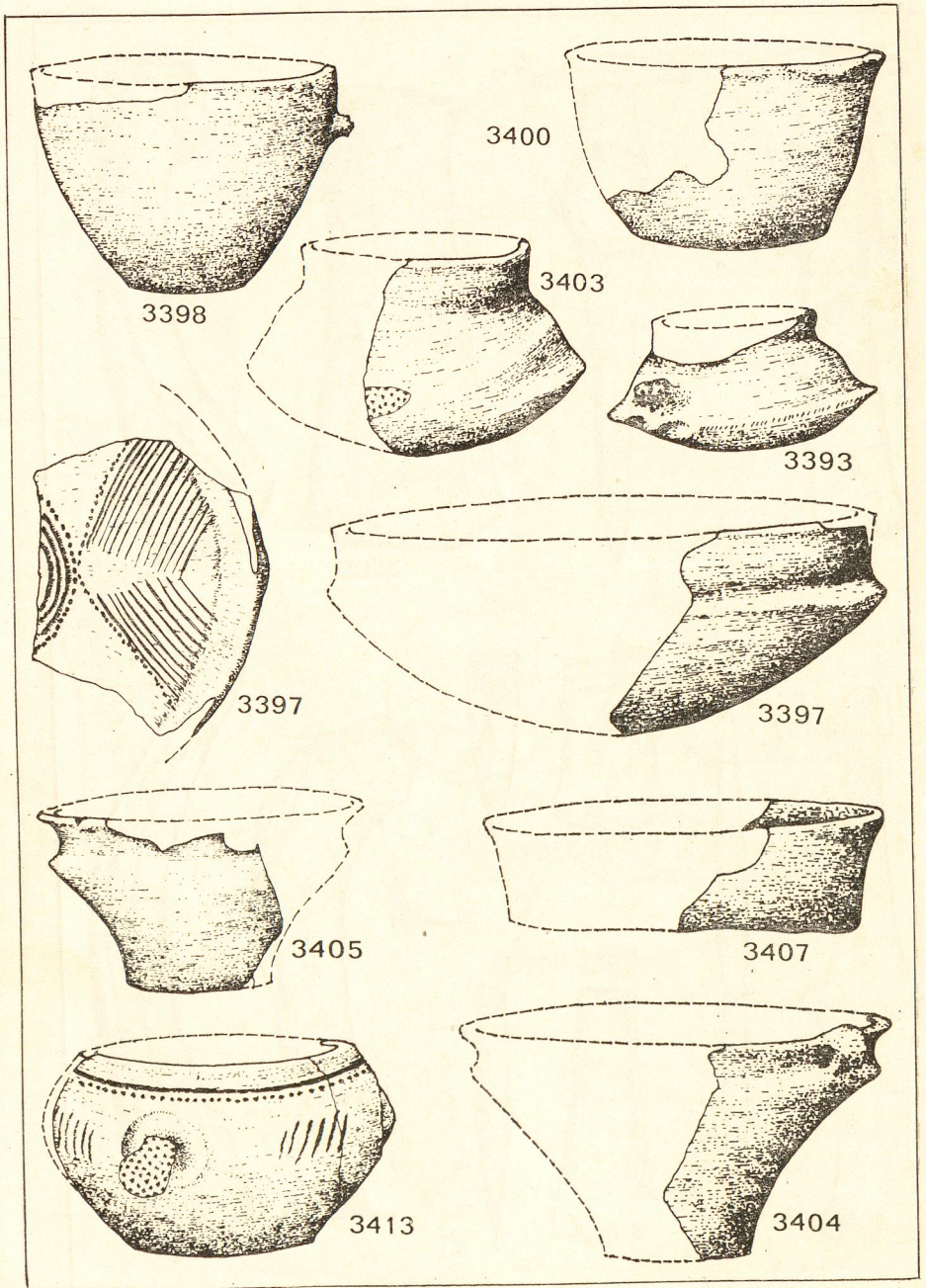
Tab. XIII. Gánovce

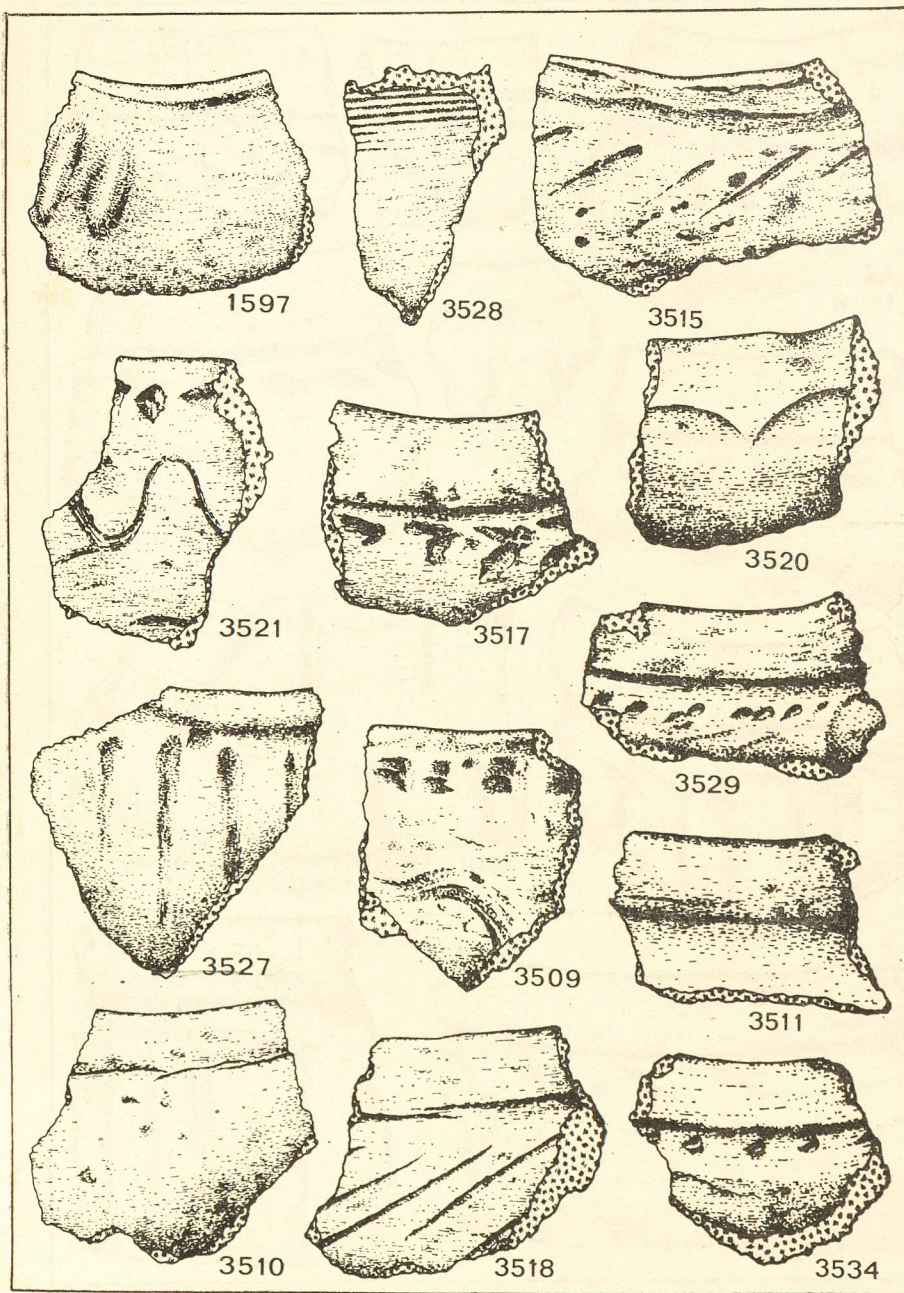
Tab. XIV. Gánovce

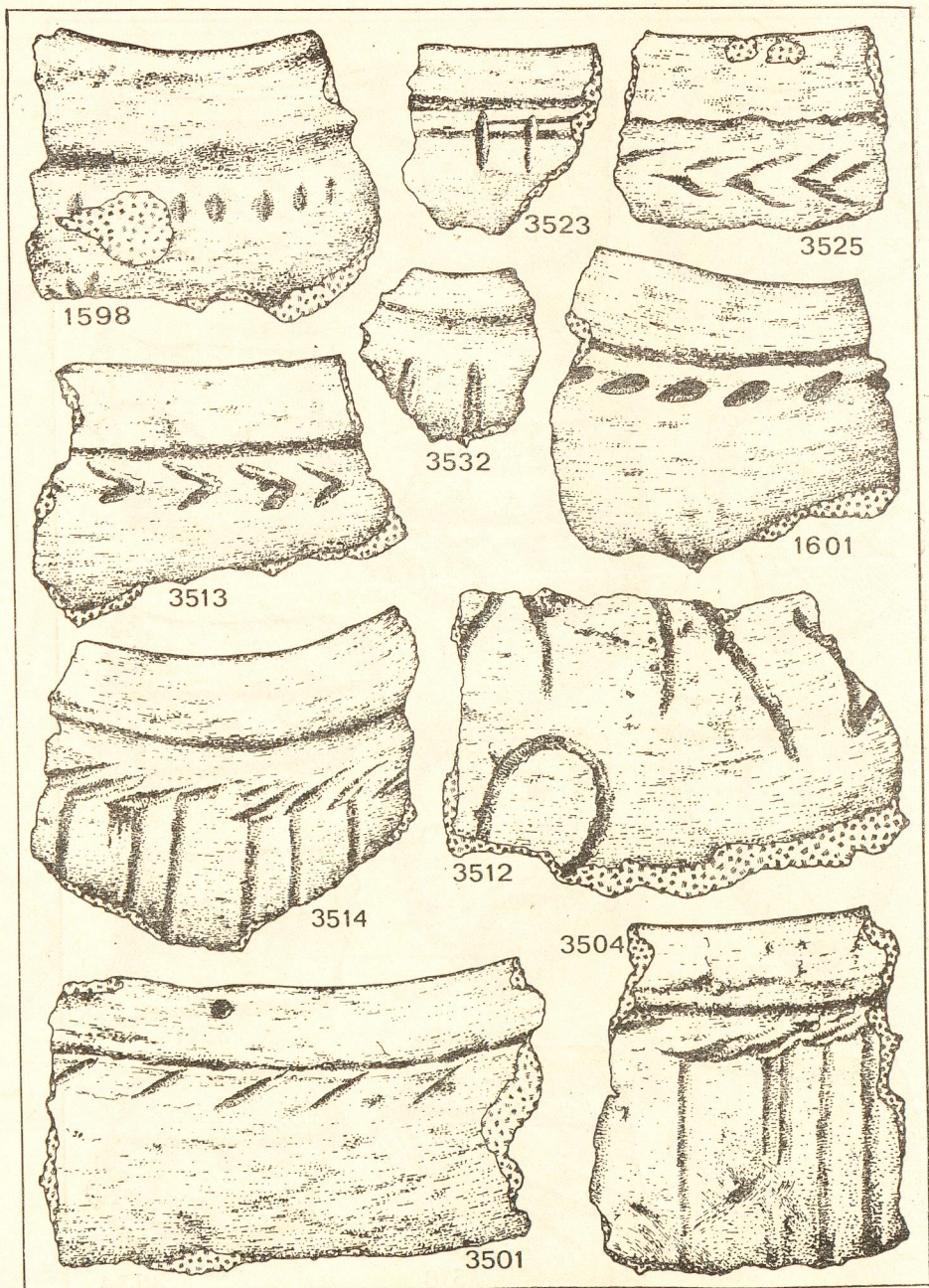
Tab. XV. Gánovce

Tab. XVI. Gánovce

Tab. XVII. Gánovce

Tab. XVIII. Gánovce

Bohuslav Novotný - Richard M. Kovalčík

KATALÓG ARCHEOLOGICKÝCH PAMIAŤOK SPIŠA

2

GĀNOVCE

Tabuľky nakreslila Emília Garajová.

Obálku navrhol Michal Trembáč.

Fotografie: archív Podtatranského múzea Poprad

archív Archeologického seminára FFUK Bratislava

Vydanie prvé. 72 strán. 6,29 AH (text 5,11 AH, obrázky 1,18 AH). 6,52 VH. Náklad 2 000 výtlačkov. Vytlačili Dukelské tlačiarne, n. p., Prešov, prevádzka Poprad